

บทที่ 5

เงื่อนไขมูลฐานที่นำไปสู่การสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ สมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

5.1 ความนำ

คำถามสำคัญประการหนึ่งภายใต้การศึกษานี้ก็คือ มูลเหตุใดที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของรัฐตำรวจสมัยใหม่ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 – 2549 ซึ่งจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองไทยพบว่า มีเงื่อนไขต่างๆ หลายประการที่มีส่วนสัมพันธ์ต่อการนำไปสู่การสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ กล่าวคือ ลักษณะอำนาจนิยม (authoritarianism) ของผู้นำทางการเมือง บทบาทของกลุ่มทุน การเกิดปัญหาวิกฤตสำคัญของประเทศและการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมเป็นรากฐานของสังคม โดยที่แต่ละเงื่อนไขต่างมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการเมืองไทยปัจจุบัน ดังที่จะวิเคราะห์เป็นประเด็นๆ ต่อไป

5.2 ผู้นำแบบอำนาจนิยม

ประเด็นนี้มุ่งชี้ให้เห็นถึงทัศนคติและบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีหลายตัวการ (agent) เป็นปัจจัยสำคัญต่อการกล่อมเกล่าให้ พ.ต.ท.ทักษิณ กลายเป็นผู้นำที่มีบุคลิกดังกล่าว นอกจากนี้ยังพยายามชี้ให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้นำแบบอำนาจนิยมกับการสร้างระบอบทักษิณให้กลายเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ โดยจะวิเคราะห์สาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับๆ ต่อไป

5.2.1 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับธุรกิจการเมือง

เมื่อศึกษาชีวประวัติของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พบว่า สามารถจัดแบ่งทั้งด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเดิมได้ว่าอยู่ในระดับชนชั้นนำมาโดยตลอด กล่าวคือ เมื่อนายเลิศ ชินวัตร ผู้เป็นบิดามีฐานะการงานและการเงินมั่นคง นอกจากทำงานเป็นกัมประโด หรือหัวหน้าแผนกสินเชื่อของธนาคารนครหลวงไทย และธุรกิจโรงภาพยนตร์ ชื่อ “ศรีวิศาล” ซึ่งมีเงินหมุนเวียนมากพอควรแล้ว นายเลิศได้ขยายฐานไปยังธุรกิจอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น ธุรกิจเฉลิมพลเดิณรถ บริษัทเจริญชัย ตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ BMW ธุรกิจปั้มน้ำมัน โรงภาพยนตร์ชื่อ “ชินทัศน์ย์”

(อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546: 62) นอกจากความสำเร็จในการทำธุรกิจข้างต้นแล้ว นายเลิศ ยังได้ดำรงตำแหน่งในทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติอีกด้วย กล่าวคือ เป็นประธานสภาจังหวัดเชียงใหม่ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 สมัย และก็มีส่วนผลักดันให้น้องชาย นายสุรพันธ์ ชินวัตร เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย กระทั่งในปี พ.ศ. 2529 ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม สังกัดพรรคชาติไทย สมัยรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546: 13)

ส่วนในด้านการศึกษา พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็มีความสามารถสูง โดยเริ่มเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนนายร้อยตำรวจสวนสามพราน จนสำเร็จการศึกษาในปี 2516 และสอบได้คะแนนเป็นอันดับ 1 ของรุ่น 26 พร้อมๆ กับรับเอาคติประจำใจ 3 ประการ จากสถาบันแห่งนี้มา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต และดำเนินธุรกิจในเวลาต่อมา ได้แก่ “ไม่มีอะไรที่ทำไม่ได้ ยอมตายเสียดีกว่าอยู่อย่างผู้แพ้ และยอมตายดีเสียกว่าละทิ้งหน้าที่” (วัลยา, 2542: 63) และจากนั้นก็เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทจาก Eastern Kentucky University และปริญญาเอกในปี พ.ศ. 2521 จาก SAM Houston State University ในสหรัฐอเมริกา โดยในปี พ.ศ. 2517 พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้าพิธีวิวาห์กับพจมาน ดามาพงศ์ ภริยาคู่ชีวิตที่ได้ร่วมฝ่าฟันธุรกิจ จนประสบความสำเร็จมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ในอีกด้านหนึ่งของชีวิตวัยเยาว์ด้วยฐานะ “ลูกพ่อค้า” ทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณผ่านประสบการณ์การทำงาน ค้าขาย เรียนรู้การทำธุรกิจจากการติดตามผู้เป็นบิดาไปเกือบทุกที่ทุกแห่ง อีกทั้งเพราะนายเลิศ ชินวัตร สนใจทำธุรกิจหลายประเภท จึงเป็นผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีทัศนคติที่ไม่แตกต่างจากผู้เป็นบิดามากนัก กระทั่ง พ.ต.ท.ทักษิณเห็นว่าบิดาก็คือตัวแบบที่สำคัญ ถึงกับเรียกว่า “ฮีโร่” และยอมรับว่าเป็นลูกติดพ่อ (วัลยา, 2542: 34-35)

นอกจากนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังมีชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปในด้านต่างๆ โดยเฉพาะความสามารถทางธุรกิจและความสำเร็จของกลุ่มบริษัทในเครือชินวัตร มักจะถูกกล่าวถึงเป็นอันดับแรกๆ เพราะเขาใช้เวลาไม่ถึง 10 ปี ผลักดันให้ธุรกิจบริษัทในเครือเติบโต ขยายตัว จนกลายเป็นกลุ่มบริษัทชั้นนำของประเทศไทยได้สำเร็จ ทั้งนี้จุดเริ่มต้นทางธุรกิจที่สำคัญนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ก่อตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดไอซีเอสไอ. เมื่อปี พ.ศ. 2525 ต่อมาขายเป็นบริษัท ชินวัตรคอมพิวเตอร์ พ.ต.ท.ทักษิณ ใช้พื้นฐานความรู้ทางด้านคอมพิวเตอร์ ประกอบกับความเข้าใจขั้นตอนในระบบราชการ ดำเนินธุรกิจขาย-บริการให้เขาเครื่องคอมพิวเตอร์แก่หน่วยงานรัฐ กระทั่งประสบความสำเร็จมาเป็นลำดับ และเมื่อมีความรู้ความ

ชำนาญในธุรกิจคอมพิวเตอร์ระดับหนึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ขยายธุรกิจต่อไปอีก โดยเฉพาะธุรกิจใหม่ๆ ที่ยังไม่มีผู้สนใจดำเนินการมาก่อน อาทิวางระบบ-ขายอุปกรณ์เครื่องส่งสัญญาณขอความช่วยเหลือแบบไร้สาย (S.O.S), ธุรกิจวิทยุบนรถประจำทาง (บัลซาวด์), ธุรกิจวิทยุติดตามตัว (เพจเจอร์), ธุรกิจวางระบบให้บริการ-จำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่, ธุรกิจโทรศัพท์รับชมรายการ (เคเบิลทีวี), ธุรกิจดาวเทียม ฯลฯ ซึ่งมีการขยายฐานธุรกิจออกไปมาก โดยเฉพาะในด้านกิจการโทรคมนาคม

จากความสำเร็จอย่างมากในด้านธุรกิจ อันเป็นผลส่วนหนึ่งจากการขายหุ้นบริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) หรือเอไอเอสให้กับบริษัทสิงคโปร์ เทเลคอม จำนวนร้อยละ 20 มูลค่า 10,000 ล้านบาท เมื่อวันที่ 7 มกราคม และต่อมาในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2542 ก็มีการขายหุ้นในบริษัทยูไนเต็ด บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น หรือยูบีซีทั้งหมดร้อยละ 13.95 เป็นเงินมูลค่า 1,300 ล้านบาท ให้กับพันธมิตรสองราย คือ บริษัท เทเลคอม โฮลดิ้ง (ทีเอช) ในเครือเจริญโภคภัณฑ์ (ซีพี) และบริษัท เอ็มไอเอช จากแอฟริกาใต้ นั้นย่อมส่งผลให้การเติบโตของบริษัทในเครือของ พ.ต.ท.ทักษิณ เกิดความมั่นคงสูงมาก ดังที่ทางบริษัทได้ให้เหตุผลไว้ว่า จากการขายหุ้นครั้งนี้ทำให้เอไอเอสกลายเป็นบริษัทสื่อสารที่มีทุนจดทะเบียนสูงที่สุดในประเทศไทย คือ 5,000 ล้านบาท (รุจน์ มั่นธิรา, 2544: 124-125)

กระทั่งสามารถพัฒนาบริษัทในเครือภายใต้ชื่อว่า “บริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)” ซึ่งมีทุนจดทะเบียนชำระแล้ว 2,999,300,670.00 บาท โดยมีธุรกิจครอบคลุมเกือบจะครบทุกด้านของธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคม และรวมถึงการลงทุนในด้านอื่นๆ เช่น การดำเนินกิจการด้านการให้บริการเกี่ยวกับโทรศัพท์เคลื่อนที่ในระบบต่างๆ การให้เช่าช่องสัญญาณดาวเทียม เวบไซต์ต่างๆ อินเทอร์เน็ต และการถือหุ้นใหญ่ในสถานีโทรทัศน์ ITV แล้ว ยังพบว่ามี การดำเนินธุรกิจ ในด้านการให้บริการด้านการบินพาณิชย์ในนามสายการบินแอร์เอเชีย และการให้บริการด้านสินเชื่อในนามแคปปิตอลโอเค (Capital OK) โดยสามารถพิจารณาได้จากโครงสร้างธุรกิจในภาพข้างล่างนี้ อย่างไรก็ตาม กิจการของเครือชินทั้งหมดได้ถูกขายหุ้นต่อให้กับเทมาเส็ก ของสิงคโปร์ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 ซึ่งสามารถพิจารณาเครือข่ายธุรกิจได้จากภาพข้างล่าง

Shin Group : Business Link

Satellite		E - Business			
Wireless Communications	Communications & International Business	Media & Advertising	& Internet & Software	Others Business	Social Responsibility
Advance Info Service	Shin Satellite	iTV	Shinee	Air	Shincamp
GSM	IPSTAR	SC	ITAS	Asia	Sarnrak
Advance	Shin	Matchbox	Hunsa	Capital	AIS Social
GSM 1800	Broadband		SodaMag	OK	Contribution
Datanet	Internet		SongJai		
One-2-Call	iPTV				
Mobile Life	CS-Loxinfo				
Mobile from Advance	Lao Telecom				
	Camshin				
	Thailand				

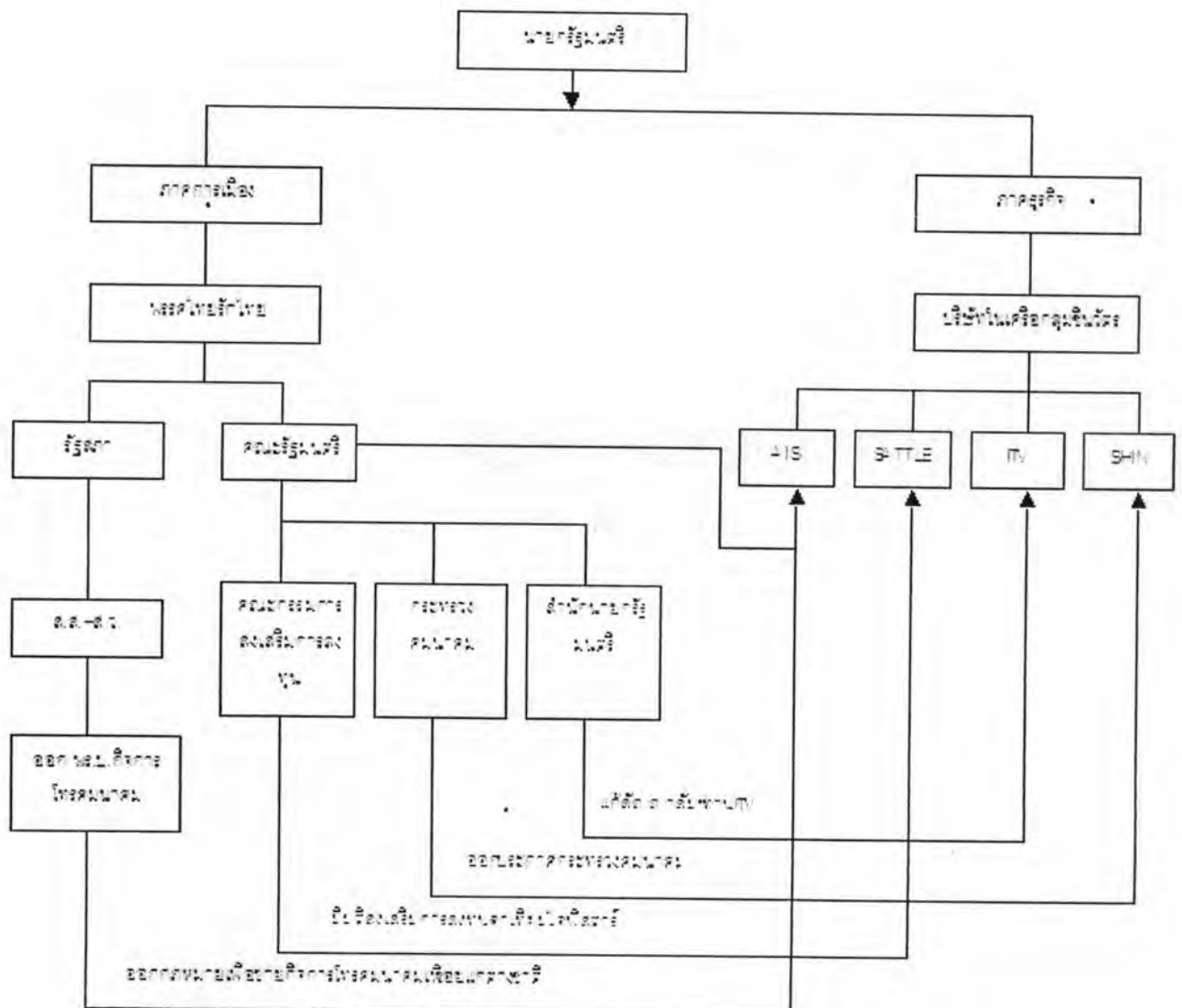
ภาพที่ 3 เครือข่ายธุรกิจของบริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

ที่มา: <http://www.shincorp.com>

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสร้างฐานะของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลับนำไปสู่คำถามถึงการได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางธุรกิจว่ามีลักษณะที่มีขอบด้วยจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ในทางธุรกิจ ในขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยระหว่างปี พ.ศ. 2537-2540 พ.ต.ท.ทักษิณมีโอกาสดำเนินงานที่ต่างกรรมต่างวาระ และในตำแหน่งที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย สมัยแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 เข้ารับตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรม และเข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา และในปี พ.ศ. 2540 ก็เข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่อยู่ในฐานะนายกรัฐมนตรีทั้งสองสมัยนั้น เครือข่ายธุรกิจของพ.ต.ท.ทักษิณ ได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังที่บรรเจิด สิงคะเนติ สะท้อนภาพดังกล่าวไว้ว่า

"นี่คืออำนาจรัฐ ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญที่นายกรัฐมนตรีสามารถใช้ในการเพิ่มต้นทุนให้แก่บริษัทในเครือกลุ่มชินวัตรทั้งทางตรงและทางอ้อม" (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 27 กุมภาพันธ์ – 5 มีนาคม 2549: A2)

อีกทั้งยังได้แสดงภาพรูปแบบการใช้อำนาจรัฐเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจของนายกรัฐมนตรีไว้ โดยชี้ให้เห็นว่า เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วก็ใช้อำนาจที่มีอยู่ผ่านทั้งรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีในการผลักดันกฎหมายต่างๆ ที่อำนวยประโยชน์ต่อธุรกิจ ทั้งในด้านการกีดกันคู่แข่ง การลดภาษี การครอบครองสัมปทาน เป็นต้น

ภาพที่ 4 รูปแบบการใช้อำนาจรัฐเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจของนายกรัฐมนตรี
ที่มา: บรรเจิด สิงคะเนติ (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 27 กุมภาพันธ์ – 5 มีนาคม 2549: A2)

รูปแบบการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนมากกว่าที่พบเห็นได้ในอดีต อีกทั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังได้รับโอกาสที่เอื้ออำนวยให้เข้ามาสู่ระบบการเมืองหลายประการ อาทิ ครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายความสัมพันธ์กับนักการเมืองในระดับชาติ ซึ่งสร้างช่องทางที่เปิดกว้างอย่างมากต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ

จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของการเข้าสู่การเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในฐานะรัฐมนตรีคนนอกของพรรคพลังธรรม จวบจนถึงนายกรัฐมนตรีในช่วงปีแรกก็ต้องประสบกับปัญหาที่สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก ปัญหาเรื่องคุณสมบัติส่วนตัวที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ เนื่องจากมีสัมพันธภาพกับรัฐถึงกับทำให้ต้องขังลาออกเพื่อยุติปัญหาจากการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ในฐานะรัฐมนตรีคนนอกของพรรคพลังธรรมภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ได้เพียง 3 เดือนเศษ (พัทตร์ ไทลักษณ์ไท, 2547: 223) ทั้งนี้นาวาตรีประสงค์ สุ่นศิริ ซึ่งถือเป็นแกนนำสำคัญของกลุ่ม 23 ในพรรคพลังธรรมได้คัดค้านมติของพรรคที่ดึงเอาบุคคลนอกพรรคมาเป็นรัฐมนตรีแทนคนในพรรค โดยเปิดประเด็นชี้ให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณนั้น ไม่เหมาะสมเป็นรัฐมนตรีเนื่องจากคุณสมบัติขัดต่อรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไข ในมาตรา 114 กับ 167 ว่าด้วยการห้ามมิให้รัฐมนตรีดำเนินธุรกิจรับสัมพันธารัฐ (รุจน์ มังจทิรา, 2544: 123)

ประการที่สอง ปัญหาเรื่องข้อครหาในกรณีการชุกหุ้น ดังที่ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 นั้น สื่อมวลชนได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการถือหุ้นของ พ.ต.ท.ทักษิณ และคุณหญิงพจมาน ชินวัตร ให้แก่แม่บ้าน คนรับใช้ คนขับรถ ยามรักษาความปลอดภัย และคนใกล้ชิด รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 4,540 ล้านบาท โดยไม่ได้แจ้งรายการทรัพย์สินดังกล่าวต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ทั้งนี้คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ และคุณหญิงพจมาน จงใจที่จะปกปิดรายการหุ้นดังกล่าว ด้วยคะแนนเสียง 8 ต่อ 1 จึงเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญชี้ขาดตามมาตรา 295 แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือขอศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้ พ.ต.ท.ทักษิณ พ้นจากตำแหน่งทางการเมือง ห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี นับแต่วันที่พ้นจากตำแหน่ง

ทั้งนี้ในระหว่างที่พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้กล่าวปิดคดีต่อหน้าศาลด้วยความเจ็บปวด ถึงกับหลังน้ำตา จากนั้นจึงยื่นหนังสือแถลงปิดคดีด้วยลายลักษณ์อักษร และในระหว่างการดำเนินคดี ประชาชนเป็นจำนวนมากออกมาสนับสนุนให้กำลังใจ พ.ต.ท.ทักษิณ อย่างมากมาย เช่น

พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และนายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว รวบรวมรายชื่อประชาชนจำนวน 500,000 คนสนับสนุน เป็นต้น (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2544: 15-16) กระทั่งในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2544 ศาลรัฐธรรมนูญได้นัดแถลงคำชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญอย่างฉับพลัน โดยนายประเสริฐ นาสกุล ประธานศาลรัฐธรรมนูญได้แถลงว่าการวินิจฉัยคดีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่มีความผิดตามข้อกล่าวหาด้วยคะแนน 8 ต่อ 7 (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2544: 235) อย่างไรก็ตามในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 28 คนได้ยื่นเรื่องในลักษณะเดียวกับการชุกหุ้นครั้งแรกต่อศาลรัฐธรรมนูญ แต่ที่ประชุมตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีมติไม่รับเรื่องด้วยคะแนน 9 ต่อ 6 จึงเป็นผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่ต้องขึ้นศาลและมีชะตากรรมเหมือนเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก

5.2.2 ทศนคติทางการเมืองของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

จากข้อเท็จจริงที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ภูมิหลังทั้งฐานะทางเศรษฐกิจและทางสังคมของครอบครัวพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อในวัยเยาว์สามารถจัดได้ว่าเป็นครอบครัวระดับชนชั้นนำ (elite) ซึ่งไม่ต่างกับเครือญาติในตระกูลชินวัตรอื่นๆ โดยหมายถึงญาติในรุ่นเดียวกับนายเลิศ ชินวัตร ผู้เป็นบิดา อีกทั้งยังได้รับการอบรมเลี้ยงดูตามแบบลูกหลานชาวจีนโดยทั่วไปให้ขยันขันแข็งในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เนื่องด้วยมักถือว่าบุตรชายต้องเป็นผู้นำหลักของครอบครัว ดังที่มักกล่าวว่า

“เราต้องสอนลูกหลานด้วยว่าคนรุ่นแรกของตระกูลอุตสาหกรรมก่อร่างสร้างตัวมาจากฐานะเป็นปึกแผ่นชั้น จึงยอมเป็นหน้าที่คนรุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 ที่จะสร้างความสำเร็จและรักษาความสำเร็จนั้นต่อไป หากทำให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นไม่ได้ก็ต้องรักษาให้ดีไว้อย่าทำให้สูญสลายหายไปไหนที่สุด” (เกรียงชัย เจริญวิริยะกุล, 2547: 70-71)

แนวคิดเช่นนี้ย่อมมีส่วนปลูกฝังให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลายเป็นนักธุรกิจอย่างเต็มตัว ประกอบกับการมุ่งส่งเสริมในเรื่องการเล่าเรียนในสถาบันการศึกษา โดย พ.ต.ท.ทักษิณเองก็อยู่ในภาวะเช่นเดียวกับลูกหลานชาวจีนทั่วไป ประกอบกับนายเลิศได้สนับสนุนเรื่องการศึกษาแก่บุตรหลานให้เป็นผู้มีความรู้ และความไม่ผิดของบุตรทุกคน ซึ่งในภายหลังพบว่าบุตรธิดาของนายเลิศหลายคนต่างจบการศึกษาในระดับปริญญาจากทั้งในและต่างประเทศ พร้อมๆ กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่เอื้ออำนวยในระดับหนึ่ง รวมทั้งความศรัทธาของ พ.ต.ท.ทักษิณที่มีต่อ นายเลิศ ซึ่งมีความสามารถสูงในด้านการทำธุรกิจ จึงเป็นเสมือนครูผู้เชี่ยวชาญคนแรกในด้าน

ธุรกิจที่ทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณมีโอกาสได้การกล่อมเกลาคำความคิดให้รู้จักการประกอบธุรกิจมาตั้งแต่
ยังเด็กไปพร้อมๆ กับการพัฒนาความรู้ ความสามารถทางด้านการศึกษาในเชิงวิชาการ

ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าหลายปัจจัยมีผลต่อกระบวนการการเรียนรู้หรือการกล่อมเกล่า
(socialization) ทักษิณคดีทั้งในด้านธุรกิจและการเมืองต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในวัยเยาว์ ซึ่งเป็น
ผลให้เอาการเรียนรู้มาเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ในอนาคต (Ross,
1969: 176) และหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงข้างต้นเพื่อหาข้อสรุปโดยกว้างภายใต้บริบทการ
ศึกษานี้ก็จะเห็นถึงตัวการ (agent) สำคัญๆ ได้แก่ บุคคลในครอบครัว, สถาบันการศึกษา และ
บุคคลนอกครอบครัว

5.2.2.1 บุคคลในครอบครัว

กรณีบุคคลตัวอย่างที่สำคัญ ก็คือ นายเลิศ ชินวัตร ผู้เป็นบิดา ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมด
ย่อมพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนายเลิศกับ พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นถือว่าเป็นพ่อลูกที่สนิทกันมาก นับ
ตั้งแต่เล็กจนโต นายเลิศมักพา พ.ต.ท.ทักษิณไปไหนมาไหนด้วยกันเสมอ เช่น ตอนเช้าและค่ำใน
วัยเด็กก็จะนั่งซ้อนท้ายรถจักรยานยนต์ด้วยกันทั้งไปและกลับจากบ้านที่อำเภอสันกำแพงโดยมีจุด
หมายปลายทางที่ธนาคารและที่มิงฟอร์ดด้วยกัน หรือแม้แต่ไปสวน พ.ต.ท.ทักษิณก็จะตามนาย
เลิศไป กระทั่งถูกเรียกว่า "ลูกติดพ่อ" และเมื่อเข้าโรงเรียนนายร้อยได้แล้ว ซึ่งขณะนั้นนายเลิศเป็น
ส.ส. จังหวัดเชียงใหม่ ก็มักพา พ.ต.ท.ทักษิณไปรัฐสภาบ่อยครั้ง นอกจากนี้ในคำสัมภาษณ์เพื่อ
เรียบเรียงขึ้นเป็นหนังสืออัตชีวประวัติของพ.ต.ท.ทักษิณ ใน "ทักษิณ ชินวัตร ตาตุตา เท้าติดดิน" ก็
ยอมรับว่า นายเลิศถือเป็น "ฮีโร่ (hero)" ของตน

ฉะนั้น นายเลิศย่อมเป็นต้นแบบที่สำคัญให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่งมีส่วนสำคัญให้เกิดการ
ถ่ายทอดทัศนคติต่อกันและกันได้ ดังจะพบว่า มุมมองด้านการประกอบธุรกิจที่สำคัญประการหนึ่ง
ก็คือ การเป็นผู้นำที่กล้าตัดสินใจทำและนำเสนอสิ่งแปลกใหม่แก่กลุ่มลูกค้า เช่นเดียวกับกรณีที่
นายเลิศ ได้นำเอาเครื่องชุดมะพร้าวไฟฟ้า เครื่องจักรการเกษตร ตู้เย็น รถจักรยานยนต์ที่มีหม้อน้ำ
เข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพเป็นคนแรกในอำเภอ รวมทั้งการนำภาพยนตร์ตะวันตกมาฉายใน
โรงภาพยนตร์เป็นคนแรกๆ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวแบบที่สำคัญต่อความกล้าที่จะทำสิ่ง
ใหม่ๆ ซึ่งในกรณีของการเริ่มต้นที่จะดำเนินธุรกิจด้านโทรศัพท์เคลื่อนที่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ และใน
ทางการเมือง ก็คือความกล้าที่จะนำเสนอแนวความคิดที่แปลกใหม่ในการกำหนดนโยบายหาเสียง
เลือกตั้ง ซึ่งสอดคล้องกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่ได้ยอมรับว่า

“แพตเทิร์นนั้นนอกจากเป็นที่มาแห่งความสำเร็จด้านธุรกิจของผมแล้ว ยังเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจหลายๆ อย่างทางการเมือง เป็นจุดเริ่มต้นของความศรัทธาต่อปรัชญา ‘คิดใหม่’ ที่ต้องอาศัยความกล้าและจินตนาการเป็นรากหลัก โดยมีองค์ประกอบอื่นที่มาจากอดีตอีกหลายด้านของผม” (วัลยา, 2542: 40)

ตัวการดังกล่าวนี้ จึงย่อมมีผลไม่น้อยที่ทำให้เกิดการเลียนแบบทัศนคติ (identification) ขึ้นมาได้ (สนอง แสงมณี, 2545: 10) โดยตัวแบบในเรื่องของความกล้าตัดสินใจทำสิ่งใหม่ข้างต้น ถือเป็นตัวอย่างที่มีความชัดเจนอย่างมากที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของตัวการดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

5.2.2.2 การกล่อมจากสถาบันการศึกษา

เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้จะพบว่า สถาบันการศึกษาหลายแห่งมีผลต่อการเรียนรู้ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งมีปัจจัยหลัก 2 ประการที่เป็นเหตุให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่สูง กล่าวคือ การสนับสนุนของบุพการีและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ประการแรก การสนับสนุนของบุพการี ซึ่งหากพิจารณาให้ถี่ถ้วนพบว่าในตระกูลชินวัตรนั้น ต่างก็ให้ความสำคัญกับเรื่องของการศึกษามาโดยตลอด โดยบุตรหลานในแต่ละรุ่นต่างถือว่ามีโอกาสเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาชั้นนำของยุคสมัยเสมอ ดังเช่น นายเชียง แซ่คู (ปู่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ) บุตรนายเล็ง แซ่คู (ปู่ทวดของ พ.ต.ท.ทักษิณ) ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก แต่ต้องออกกลางคันขณะเริ่มเรียนชั้นมัธยมต้น แต่ก็แสดงให้เห็นว่านายเล็งซึ่งมีตำแหน่งเป็นนายอากรนั้นมีฐานะร่ำรวยมากจึงสามารถส่งบุตรของตนเข้าเรียนได้ (อิริวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546: 21) ส่วนนายเลิศ (หรือบุญเลิศ แซ่คู) บุตรนายเชียงนั้นก็จบการศึกษาเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 และเคยได้รับรางวัลเรียนดีระดับเหรียญทอง ขณะศึกษาที่ยุพราชวิทยาลัย รวมทั้งยังเคยสมัครเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในขณะที่ยังเป็นมหาวิทยาลัยเปิดอยู่ แต่เรียนได้เพียงหนึ่งภาคการศึกษาก็ต้องลาออก เพราะทางครอบครัวขาดผู้สืบทอดกิจการของครอบครัว” (อิริวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546: 51) ฉะนั้นจึงพบว่าตระกูลชินวัตรมองการศึกษาว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก จึงมักสนับสนุนให้คนในแต่ละรุ่นของตระกูลเข้าเรียนในโรงเรียนชั้นนำอยู่เสมอๆ ซึ่งรวมถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ด้วยเช่นกัน

ประการที่สอง ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือ ย่อมพบว่า ตระกูลชินวัตรนับเป็นตระกูลใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีบทบาทสำคัญในด้านธุรกิจเกี่ยวกับผ้าไหมมาตั้งแต่สมัยนายเล็ง แซ่คู จวบจนปัจจุบัน ฐานะทางเศรษฐกิจก็ถือว่าจัดอยู่ในระดับที่มีความมั่นคงไม่น้อย ด้วยฐานะทางการเงินที่ดีนี้จึงย่อมมีส่วนสร้างโอกาสอย่างมากให้แก่บุตรหลานในแต่ละรุ่นได้มีโอกาสเข้าเรียนในระดับสูงๆ และหากพิจารณาถึงข้อเท็จจริงภายใต้ระบบสังคมไทยย่อมพบว่า การศึกษาเล่าเรียนในอดีตจวบจนปัจจุบันถือว่าต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูง โดยเฉพาะเมื่อต้องเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง ด้วยเหตุนี้ พ.ต.ท.ทักษิณจึงย่อมมีโอกาสได้รับการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อได้อย่างไม่ยากนัก

จากปัจจัยเหล่านี้ประกอบกับความใฝ่ดีของบุตรีดาในครอบครัวจึงทำให้คนในตระกูลชินวัตรมีพื้นฐานทางการศึกษาที่ดี ซึ่งมีผลต่อการรักษาสภาพความเป็นชนชั้นนำทางสังคมไปพร้อมๆ กันด้วย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาต่อไปถึงสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทั้งทางด้านการประกอบวิชาชีพและการเมืองที่สำคัญแก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็คือ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ที่มุ่งเน้นถึงการฝึกฝนให้นักเรียนมีวิถีชีวิตอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ภายใต้อำนาจและการควบคุมของผู้บังคับบัญชาในสถาบัน ซึ่งเป็นการกล่อมเกลาย่อมรับต่อผู้มีอำนาจ หน้าที่ ที่เหนือกว่า และต้องพร้อมยอมกระทำตามเพื่อให้เป้าหมายนั้นๆ บรรลุผลสำเร็จ ดังที่ครั้งหนึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เคยกล่าวว่า มีคติประจำใจ 3 ประการ ที่ได้จากสถาบันแห่งนี้จนกลายเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต ก็คือ 1. ไม่มีอะไรที่ทำไม่ได้ 2. ตายเสียดีกว่าอยู่อย่างผู้แพ้ และ 3. ตายดีเสียกว่าละทิ้งหน้าที่ (วัลยา, 2542: 63; อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546: 95)

ทั้งนี้เมื่อสถาบันการศึกษาที่มีระบบอำนาจนิยมแฝงอยู่มาก ก็ย่อมมีส่วนที่จะกล่อมเกลายให้ผู้ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนี้เกิดการยอมตามทัศนคติที่มีอยู่ (compliance) และเมื่อนานไปก็อาจกลายเป็นยอมรับถึงขั้นการเลียนแบบ (identification) คือมีการทำตามแบบจากพฤติกรรมที่บุคคลมองเห็นจากตัวแบบ อันเนื่องมาจากความชอบและความศรัทธา (สนอง แสงมณี, 2545: 10) โดยในโรงเรียนนายร้อยตำรวจนี้ก็แฝงเร้นนัยดังกล่าวไปพร้อมๆ กับการให้การศึกษาด้วย

5.2.2.3 บุคคลภายนอกครอบครัว

นอกจากนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีโอกาสรู้จักกับบุคคลจำนวนมากมาตั้งแต่เด็ก เพราะเกิดจากการเป็นลูกติดพ่อ ซึ่งมักติดตามกันไปทุกหนแห่งมาโดยตลอด พร้อมทั้งเมื่อครั้งเข้าสู่ถนนการค้าเงินธุรกิจก็ทำให้มีโอกาสได้รู้จักบุคคลต่างๆ ที่เป็นชนชั้นนำทางสังคมการเมืองอีกมาก

และบุคคลเหล่านี้หลายท่านได้กลายเป็นแม่แบบที่สำคัญต่อการสร้างทัศนคติของ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่งภายใต้การวิเคราะห์ที่มีข้อจำกัดทางด้านเวลาในการศึกษานี้ จึงขอยกตัวอย่างบุคคลสำคัญๆ บางท่านที่ พ.ต.ท.ทักษิณเคยกล่าวถึงไว้ อาทิ

ก. นายปรีดา พัฒนถาบุตร

เมื่อนายเลิศ ชินวัตร สามารถเข้าสู่อำนาจการเมืองระดับประเทศในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2512 สมัยเดียวกับ นายปรีดา พัฒนถาบุตร นายทองดี อิศระชิวิน เจ้าบุญเลิศ ณ เชียงใหม่ และนายพิรุณ อินทรารูธ ทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีโอกาสรู้จักกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองเหล่านี้ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจ และเมื่อเรียนจบปริญญาโทที่สหรัฐอเมริกาและเดินทางกลับสู่ประเทศไทยก็ได้มีโอกาสมากขึ้นที่จะใกล้ชิดกับนายปรีดา ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในสมัยรัฐบาลหม่อมอมรวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วยเข้าไปช่วยราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีในตำแหน่งนายตำรวจติดตามรัฐมนตรี แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เสมือน "เลขานุการส่วนตัว" ของนายปรีดา จึงมีผลให้พ.ต.ท.ทักษิณ ได้รับการเลื่อนยศอย่างรวดเร็ว พร้อมๆ กับยังได้รับการถ่ายทอดสิ่งที่ อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพบูรณ์ (2543: 18) เรียกว่า "วิทยายุทธทางการเมือง" จากนักการเมืองผู้ซำซอของในวงการเมืองระดับประเทศในหลายด้าน ทั้งในแง่เล่ห์เหลี่ยม กลโกงของนักการเมืองบางคน อีกทั้งยังได้เรียนรู้กลยุทธ์ทางการเมืองหลากหลาย ได้มีโอกาสเห็นถึงการชิงไหวชิงพริบของนักการเมือง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนด้วยวิธีการนอกกรอบ ซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณได้กล่าวถึงทัศนคติ ความคิดของตนในขณะนั้นไว้ว่า

"เป็นประสบการณ์แปลกใหม่สำหรับผมมากคือได้มีโอกาสสัมผัสและรับรู้การดำเนินงานการเมือง 'แบบพิเศษ' สำหรับควบคุม ส.ส.ไม่ให้แตกแถว ให้กฎหมายสำคัญผ่านสภาได้สะดวก หรือควบคุมสภาให้สงบเรียบร้อย สิ่งเหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่ผมได้เข้าไปรับรู้โดยไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งเป็นการเมืองที่ไม่สะอาดนัก ทำให้ผมไม่ค่อยสบายใจมาจนถึงทุกวันนี้" (วัลยา, 2542: 85)

ข. นายชวน หลีกภัย และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เข้าสู่ตำแหน่งรัฐมนตรีเป็นครั้งแรกในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย แม้จะเป็นระยะเวลาเพียง 101 วันเท่านั้น แต่ขณะนั้นก็ทำให้ทั้งนายชวนและ

พ.ต.ท.ทักษิณมีโอกาสทำความรู้จักกันมากขึ้น กระทั่งครั้งหนึ่งนายชวนเคยชักชวน พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นเข้าพรรคประชาธิปัตย์ตั้งแต่ การเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2535 (วัลยา, 2542: 163) แต่คุณหญิงพจมาน ชินวัตร ได้หักท้วงว่ายังขาดความพร้อมในด้านผู้บริหารธุรกิจ จึงยังไม่ได้ลงเล่นการเมืองในคราวนั้น ทั้งนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ชื่นชมนายชวนไม่น้อย พร้อมๆ กับเปรียบเทียบถึงคุณลักษณะอันดีเด่นของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไว้ด้วยกันว่า

"ผมชื่นชมคุณสมบัติความเรียบง่าย สมถะ ซื่อสัตย์ ยึดหลักการของคุณชวน หลักๆ ไม่น้อยทีเดียว คุณชวนคือหนึ่งในสองนักการเมืองที่เป็น role model หรือเป็นแบบอย่างของผม นอกเหนือจาก พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งผมชื่นชมในความสมัยใหม่ มีวิสัยทัศน์ ฉับไว และกล้าตัดสินใจของท่าน" (อิริวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2543: 30)

จากทัศนะการเปรียบเทียบข้างต้นย่อมเป็นเครื่องชี้วัดให้เห็นว่า แม้อดีตนายกรัฐมนตรียังสองท่านจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ พ.ต.ท.ทักษิณก็ยอมรับถึงจุดดีเด่นภายใต้ข้อแตกต่างนี้

ค. พล.ต.จำลอง ศรีเมือง

ถึงแม้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง จะเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ และ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เป็นนายตำรวจแต่ทั้งสองต่างก็รู้จักกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งนี้ พล.ต.จำลอง ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่เปิดโอกาสให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้าสู่ระบบการเมืองในระดับชาติอย่างเป็นทางการในฐานะรัฐมนตรีที่คนนอกของพรรคพลังธรรม โดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ว่า

"พล.ต.จำลอง ศรีเมืองกับผมรู้จักกันเป็นเวลานานนับสิบปี แม้ท่านเป็นนักเรียนนายร้อย จปร. ผมเป็น นรต. รุ่นห่างกันมาก แต่เราก็นับที่นับน้องกันตามวัฒนธรรมของนักเรียนเหล่า นอกจากนั้นเรายังเป็นคอกการเมืองที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเมื่อคุณจำลองเข้ามาทำงานการเมือง ตั้งพรรคพลังธรรมและมีที่ทำการอยู่ที่บ้านท่าน ผมก็ยังมีโอกาสแวะเวียนไปพูดคุยได้บ่อยครั้ง และด้วยความสัมพันธ์อันต่อเนื่องนี้เองที่ทำให้คุณจำลองกับผมต่างเข้าใจและมั่นใจจุดยืนทางการเมืองของกันและกันชัดเจนว่า ถึงคุณจำลองจะใส่หม้อฮ่อมแล้วผมใส่สูท หรือคุณจำลองจะเป็นหัวหน้าพรรคการเมือง ส่วนผมเป็นประธานบริษัทธุรกิจ แต่อุดมการณ์ของคุณจำลองกับผมไม่แตกต่างกัน" (วัลยา, 2542: 161)

นอกจากนี้ เมื่อ พล.ต.จำลอง ศรีเมืองลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรม ก็ยังสนับสนุนให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคแทน แม้ว่า พล.ต.จำลอง และ พ.ต.ท.ทักษิณ ต่างก็มีบุคลิกภาพภายนอกที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็พยายามชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นเหมือนกัน แต่ก็เกิดคำถามขึ้น กล่าวคือ วิธีการหรือหลักการนั้น ยังคงเหมือนกันหรือไม่ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากรูปแบบการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคพลังธรรม และทัศนคติต่อการยอมรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นต่างๆ ในพรรคพลังธรรมของอดีตหัวหน้าพรรคทั้งสอง เป็นต้น

จากที่กล่าวถึงตัวอย่างบุคคลภายนอกครอบครัวข้างต้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีโอกาสเรียนรู้ทางการเมืองมาโดยตลอดตั้งแต่ยังเยาว์วัย โดยเฉพาะในช่วงวัยหนุ่มนั้นได้เข้าไปเป็นนายตำรวจติดตามรัฐมนตรีจนกระทั่งได้รับรู้ถึงกลยุทธการเมืองที่ขาดความชอบธรรม และเมื่อเป็นนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงแล้วก็มีโอกาสได้พบกับชนชั้นนำทางการเมืองอีกหลายท่าน กระทั่งส่งผลให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ชักนำ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้าสู่ระบบการเมืองโดยตรง

5.2.3 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับการสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

หากสรุปประเด็นการกล่อมเกลางานทางการเมือง (political socialization) ข้างต้น ย่อมชี้ให้เห็นว่า ตัวการ (agent) เหล่านี้ ได้แก่ บุคคลในครอบครัว บุคคลภายนอกครอบครัว และสถาบันการศึกษา ต่างก็มีส่วนในการหล่อหลอมให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีทัศนคติทางการเมืองที่สำคัญ กล่าวคือ การกระทำการใดๆ เป็นคนแรก ถือเป็นสิ่งที่มีความท้าทาย โดยอาจบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยบุคลิกภาพความเป็นผู้นำที่เรียบง่าย สมถะ แต่มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล และกล้าตัดสินใจ และรวมไปถึงมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ

ดังที่ในทัศนะของไชยา ยิ้มวิไล เห็นว่า

“สไตล์การบริหารงานของนายท.ทักษิณนี้ ‘ดูเด็ด-เร็ว-ฉับพลัน’ และแน่นอนที่สุดคือ ‘เด็ดขาด’ มากจนมีการวิพากษ์วิจารณ์เลยเถิดไปว่า ‘เผด็จการ’ ทั้งนี้ รูปแบบหรือตัวแบบ (model) ของการบริหารเชิงเผด็จการนี้เรียกว่า ‘อำนาจทางการบริหารสูงสุด (chief executive power)’ ที่ฝ่ายบริหารพึงปฏิบัติได้ จนดูเสมือน ‘ผูกขาดเบ็ดเสร็จ’ กับ

นอกจากนี้ เมื่อ พล.ต.จำลอง ศรีเมืองลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรม ก็ยังสนับสนุนให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคแทน แม้ว่า พล.ต.จำลอง และ พ.ต.ท.ทักษิณ ต่างก็มีบุคลิกภาพภายนอกที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็พยายามชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นเหมือนกัน แต่ก็เกิดคำถามขึ้น กล่าวคือ วิธีการหรือหลักการนั้น ยังคงเหมือนกันหรือไม่ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากรูปแบบการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคพลังธรรม และทัศนคติต่อการยอมรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นต่างๆ ในพรรคพลังธรรมของอดีตหัวหน้าพรรคทั้งสอง เป็นต้น

จากที่กล่าวถึงตัวอย่างบุคคลภายนอกครอบครัวข้างต้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีโอกาสเรียนรู้ทางการเมืองมาโดยตลอดตั้งแต่ยังเยาว์วัย โดยเฉพาะในช่วงวัยหนุ่มนั้นได้เข้าไปเป็นนายตำรวจติดตามรัฐมนตรีจนกระทั่งได้รับรู้ถึงกลยุทธการเมืองที่ขาดความชอบธรรม และเมื่อเป็นนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงแล้วก็มีโอกาสได้พบกับชนชั้นนำทางการเมืองอีกหลายท่าน กระทั่งส่งผลให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ชักนำ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้าสู่ระบบการเมืองโดยตรง

5.2.3 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับการสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

หากสรุปประเด็นการกล่อมเกลາทางการเมือง (political socialization) ข้างต้น ย่อมชี้ให้เห็นว่า ตัวการ (agent) เหล่านี้ ได้แก่ บุคคลในครอบครัว บุคคลภายนอกครอบครัว และสถาบันการศึกษา ต่างก็มีส่วนในการหล่อหลอมให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีทัศนคติทางการเมืองที่สำคัญ กล่าวคือ การกระทำการใดๆ เป็นคนแรก ถือเป็นสิ่งที่มีความท้าทาย โดยอาจบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยบุคลิกภาพความเป็นผู้นำที่เรียบง่าย สมถะ แต่มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล และกล้าตัดสินใจ และรวมไปถึงมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ

ดังที่ในทัศนะของไชยา ยัมวิไล เห็นว่า

“สไตล์การบริหารงานของนายท.ทักษิณนี้ ‘ดุเดือด-เร็ว-ฉับพลัน’ และแน่นอนที่สุดคือ ‘เด็ดขาด’ มากจนมีการวิพากษ์วิจารณ์เลยเถิดไปว่า ‘เผด็จการ’ ทั้งนี้ รูปแบบหรือตัวแบบ (model) ของการบริหารเชิงเผด็จการนี้เรียกว่า ‘อำนาจทางการบริหารสูงสุด (chief executive power)’ ที่ฝ่ายบริหารพึงปฏิบัติได้ จนดูเสมือน ‘ผูกขาดเบ็ดเสร็จ’ กับ

อำนาจทางการบริหาร ซึ่งคนไทยมักไม่คุ้นเคยกับการบริหารราชการแผ่นดินในลักษณะนี้..." (ไชยา ยิ้มวิไล, 2546: 7)

ทั้งนี้ในทัศนะของ วิษณุ เครืองาม ก็ยอมรับเช่นกันว่า

" พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน เป็นคนที่คิดเร็ว ทำเร็ว ดังนั้นจึงต้องคอยวิ่งตามให้ทัน จนบางครั้งต้องเรียนนายกรัฐมนตรีไปเหมือนกันว่าที่ท่านวิ่งไปเร็วๆ แล้วทุกคนวิ่งตามจนฝุ่นตลบ ระวังเมื่อฝันจางงานเก่าๆ ที่ถูกสั่งไว้จะทิ้งอยู่เต็มไปหมด เพราะมันวิ่งตามให้ทันเพื่อแสดงให้เห็นว่าอยู่ด้วยกัน ซึ่งนายกรัฐมนตรีก็บอกว่าไม่เป็นไร แล้วจะวิ่งกลับไปตั้งต้นใหม่ เพื่อเช็คดูทุกอย่างเรียบร้อยหรือไม่ ตรงนี้จะเห็นว่าทุกหน่วยงานจะต้องทำงานให้รวดเร็วตามนายกรัฐมนตรีสั่งมาก็ต้องลงมือทำทันที" (สยามรัฐ, 15 มกราคม 2544: 9)

และในมุมมองของเกษม ศิริสัมพันธ์ ก็เคยสรุปไว้ว่า

"นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ได้เคยบอกไว้แต่ต้นแล้วว่า ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นเสมือนประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือ CEO (Chief Executive Officer) ของบริษัทธุรกิจ เมื่อได้เป็นนายกรัฐมนตรีจึงบริหารประเทศเสมือนหนึ่งเป็น CEO ของประเทศไทย" (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2544: 8)

จากข้างต้นย่อมบ่งชี้ว่า ทัศนะการทำงานของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะเช่นเดียวกับระบบการบริหารในภาคเอกชนที่อาศัยความรวดเร็วในการตัดสินใจในการจัดการตามนโยบายของผู้บริหารระดับสูงขององค์กรเป็นสำคัญ อีกทั้งคุณสมบัติส่วนบุคคลอีกประการหนึ่งของการเป็นผู้บริหารแบบ CEO จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสขึ้นได้ โดย พ.ต.ท.ทักษิณ ก็สามารถทำได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างของคำปราศรัยครั้งหนึ่งในกรณีที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้าร่วมพิธี "สะเดาะเคราะห์นายกรัฐมนตรี" ที่จัดขึ้น ณ พระมหาธาตุแก่นนคร วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.ขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2544 อันเป็นผลมาจาก "คดีชุกหูนัน" ซึ่งถือเป็นวิกฤตการณ์ที่สำคัญต่อคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณเอง โดยในการนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้กล่าวคำปราศรัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในลักษณะข้างต้นไว้ว่า

"ผมมีความอบอุ่นอย่างยิ่งที่มาจากจังหวัดขอนแก่น มาเป็นประธานในพิธีวันนี้เพื่อให้ไทยพ่นภัย ท่ามกลางพี่น้องจำนวนมาก พระภิกษุสงฆ์อีกหลายร้อยรูปมาร่วมพิธี ไม่ว่าจะ เป็นเกจิอาจารย์ต่างๆ ที่มอบวัตถุมงคลและเจริญพรให้ผม ที่สำคัญคือชาวอีสานที่ กำลังใจส่งสายตาเอื้ออาทรมาให้ ผมรู้สึกซาบซึ้งและภาคภูมิใจสำนึกว่าพี่น้องจะฝาก ความหวังให้กับผมและรัฐบาลเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยาก งานนี้จะสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่มี ชาวขอนแก่นร่วมจัดขึ้นมา... ในวันนี้ผมขอเวลาอีกนิดในการทำงาน วันนี้ผมได้เติมพลังใน พื้นที่ภาคอีสานด้วยสายตาและกำลังใจที่ประชาชนมอบให้ ตลอดจนคำอวยพรจาก พระภิกษุสงฆ์ ผมจะทำหน้าที่เป็นผู้นำให้ไทยพ่นภัยต่อไป" (มติชน. 15 มิถุนายน 2544:

5)

จากคำปราศรัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ใช้จุดอ่อนที่เป็นปัญหา ด้านคดีความส่วนตัวนี้ให้กลายเป็นภาพวิกฤติของประเทศ เพราะฉะนั้นหากประชาชนให้การ สนับสนุนแก่ตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ย่อมเท่ากับประชาชนนั้นได้พ่นภัยไปพร้อมกันด้วย ซึ่งผล ประโยชน์ในท้ายสุดย่อมส่งผลดีต่อการรักษาภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำที่มีความสามารถสูง สม กับการเป็นอัศวินม้าขาวที่มีบารมีเพียงพอต่อการเข้ามาแก้ไขปัญหอันยิ่งใหญ่ของชาติได้ เพราะ นับตั้งแต่เริ่มตั้งพรรคไทยรักไทยนั้น บทบาทของคณะทำงานเฉพาะกิจเกี่ยวกับเรื่องภาพลักษณ์ ของพรรคนั้นมีความสำคัญมาก โดยคณะทำงานชาวไทยจะรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ เสนอแนว ทางแก้ไข ตรวจสอบการดำเนินการ รวมถึงการชี้แจงการวางตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการพูด การตอบโต้ข่าว ซึ่งจะมีการดูกันอย่างละเอียด และส่วนคณะทำงานที่เป็น ชาวต่างประเทศนั้นจะส่งคนเข้าร่วมประชุม โดยทำหน้าที่ให้คำปรึกษา วางกรอบการดำเนินการ ด้านการเมือง ด้านการกำกับนโยบาย ซึ่งเน้นให้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด และ การแสวงหาข้อมูลจริงก่อนมากำหนดนโยบายพรรค เป็นต้น (กรุงเทพธุรกิจ. 23 มกราคม 2544: 2) ด้วยเหตุนี้ ทั้งภาพลักษณ์และทัศนคติต่อความเป็น CEO ในทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่ง เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของคณะทำงานข้างต้นกับกระบวนการกล่อมเกลางทางการเมืองที่เกิด ขึ้นมาอย่างยาวนานผ่านทางตัวการต่างๆ ทั้งจากสถาบันการศึกษา บุคคลภายในและภายนอก ครอบครั้ว และรวมถึงการสร้างภาพพจน์ของประชาชนต่อตัว พ.ต.ท.ทักษิณ จึงมีลักษณะ สอดรับกับการกำหนดแนวนโยบายของพรรคไทยรักไทย

นอกจากนี้ ยังใช้ประโยชน์จากภาพลักษณ์ผู้นำที่เอื้ออาทรและชาญฉลาดเพื่อสร้างแรง สนับสนุนทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ในรายการ "เรียลลิตี้โชว์" ใน อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด ผ่าน ทางสถานีโทรทัศน์ที่จัดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2549 โดยมีความพยายามทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ

ชินวัตร กลายเป็นผู้นำประเทศคนแรกที่สามารถแสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลต่อการแก้ไข ปัญหาความยากจน โดยให้นายกรัฐมนตรีเข้าไปพบปะประชาชนผู้ยากไร้ในท้องที่ทุรกันดาร แล้ว แสดงแนวคิดวิธีการปรับปรุงการผลิต แก้ปัญหาที่ดินทำกิน ถนนหนทาง และแก้ปัญหาความขาดแคลนต่างๆ เป็นต้น ซึ่งประกาศ ปับตบแต่ง (2549: 2) เห็นว่า เป็นความพยายามทำให้ประชาชน มองว่า พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นเสมือน "พระเวสสันดร" หรือผู้นำที่มีบุญบารมี มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ลง ไปแก้ปัญหาความยากไร้ให้ผู้คน ตลอดจนถึงเป็นผู้ที่รู้จักการเสียสละทรัพย์สินเงินทองให้แก่ประชาชน พร้อมๆ กับแสดงความเป็นมืออาชีพของนักบริหารหรือ CEO ที่เก่งกาจสามารถแก้ปัญหาได้ อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะพยายามแสดงบทบาทความเป็นผู้นำทางการเมืองแบบ CEO แต่ในขณะที่เดียวกันกลับพบว่า บุคลิกภาพดังกล่าวนี้กลับสอดคล้องต่อทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่มีอยู่หลายประการ ดังเช่นที่ Adorno (อ้างถึงใน วัชรินทร์ ชาบุญ ศิลป์, 2530: 42) เคยกล่าวถึงผู้ที่มีบุคลิกของแบบอำนาจนิยมมีลักษณะสำคัญๆ เช่น มีลักษณะความเชื่อแบบดั้งเดิมในอำนาจอันลึลับและความยึดมั่นในกฎเกณฑ์เก่าๆ มีลักษณะนิยมการใช้ อำนาจและความดุเดือดแข็งกร้าว และมีลักษณะความเป็นศัตรูและการดูถูกเหยียดเย้ยเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ลักษณะผู้นำอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการสร้างการยอมรับของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เกิดวิกฤติสำคัญต่อประเทศ ดังเช่นในกรณีที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ออกมาแสดงท่าทีที่แข็งกร้าวต่อเหตุการณ์การจลาจลเผาสถานทูตไทยในประเทศกัมพูชา ด้วยการริบดำเนินการรับชาวไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชากลับอย่างเร่งด่วน พร้อมกับลดความสัมพันธ์ทางการทูตดูเหมือนจะได้รับความพึงพอใจจากคนไทยทั้งประเทศ โดยจากการประมวลเฉพาะที่ผ่านทางเว็บไซต์ www.manager.co.th ของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการพบว่า ส่วนใหญ่ได้แสดงความเห็นว่าเป็นการตัดสินใจที่เจ็บขาดและสะท้อนวุฒิภาวะของความเป็นผู้นำออกมาเต็มที่ และบ้างก็มีแรงสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 20 ปี (ผู้จัดการรายวัน, 31 มกราคม 2546: 15)

นอกจากนี้ยังเกิดการตั้งข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบถึงความ เป็นผู้นำอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ กับผู้นำเผด็จการอื่นๆ ในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่ามีความคล้ายคลึงกันอยู่ในการใช้อำนาจตามแนวทางเผด็จการ เพียงแต่ในบริบทการเมืองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญใหม่ ของ พ.ต.ท.ทักษิณ มีความสลับซับซ้อนมากกว่า (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ,

2548ก: 50-52) กล่าวคือ ระบบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์นั้นมีความชัดเจนในเชิงโครงสร้างที่เอื้อให้ใช้อำนาจได้อย่างอิสระ ตัวอย่างเช่น มาตรา 17 ในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ได้ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีอย่างเต็มที่ เพราะเป็นกฎหมายที่ออกมาเอง และถึงแม้ระบบ CEO ของ พ.ต.ท.ทักษิณ จะมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญ แต่ก็ต้องอาศัยช่องว่างที่มีอยู่เพื่อใช้อำนาจในทางที่ฉ้อฉล จึงทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่สามารถใช้อำนาจเผด็จการได้อย่างสุดโต่ง เทียบเท่ากับจอมพลสฤษดิ์ อีกทั้งในด้านรูปแบบการคอร์รัปชันปัจจุบันก็มีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต และต้องอิงอาศัยเครื่องมือที่ทำให้ดูเหมือนมีความชอบธรรมในการชอนเร้น เช่น วิธีการตีความช่องว่างของกฎหมายเข้าข้างตัวเอง และในประเด็นสุดท้ายนั้นฐานที่มาแห่งอำนาจของทั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ และจอมพลสฤษดิ์ ก็แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในบริบทการเมืองปัจจุบันต้องอาศัยเสียงสนับสนุนจากการเลือกตั้ง แต่ในอดีตนั้นมาจากกำลังทหารที่เข้ายึดอำนาจปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น

ฉะนั้น ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่ได้อยู่ในฐานะของการเป็นพ่อขุนอุปถัมภ์ได้อย่างแนบเนียน เหมือนกับจอมพลสฤษดิ์ แต่ก็พบประเด็นที่เหมือนกันระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็คือ บุคลิกภาพอำนาจนิยม และถือเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่แฝงเร้นอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองของไทยในแต่ละยุคสมัย โดยสามารถสืบสานต่อกันผ่านทางกระบวนการเรียนรู้ภายใต้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมในสังคม ดังเห็นได้จากกลุ่มนายทหาร นายตำรวจระดับสูง ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือการปกครองบ้านเมืองในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดังที่เคยกล่าวถึงในบทที่ 3 แล้ว นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาได้จากทัศนคติของนักการเมืองที่เป็นบุคคลสำคัญทางการเมืองต่างๆ เช่น ในงานการศึกษาของมณีรัตน์ ธรรมพัฒนากุล (2535) และ นิพนธ์ โชะเฮง (2543) ได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติต่อการแสวงหาและใช้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้นำ ได้แก่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายอานันท์ ปันยารชุน และ ดร.มหาธีร์ โมฮัมหมัด (อดีตนายกรัฐมนตรีประเทศมาเลเซีย) นั้นมีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งกับประสบการณ์ส่วนตัวในอดีต ซึ่งหากได้รับการเลี้ยงดูกลม่อเกล่ออย่างไรก็ย่อมส่งผลให้มีแนวโน้มต่อการสร้างทัศนคติทางการเมืองในแบบนั้น

อย่างไรก็ดี ทัศนคติที่ดีต่อการใช้วิธีการปฏิวัติรัฐประหารมาเป็นทางออกของสังคมโดยชนชั้นนำที่เป็นนายทหารระดับสูง ยังคงปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง ดังที่เคยเกิดขึ้นในการทำรัฐประหาร เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (พรภิรมณ์ เชียงกุล, 2543) หรือในบางคราวก็มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่แข็งกร้าว แต่หากผู้นำทางการเมืองคนหนึ่งคนใดยึดมั่นในหลักการตามตามระบบรัฐสภาและกฎ

ระเบียบ มีการประนีประนอมมากเกินไปที่ย่อมที่จะถูกมองว่าขาดภาวะผู้นำ เช่นที่พิจารณาได้จากงานการศึกษาของ บูฆอรี ยีหมะ (2540) ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของนายชวน หลีกภัย เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานของทินพันธุ์ นาคะตะ (2546: 79-86) ได้สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมการเมืองไทยก็คือ การอ้างสิทธิในการปกครองของบุคคลบางกลุ่ม นั่นก็คือกลุ่มข้าราชการไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำของฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน กับนักวิชาการในกระทรวงต่างๆ และในมหาวิทยาลัย ซึ่งต่างก็อ้างว่า ตนควรมีสิทธิในการปกครองมากกว่ากลุ่มอื่น ดังหมายถึง สิทธิในการมีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจแก้ปัญหาให้แก่สังคม โดยข้าราชการไทยพวกนี้ จะถือตนว่า มีความรู้ ความสามารถและเหมาะสมยิ่งกว่าใคร จึงเห็นว่า ตำแหน่งผู้นำประเทศ นักบริหาร นักการเมือง หรือที่ปรึกษาควรจะมาจากรุ่นของตนโดยเฉพาะ ไม่ควรจะมาจากรุ่นอื่นๆ นอกภาคระบบราชการ จึงพบว่า มีข้าราชการไทยเหล่านั้นเข้าไปครอบงำการเมืองของประเทศอยู่ทั่วทุกหัวระแหง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ทั้งในระดับรัฐบาลกลาง และในระดับรัฐบาลท้องถิ่น ทั้งในวงราชการ และในวงธุรกิจเอกชน อำนาจหรืออิทธิพลครอบงำทางการเมืองของบรรดาข้าราชการไทยเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกยุคสมัย ด้วยเหตุนี้จึงย่อมสะท้อนให้เห็นว่า หากมีบุคคลกลุ่มอื่นไม่เห็นด้วยหรือคัดค้านการกระทำของเหล่าข้าราชการนี้ ก็จะใช้วิธีการกดขี่ ปรามปราม หรือขจัดเสีย ทำให้ระบบราชการไทยมีอำนาจเหนือสังคมไทย แทนที่จะเป็นเครื่องมือของรัฐที่มีหน้าที่รับใช้ให้บริการแก่ประชาชน อีกทั้งจึงปรากฏอยู่เสมอๆ ที่กลุ่มข้าราชการไทยมักจะใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยไม่คำนึงถึงว่า การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ และการกระทำต่างๆ ของตนจะมีความชอบธรรมหรือไม่ ฉะนั้นจึงย่อมทำให้เห็นว่า ระดับชนชั้นนำทางการเมืองของไทยบางคนในบริบทการเมืองปัจจุบัน จึงยังคงมีทัศนคติและบุคลิกภาพในแบบอำนาจนิยมแฝงอยู่ได้

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดเรื่องฐานอำนาจอันชอบธรรมของ Weber (Hawkesworth and Kogan, 1992) เพื่อนำมาเทียบเคียงกับพฤติกรรมการใช้อำนาจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็พบว่า อำนาจทั้งที่มาจากบารมีของตัวผู้นำ และกฎหมายที่ให้อำนาจนั้นต่างถูกนำมาใช้ภายใต้บุคลิกภาพอำนาจนิยมที่มีอยู่อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ ด้านบารมีนั้น แม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่สามารถอาศัยบารมีของความเป็นผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจล้นพ้นเหมือนจอมพล ป.พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ต่างอาศัยช่องทางในการเข้าสู่ระบบการเมืองด้วยวิธีการปฏิวัติหรือรัฐประหารได้ก็ตาม แต่ก็อาศัยความเป็นนายทุนผูกขาดที่มีทรัพยากรเป็นเงินมากพอต่อการสร้างบารมีดึงดูดให้นักการเมืองเก่า และแกนนำพรรคต่างๆ สนใจชักชวนเข้าร่วมพรรคด้วย (เสนาะ

เทียนทอง, 2549: 17-22) และรวมไปถึงการสร้างเชื่อมั่นต่อประชาชนโดยทั่วไปว่าจะไม่เป็นผู้ที่ฉ้อราษฎร์บังหลวงเนื่องจากมีเงินล้านเหลือ ประชาชนจึงน่าจะให้ออกาสนายกรัฐมนตรี้ได้ทำงานในฐานะผู้บริหารประเทศ (ประเวศ วะสี, 2547: 103) ส่วนในมิติด้านกฎหมายก็จะพบว่าภายใต้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ที่มุ่งสร้างภาวะความเป็นผู้นำแก่นายกรัฐมนตรี ก็ย่อมมีส่วนเสริมให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เลือกใช้ช่องว่างทางกฎหมายที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์กับตนเพื่อรักษาฐานอำนาจได้อย่างมั่นคง ดังเช่น มาตรา 201 ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และโดยธรรมเนียมปฏิบัติทางการเมืองแล้วนั้น พรรคการเมืองใดที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดก็จะจัดตั้งรัฐบาล และก็จะเสนอชื่อหัวหน้าพรรคให้ได้รับการพิจารณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงย่อมส่งผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นกลายเป็นผู้นำที่มีความชอบธรรม เพราะเหตุที่มาจาก การเลือกตั้งตามกฎหมาย และปฏิบัติตามปทัสสถานทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็ช่วยกลบเกลื่อนภาพลักษณ์ของผู้นำอำนาจนิยมในยามที่ใช้อำนาจเลยขอบเขตตามหลักนิติธรรมได้อย่างแยบยล เพราะสามารถอ้างอิงคะแนนเสียงของผู้ออกเสียงเลือกพรรคไทยรักไทยจากการเลือกตั้งทั้งสองคราว

ฉะนั้น ทักษิณคดีที่กลมกลืนกับบุคลิกภาพอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความกล้าตัดสินใจในทางการเมือง โดยอาศัยวิธีการตามระบอบรัฐตำรวจมาเป็นแนวปฏิบัติได้ เหมือนกับกรณี จอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตผู้นำระบอบรัฐตำรวจเลือกใช้อำนาจตำรวจทำหน้าที่ในการตรวจสอบ ปรามปราม ควบคุมประชาชน ไม่ให้ออกมามีส่วนร่วมทางการเมือง และรวมไปถึงการกำจัดการเมือง เพียงเพื่อรักษาฐานอำนาจไว้ ซึ่งตัวอย่างหลายกรณีภายใต้ระบอบทักษิณ เช่น การปรามปรามยาเสพติด การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการปิดกั้นสื่อ เป็นต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างการตัดสินใจด้วยทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมกับรูปแบบเครื่องมือที่ถูกนำมาเลือกใช้นั้นมีผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ถล่มล้มเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ได้ข้อสรุปสำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ มีหลายตัวการที่ส่งผลต่อการกล่อมเกล่าให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะอำนาจนิยมอยู่ในบุคลิกภาพส่วนตัว ที่เกี่ยวข้องกับการคิด พิจารณา ตัดสินใจในทางการเมืองนั้นเป็นไปในลักษณะอำนาจนิยมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีแห่งการใช้อำนาจที่ล่วงละเมิดหลักนิติธรรมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำอำนาจนิยม จึงย่อมมีผลให้ระบอบการเมืองนั้นหักเหกลายเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้ในท้ายสุด

5.3 บทบาทของกลุ่มทุนผูกขาด

ในหัวข้อนี้ได้จำแนกสาระย่อยๆ ไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ การก่อตั้งพรรคไทยรักไทย ที่ชี้ให้เห็นถึงการรวมตัวกันของกลุ่มทุนต่างๆ กับกลุ่มอำนาจเดิมที่ตกค้างมาจากอดีต และประเด็นบทบาทของกลุ่มทุนที่มีต่อการสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ โดยมีสาระพอสังเขปดังนี้

5.3.1 พรรคไทยรักไทย

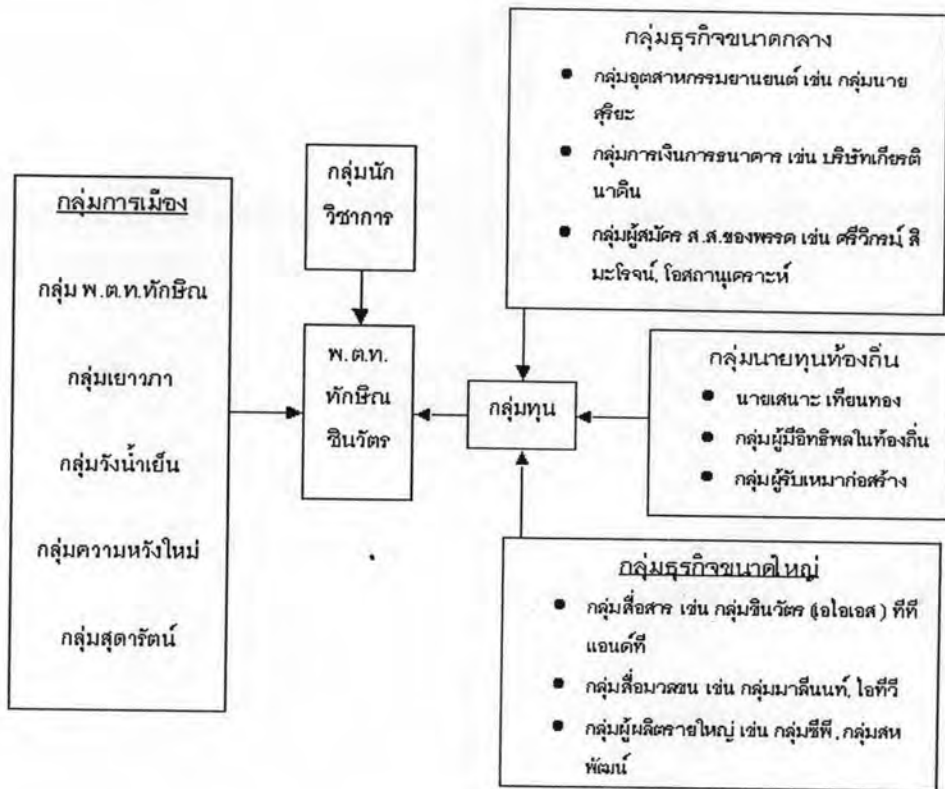
หากพิจารณาถึงการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยแล้ว พบว่าในระยะเริ่มต้นนั้น พรรคนี้มีภาพลักษณ์ว่าเป็นพรรคการเมืองของนักวิชาการ เพราะผู้ร่วมก่อตั้งพรรคส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับสูง เช่น ดร.การุณ จันทรางศุ ดร.กิตติ ลิ้มสกุล ศ.ดร.คณิต ณ นคร ดร.ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ และ ดร.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ เป็นต้น อีกทั้งยังพบข้อสังเกตถึงการตั้งชื่อพรรคก็พยายามสร้างภาพให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอชื่อพรรคนี้ แต่ในท้ายสุดแล้วนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เลือกตั้งชื่อพรรคว่า "ไทยรักไทย" หรือ "Thairakthai Party (TRTP)" พร้อมๆ กับนำเสนอวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ (สุรัสวดี อินทร์ชัย, 2545: 51) ซึ่งในทัศนะของ พ.ต.ท.ทักษิณ เรียกว่า "การเมืองเชิงสร้างสรรค์" โดยหมายถึง การเมืองที่ไม่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย ไม่ถือเขาถือเรา แล้วมุ่งทำลายอีกฝ่ายเพื่อเป็นผู้ชนะในสนามการเมือง แต่เป็นการเมืองที่มุ่งคิดว่าจะรวมพลังกันอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาของชาติได้ สำหรับนักการเมืองที่ต้องการ คือ คนดี มีคุณภาพ ไม่ต้องการนักการเมืองที่เก่งแต่สร้างสี่ส้นทางการเมือง (มติชน, 30 พฤศจิกายน 2542: 15) รวมทั้งพยายามนำเอาจุดอ่อนของประเทศมาวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ปัญหาในสังคมไทยให้เข้มแข็ง เพื่อเตรียมตัวรับกับกระแสโลกาภิวัตน์และระบบการเมืองโลก (รุจน์ มั่นธิรา, 2544: 132-133)

แม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะเคยกล่าวไว้ว่า การตั้งพรรคการเมืองใหม่จะไม่รวมเอาอดีตนักการเมืองเก่าบางคนเข้าร่วมพรรค หรือที่เรียกวิธีการนี้ว่า "การดูด ส.ส. จากพรรคอื่นๆ" นั้น (www.thaksin.net, 30 กันยายน 2548) แต่หลังการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 นั้นก็ปรากฏให้เห็นว่า พรรคไทยรักไทยไม่ได้เป็นพรรคการเมืองแนวใหม่ แต่กลับเป็นการผสมผสานของกลุ่มทุนต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มทุนผูกขาดสัมปทานรัฐร่วมกับอดีตนักการเมืองเก่าจำนวนมาก โดยพบว่า สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มการเมืองใหญ่ๆ ภายในพรรคได้เป็น 5 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่ม พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลุ่มนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ (น้องสาว พ.ต.ท.ทักษิณ) กลุ่มวังน้ำเย็น (นายเสนาะ เทียนทอง) กลุ่มความหวังใหม่ (พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ยุบรวมพรรคความหวังใหม่) และกลุ่มนางสุดารัตน์ เกตุรา

พันธ์ (อดีตสมาชิกพรรคพลังธรรมเดิม) ซึ่งสมาชิกในแต่ละกลุ่มนั้นจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในสังกัด ทั้งนี้หากพิจารณาควบคู่กับภาพกลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์ของพรรคไทยรักไทย พบว่า ยังมีอีก 2 กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินการทางการเมืองของพรรค กล่าวคือ กลุ่มนักวิชาการของพรรคที่มีบทบาทในด้านการนำเสนอ การแนะนำ การให้ความคิด การประเมินทั้งใน ด้านนโยบายและการดำเนินการทางการเมืองของพรรค ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นถือเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญมากของพรรคไทยรักไทยก็คือ "กลุ่มทุน" ซึ่งมีบทบาทในด้านการสนับสนุนเงินทุนของพรรคในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยสามารถจัดแบ่งประเภทของกลุ่มทุนในพรรคได้ 3 ประเภท คือ กลุ่มทุนขนาดใหญ่ กลุ่มทุนขนาดกลาง และกลุ่มทุนท้องถิ่น ซึ่งอาศัยประเภทธุรกิจ และจำนวนเงินทุนเป็นฐานในการจัดจำแนก ทั้งนี้ยังพบว่ากลุ่มทุนที่มีบทบาทสำคัญในพรรคไทยรักไทยนั้นส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มทุนผูกขาด เช่น กรณีของ พ.ต.ท.ทักษิณ และนาย ประชา มาสินนธ์

จากการศึกษาของ สุรัสวดี อินทร์ชัย (2545: 80-81) ได้ให้ข้อสังเกตว่า กลุ่มย่อยในพรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มทุนในฐานะผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยและผู้ร่วมลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบบบัญชีรายชื่อของพรรค พบว่าบทบาทของกลุ่มทุนภายในพรรคไทยรักไทยมีการประสานและเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มทุนธุรกิจด้านต่างๆ อาทิ กลุ่มสื่อสาร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอุตสาหกรรมรถยนต์และการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสะท้อนภาพของการประสานของทุนสื่อสารอย่างน้อย 3 ทุนใหญ่ๆ ทุนสื่อสาร "ชินคอร์ป" ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทุนสื่อสาร "จัสมิน" ของนายอดิศักดิ์ โพธารามิก และทุนสื่อสาร "เทเลคอมเอเชีย" ซึ่งเป็นธุรกิจในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ทั้งนี้กลุ่มธุรกิจที่เป็นที่น่าสนใจที่สุดภายในพรรคไทยรักไทย มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มสื่อสารและกลุ่มเกษตรอุตสาหกรรม เนื่องจากทั้งสองกลุ่มได้เลือกสรรบุคคลตั้งแต่ระดับที่เป็นทั้งเจ้าของกิจการ เป็นญาติสนิท มีความรู้ความสามารถสูง มีศักยภาพในการดำเนินการทางการเมืองสูงมาร่วมก่อตั้งพรรค และดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรค พิจารณาได้จากรายชื่อผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยของ พ.ต.ท.ทักษิณ อาทิ นายวีระชัย วีระเมธีกุล และนายสารสิน วีระผล รองกรรมการผู้จัดการใหญ่ในเครือซีพีปรากฏอยู่ด้วย เป็นต้น รวมทั้งในบัญชีรายชื่อของ ส.ส.ปาร์ตี้ลิสต์พรรคไทยรักไทย ยังประกอบไปด้วยรายชื่อของนายประชา มาสินนธ์ นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ นายประยุทธ์ มหากิจศิริ นายวีระชัย วีระเมธีกุล นายพงษ์ศักดิ์ รักตพงษ์ไพศาล นายมงคล สิมะโรจน์ นายพันธ์เลิศ ไบหยก และนายพิทักษ์ อินทรวินยานันท์ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแนบแนบกับกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ในฐานะเขย เช่นเดียวกับนายวัฒนา เมืองสุข ในขณะที่นายนพดล อินนา คือ นักวิชาการที่ทำงานใกล้ชิดอยู่กับบริษัทเทคโนโลยีของเครือบุญรอดมาอย่างยาวนาน นอกจากนั้น ทั้งสองกลุ่มได้แปรสภาพจาก "คู่แข่งทางธุรกิจ" และ "ฝักใฝ่ทางการเมืองที่แตกต่าง" อันยาวนาน และรุนแรงตลอดช่วงปี พ.ศ. 2532-2539 มาเป็น "พันธมิตรทางธุรกิจ" และ "กลุ่มก้อนทางการเมือง"

เมือง" ก่อนแล้วต่อจากนั้นก็ก้าวเข้ามาสู่การเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทย (สุวิทย์ อินทร์ชัย, 2545: 80-81)

ภาพที่ 5 กลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์ในพรรคไทยรักไทย

ที่มา: ดัดแปลงจากผู้จัดการ (7 กุมภาพันธ์ 2545)

ฉะนั้นผลลัพธ์ของการมีกลุ่มการเมืองต่างๆ อย่างหลากหลายจึงนำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ในระหว่างกลุ่มย่อยและรวมถึงการเมืองของผู้นำพรรคนั้นมีส่งผลต่อความเป็นเอกภาพของพรรคไทยรักไทย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะภายในพรรคมีปัญหาตั้งแต่การจัดตั้งพรรคเนื่องจากสมาชิกที่เข้ามาล้วนมาจากที่ต่างกัน ความต้องการและอุดมการณ์จึงย่อมแตกต่างกัน ประกอบกับการใช้ กลุ่มเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ การเข้าร่วมสังกัดกลุ่มต่างๆ เพื่อต้องการผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทางการเมือง เช่น ตำแหน่งภายในพรรค กรรมการบริหารพรรค เลขาธิการพรรค ผู้ช่วย หรือที่ปรึกษาด้านต่างๆ ในส่วนของตำแหน่งทางการเมือง เช่น ตำแหน่งรัฐมนตรี ตำแหน่งผู้ช่วยรัฐมนตรี ที่ปรึกษา เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มเป็นฐานคะแนนเสียงในการใช้เป็นอำนาจต่อรองให้ได้ตำแหน่งนั้นมา รวมทั้งการตอบแทนผู้อยู่ในกลุ่มในรูปแบบของตำแหน่งงบประมาณลงพื้นที่ในโครงการต่างๆ หรือแม้กระทั่งเงินพิเศษที่จ่ายให้ในแต่ละเดือน เป็นต้น ลักษณะการตั้งกลุ่มเช่นนี้เพื่อหวังใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเป็นฐานการต่อรอง หรือการเกิดขึ้นมาเพื่อ

คานอำนาจ จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งภายในพรรคเนื่องจากทรัพยากรทางการเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จึงถือเป็นเรื่องปกติทางการเมือง

ในด้านความสำคัญของบารมีของผู้นำพรรคพบว่า เนื่องจากบทบาทที่ไม่ชัดเจนในบางครั้งของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ร่วมกับการใช้ระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองในการก้าวขึ้นสู่ภาวะผู้นำ ประกอบกับอำนาจทางการเงิน ภาพของการใช้ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ในการตอบแทนทางการเมือง ส่งผลให้ผู้นำพรรคมีลักษณะของการประนีประนอม อยู่ภายใต้อิทธิพลหรือมีความเกรงใจต่อผู้นำกลุ่มย่อยบางกลุ่ม จึงยอมกระเทยต่อเอกภาพภายในพรรค และด้วยบทบาทของผู้นำพรรคที่ไม่ชัดเจน ได้นำไปสู่ความไม่พอใจและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค ดังนั้น เอกภาพส่วนหนึ่งของพรรคจึงขึ้นอยู่กับบารมีของผู้นำพรรค อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ สุรัสวดี อินทร์ชัย (2545: 120-121) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะผู้นำในพรรคไทยรักไทยยังคงได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นจุดแข็งของพรรค และยังได้รับความเกรงใจจากสมาชิกพรรคเป็นอย่างมาก ซึ่งความเกรงใจในที่นี้ครอบคลุมไปถึงความเคารพนบอบหรือความนับถือ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ พยายามสั่งสมบารมี ให้มีความแข็งแกร่งในฐานะความเป็นผู้นำพรรค กระทั่งยากที่จะหาผู้ที่มาเทียบบารมีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ณ เวลานี้ได้

5.3.2 บทบาทของกลุ่มทุนผูกขาด

ทั้งนี้ผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในบริบทสังคมโลกปัจจุบันได้มีส่วนอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้กลุ่มผลประโยชน์หลากหลายกลุ่มในประเทศกำลังพัฒนาเข้ามามีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากกลุ่มทหารและกลุ่มข้าราชการเดิมหรือที่เรียกว่า ระบอบอำมาตยาธิปไตย (bureaucratic polity) ซึ่งเปิดช่องให้ระบบราชการมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทั้งทางการเมืองและ/หรือ มีอิทธิพลเข้าไปในกิจการต่างๆ ของเอกชน ทั้งในรูปที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (จุมพล หนิมพานิช, 2548: 159-160) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับกลุ่มของนายทุนหรือกลุ่มทุนให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการให้การสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งอยู่เบื้องหลังเท่านั้น แต่กลับพัฒนาไปในรูปของการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเอง เนื่องจากการเข้าสู่วงการเมืองของกลุ่มทุนในระบบการเมืองที่เปิดกว้างตามกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยย่อมมีโอกาสเข้าไปผลักดันนโยบายที่เอื้อประโยชน์กับกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หรือรัฐบาลทหารเผด็จการทั้งหลายเท่านั้น ดังที่พิจารณาได้

จากการศึกษาของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539) ที่มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจในประเทศไทย โดยใช้แนวการวิเคราะห์ด้วยตัวแบบภาคีรัฐ-สังคมนิยม (corporatism) มาอธิบายปรากฏการณ์การเมืองไทยว่า บทบาทของภาคธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นผ่านทางสมาคมธุรกิจต่างๆ ด้วยการมีส่วนร่วมมากขึ้นในการผลักดันนโยบายทางเศรษฐกิจในฐานะเป็นหุ้นส่วน หรือเป็นภาคีหนึ่งที่เข้าร่วมกับรัฐ ฉะนั้นเมื่อบริบทแวดล้อมทางการเมืองนั้นเปลี่ยนไป และมีรูปแบบความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น รวมทั้งสาเหตุจากการปฏิรูปการเมืองนั้น ย่อมส่งผลให้ทุกภาคทางสังคมนิยมมีการปรับตัวตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มทุน

อย่างไรก็ดี กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวย่อมมีข้อจำกัดต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน เนื่องจากภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 จนถึงช่วงก่อนการปฏิรูปทางการเมืองในปี พ.ศ. 2540 บทบาทของทหารได้ลดน้อยถอยลงไปมาก บรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้เปิดกว้างมากขึ้นกว่าเดิม ดังที่พบว่ามีการเมืองจำนวนมากที่เคยประกอบอาชีพนักธุรกิจสามารถเข้ามาเป็น ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรแต่ละสมัย และรวมไปถึงการเมืองในระดับท้องถิ่นอื่นๆ จึงทำให้ภาพความเป็นภาคนั้นสลายลงไปพร้อมๆ กันด้วย และแม้จะมีข้อโต้แย้งว่ากลุ่มทหารยังมีบทบาทอยู่ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดย่อมพบว่า กลุ่มการเมืองที่ออกมาเคลื่อนไหวส่วนใหญ่คือกลุ่มทุนในฐานะผู้บริหารพรรคการเมืองต่างๆ และขบวนการภาคประชาชนที่ออกมาเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมือง อีกทั้งระบบพรรคการเมืองนั้นต้องใช้งบประมาณไม่น้อยในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง (ธีรภัทร จันทการ, 2538: 15) ย่อมทำให้พรรคต่างๆ ต้องการให้นักธุรกิจเข้ามา มีบทบาทในฐานะผู้บริหารพรรคมากขึ้น และมีผลให้ฐานะทางการเงินของพรรคมีความแข็งแกร่งตามไปด้วย เนื่องจากเงินคือปัจจัยสำคัญในทางการเมืองเพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง และในการซื้อตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งที่จะเข้ามาร่วมในกิจกรรมของพรรค (ยอดธง ทับทิวไม้, 2539: 7) จึงแสดงให้เห็นว่า กลุ่มทุนในระดับชาตินั้นได้พัฒนาจากฐานะของผู้รับการอุปถัมภ์จากพรรคและนักการเมืองมาเป็นผู้ที่เข้าไปมีฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวเองโดยตรงมากขึ้นในฐานะของผู้กำหนดนโยบาย โดยที่ระบบการเมืองถูกแปรเปลี่ยนให้มียุทธศาสตร์ของการเป็นช่องทางแห่งการสร้างหรือขยายโอกาสในการดำเนินธุรกิจมากกว่าการเป็นระบบที่ทำหน้าที่จัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าแก่ประชาชนพลเมืองให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน เงินหรือทุนนี้จึงกลายเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งนักธุรกิจที่มีเงินมากพอสำหรับการลงทุนในธุรกิจการเมืองจึงกลายเป็นผู้ที่มีโอกาสสูงในการเข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ทางการเมือง

นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์การเมืองไทยเมื่อครั้งที่พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2544 ในระยะแรกนั้น ก็เกิดข่าวที่ระบุว่า ส.ส.พรรคไทยรักไทยในสังกัดกลุ่มวังน้ำเย็นได้รับเงินสนับสนุนจากนายเสนาะ เทียนทอง เตือนละหลายหมื่นบาท แต่ ส.ส. ที่อยู่นอกกลุ่มไม่ได้รับเงินในลักษณะนี้ อีกทั้งยังถูกหักค่าตอบแทนจากตำแหน่งของผู้ช่วย ส.ส. มาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของพรรคแทน จึงสร้างความไม่พอใจให้กับ ส.ส. เหล่านี้มากขึ้น กระทั่ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะหัวหน้าพรรคต้องออกมาชี้ให้เห็นว่า พรรคได้รับเลือกตั้งจากประชาชนให้เข้ามาแก้ไขปัญหาให้กับบ้านเมือง ไม่ได้มุ่งหมายเข้ามาถนอมทุน ดังนั้นการเรียกร้องเงินเพิ่มจากพรรคของ ส.ส. จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง (กองบรรณาธิการมติชน, 2544: 2)

ฉะนั้น กลุ่มทุนจึงทวีบทบาททางการเมืองมากขึ้นตามลำดับโดยอาศัยเงินเป็นทรัพยากรสำคัญในการสร้างฐานอำนาจในพรรคเพื่อที่จะก้าวไปสู่ฐานะของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองต่อไป ดังกรณีของกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยที่เป็นการรวมกันของกลุ่มทุนที่มีศักยภาพสูงในการดำเนินธุรกิจภายในประเทศทั้งในระดับชาติและระดับกลางซึ่งมีเครือข่ายโยงใยกับการดำเนินธุรกิจจากการได้รับสัมปทานจากรัฐหรือได้รับช่องประโยชน์อื่นๆ จากการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช, 2547: 59-68) ผ่านทางบริษัทของกลุ่มญาติเพื่อนพ้อง และผู้ที่ไว้วางใจ จึงทำให้เห็นได้ว่า เมื่อกลุ่มทุนผูกขาดได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองแล้วย่อมกลายเป็นกลุ่มแรกๆ ที่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์อันมหาศาลจากรัฐได้โดยตรง และเมื่อการเมืองกลายเป็นธุรกิจชนิดหนึ่งที่จะต้องมีการลงทุน และจะต้อง "ถนอมทุน" การใช้ในอำนาจในทางที่มีขอบเพื่อหวังปกป้องรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจให้ยังคงอยู่กับกลุ่มตนจึงย่อมกลายเป็นทางออกที่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะหากยังสามารถรักษาการครองอำนาจทางการเมืองได้อย่างยาวนานเท่าไรก็ย่อมที่จะใช้ช่องว่างของโอกาสนี้รักษาและขยายผลประโยชน์ที่จะได้รับผ่านฐานอำนาจนี้ได้มากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งจากอดีตในสภาพรัฐตำรวจที่เกิดขึ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจแบบรัฐตำรวจกับการเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มอำนาจต่างๆ ในเชิงความเป็นเครือข่ายผลประโยชน์แบบเครือข่ายญาติได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้กรอบแนวคิดระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ได้ผลักดันให้กลไกตลาดมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของไทย แต่ย่อมพบว่า นอกจากกลุ่มทุนไทยจะปรับตัวเข้าสู่การเมืองโดยตรงมากขึ้นในฐานะผู้ใช้อำนาจรัฐ กลุ่มทุนไทยเหล่านี้ยังพยายามเข้าไปผูกขาดในตลาด (monopoly) ด้วยสัมปทานรัฐมากขึ้น หรือกระทำการต่างๆ ที่เป็นการแทรกแซงตลาดในนามรัฐ จึงทำให้เห็นว่ากลไกตลาดไม่ได้เข้ามาทำหน้าที่ตามหลักการดังกล่าว ทั้งๆ ที่รัฐ

ควรมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2544: 70-71) อันสะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยในปัจจุบันนั้นไม่ได้เข้าสู่ความเป็นรัฐตลาดอย่างสมบูรณ์แบบตามแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่แต่อย่างใด เนื่องจากกลุ่มทุนได้อิงอาศัยกระแสเศรษฐกิจที่เปิดช่องให้ทุนเข้ามา มีบทบาทโดยตรงมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ และช่องโอกาสที่เป็นผลจากการปฏิรูปการเมืองหลังประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้การเข้ามาของกลุ่มทุนไทยสู่ถนนการเมืองจึงกระทำได้อย่างเหมาะสมกับโอกาส

อย่างไรก็ดี สามารถชี้ให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มทุนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมได้เข้ามาครองอำนาจรัฐ ก็พยายามที่จะขยายฐานอำนาจของตนออกไปให้ไกลที่สุดและครองอำนาจให้นานที่สุด เพื่อมุ่งหวังอาศัยฐานอำนาจนี้ในการฉ้อฉลผูกขาดผลประโยชน์ของการสะสมทุนต่อไป โดยอาศัยกลไกกระบวนการกำหนดนโยบายเป็นเครื่องมือสำคัญ พร้อมกับอาศัยกลไกในระบบการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาระของกฎหมายที่สามารถสร้างอำนาจอันชอบธรรมในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน ทั้งนี้ย่อมพบว่า กลุ่มทุนผูกขาดได้พยายามเลือกเอาเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์จากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมาเป็นเครื่องมือสำคัญของกลุ่ม เช่น เมื่อแก่นนำกลุ่มทุนผูกขาดอยู่ในฐานะผู้บริหารพรรคสามารถที่จะควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ที่สังกัดพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการอ้างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 107 ที่กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไว้โดยสรุปว่า จะต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน และมาตรา 118 ก็กล่าวว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะสิ้นสุดลง เมื่อ ส.ส. นั้นลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกมีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่ลาออกหรือพรรคการเมืองมีมติ เว้นแต่ ส.ส. ผู้นั้นได้อุทธรณ์ต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองมีมติคัดค้านว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมิได้มีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แต่ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ส.ส. ผู้นั้นอาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

จากบทบัญญัติข้างต้นย่อมส่งผลให้แกนนำกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยสามารถที่จะควบคุม ส.ส. ของพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการออกกฎหมายต่างๆ ในสภาผู้แทนราษฎร ดังที่สามารถพิจารณาได้จากการออกกฎหมายที่สำคัญๆ ได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วและการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี ซึ่งไม่พบว่ามี ส.ส. พรรคไทยรักไทยกล้าใช้สิทธิแสดงความคิดเห็นหรือออกเสียงที่ขัดกับมติพรรค ยกเว้นกรณีนายเสนาะ เทียนทอง กับนายประมวล รุจนเสรี เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2548 ในการประชุมร่วมรัฐสภา เพื่อพิจารณาร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เรื่องเกี่ยวกับองค์ประกอบของคณะกรรมการสรรหาองค์การอิสระ (เสนาะ เทียนทอง, 2549: 47-57) ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนถึงการคัดค้านต่อมติพรรค เนื่องจากเกิดความขัดแย้งภายในพรรคอย่างรุนแรง แต่ขณะเดียวกันกลับไม่พบว่ามี ส.ส. ในสังกัดของกลุ่มวังน้ำเย็นคนใดที่กล้ายกมือคัดค้าน หรือแสดงความเห็นแตกต่างกับผู้บริหารพรรคอื่นๆ อย่างจริงจัง เนื่องจากเกรงว่าจะถูกขับออกจากพรรค ซึ่งอาจมีผลให้สูญเสียสมาชิกภาพความเป็น ส.ส. ในภายหลังได้

ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นว่า บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญบางประการนั้นอาจถูกแปรสภาพเป็นเสมือนเครื่องมือที่ให้อำนาจแก่หัวหน้าพรรคการเมืองที่ฉ้อฉลเพื่อล้อมคอกหรือกำกับ ส.ส. สมาชิกของพรรคให้ทำตามคำสั่งของหัวหน้า และเมื่อพิจารณาจากกรณีข้างต้นย่อมทำให้ผู้บริหารพรรคไทยรักไทยสามารถที่จะตัดสินใจเพื่อกำหนดมติพรรคเพื่อให้ ส.ส. ลูกพรรคทำตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลุ่มทุนต่างๆ ภายในพรรคไทยรักไทยสามารถเข้าใจและมองเห็นข้อเสียที่เป็นจุดเปราะบางของรัฐธรรมนูญที่เอื้ออำนวยโอกาสให้กับนายกรัฐมนตรี เพราะแม้เจตจำนงประการหนึ่งของการร่างรัฐธรรมนูญคือการสร้างระบบพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็ง แต่ขณะเดียวกันมติพรรคกลับกลายเป็นอาวุธสำคัญที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองของเหล่า ส.ส. ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนไปพร้อมกัน ฉะนั้นแม้พรรคไทยรักไทยจะเกิดจากการรวมกลุ่มที่หลากหลาย แกนนำของกลุ่มต่างๆ ก็จำเป็นต้องบีบ ส.ส. ของกลุ่มให้ยอมรับถึงมติพรรคเพื่อควบคุม ส.ส. ในสังกัดของตนไม่ให้แตกแถว ตัวแทนกลุ่มทุนที่ทำหน้าที่อยู่ในคณะรัฐมนตรีสามารถอาศัยเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อผลักดันกฎหมายและนโยบายต่างๆ ซึ่งสามารถสร้างผลประโยชน์มูลค่ามหาศาล ได้อย่างราบรื่น

การสร้างฐานทางการเมืองด้วยการผสมผสานกันระหว่างการลงทุนในการสร้างพรรคไทยรักไทยให้มี ส.ส. จำนวนมาก กับการอิงอาศัยจุดเปราะบางบางประการของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นเกราะกำบังเป้าหมายเชิงผลประโยชน์ของกลุ่มทุน ย่อมชี้ให้เห็นถึงนัยความพยายามที่จะให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยนั้นสามารถปกครองประเทศในระยะเวลาอันยาวนานเพื่อรักษาผลประโยชน์

ของกลุ่มทุนให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งถือเป็นฐานการลงทุนที่ดีหรือคุ่มค่าของกลุ่มทุน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549: 105) แม้ว่าลักษณะการล้อมกรอบจำกัดสิทธิเสรีภาพ ส.ส. ของพรรคตั้งที่กล่าวมาข้างต้นจะแสดงให้เห็นถึงแนวทางไปสู่รูปแบบเผด็จการรัฐสภาก็ตาม แต่ก็นับเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับการสร้างและรักษาผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้กลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยจะมีศักยภาพสูงในการผลักดันนโยบายที่เป็นผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) หรือเป็นสิ่งที่ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2549: 4) เรียกว่า “คอร์รัปชันแบบเบ็ดเสร็จ (integrative corruption)” ครอบคลุมทุกช่องทางที่สามารถกระทำได้ คือ ในทางเศรษฐกิจ ในทางธุรกิจ ในการบริหารราชการแผ่นดิน และในทางการเมือง แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า ความเป็นปึกแผ่นของพรรคก็เกิดการแตกแยกภายในเสมอ กล่าวคือ สภาพการเมืองในพรรคไทยรักไทยไม่ได้แตกต่างจากพรรคการเมืองไทยอื่นๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมีหลายกลุ่มย่อย (หรือ “มุ้ง” หรือ “วัง”) เข้ามารวมตัวกันเป็นพรรค โดยที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร พยายามสร้างภาพให้บทบาททางการเมืองของกลุ่มต่างๆ นั้นผสมกันเป็นหนึ่งเดียว แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งกลับเห็นว่าบทบาทอิสระของกลุ่มย่อยต่างๆ ยังมีอยู่มาก ดังที่สามารถสังเกตได้จากการจัดตั้งรัฐบาลที่จำเป็นต้องจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีให้ลงตัวกับความต้องการของกลุ่มต่างๆ และในบางครั้งก็พบว่ามีภาระปะทะกันกระทั่งปรากฏเป็นข่าวให้สื่อมวลชนนำเสนอออกมาอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีการปรับคณะรัฐมนตรี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549: 216-217) หรือมีการเลือกตั้งเกิดขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ การที่นายเสนาะ เทียนทอง แกนนากลุ่มวังน้ำเย็นต่อรองเรื่องลำดับบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทยให้กับแกนนำอื่นๆ ในกลุ่มให้อยู่ในลำดับต้นๆ แต่เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏออกมาว่า บางคนยังไม่ได้เป็น ส.ส.บัญชีรายชื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็แก้ไขด้วยการหาตำแหน่งอื่นๆ ชดเชยให้ แต่ก็ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับกลุ่มวังน้ำเย็นมากนัก และเป็นผลให้แกนนำและสมาชิกกลุ่มวังน้ำเย็นบางคนตัดสินใจลาออกจากพรรคไทยรักไทยหลังการยุบสภาเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2549 (เสนาะ เทียนทอง, 2549: 37-38)

ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นว่า ขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อาจจะสามารถสร้างภาพการผสมผสานความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มต่างๆ ในพรรคไทยรักไทยไว้ได้ แต่ข้อเท็จจริงแล้วกลับพบความแตกแยกภายในพรรค ซึ่งมีผลต่อการสันคลอนเสถียรภาพความมั่นคงของพรรคได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นการอาศัยกฎหมาย เช่น มาตรา 107 และ 118 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มาเป็นเครื่องมือในการควบคุมสมาชิกพรรคจึงถือเป็นอาวุธหลักที่ผู้บริหารพรรคไทยรักไทยนำมาใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อรักษาให้พรรคไทยรักไทยสามารถดำรงอยู่ต่อไป

ดังนั้นสรุปได้ว่าเมื่อกลุ่มทุนต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นมาเพื่อหวังผลประโยชน์ในทางธุรกิจ ย่อมทำให้กลุ่มที่จืดจางใจใช้แนวทางการปกครองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่สร้างโอกาสเข้าไปออกกระเบียบกฎเกณฑ์หรือสร้างเงื่อนไขต่างๆ ที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนได้อย่างถูกต้องชอบธรรมตามวิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การตัดสินใจลงทุนจัดตั้งพรรคการเมืองจึงเป็นทางออกที่สำคัญต่อการปูทางเข้าไปสู่ฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อให้อำนาจนั้นในการรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจได้อย่างชอบธรรมตามกฎหมาย แต่ในขณะที่เดียวกันก็เกิดข้อครหาในทางจริยธรรม ความพยายามที่จะใช้เสียง ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวจึงย่อมมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ระบบการเมืองเข้าไปสู่แนวทางอำนาจนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะลักษณะเผด็จการทางรัฐสภาย่อมบดบังสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ทำหน้าที่ตัวแทนประชาชนในการตัดสินใจในสภา ฉะนั้นการที่กลุ่มทุนได้ฉีกกำลังจัดตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นมาจึงย่อมนำไปสู่การสถาปนาระบอบรัฐตำรวจขึ้นได้ ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

5.4 ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจ

หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือเกิดกระแสการเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมืองขึ้นจากทั่วทุกภาคทางสังคม กระทั่งนำไปสู่การเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 แต่ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจได้เติบโตกลายเป็นวิกฤติที่สำคัญของประเทศ ซึ่งภายใต้การศึกษาของเงื่อนไขจะพยายามชี้ให้เห็นว่า วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสามารถนำไปสู่การสถาปนาระบอบรัฐตำรวจได้อย่างไร

เมื่อศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างวิกฤตการณ์ต่างๆ กับการแสวงหาผู้นำในการแก้ไขปัญหาก็พบว่า ในเวลาเช่นนั้นผู้นำที่เก่งและมีความสามารถสูงย่อมได้รับความเชื่อมั่นและเป็นที่ต้องการอย่างมากจากประชาชนในฐานะ "อัครวิญ" เพราะแม้แต่รากฐานด้านหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เองนั้นก็มาจากพื้นฐานเช่นนี้ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 57) สถานการณ์ความวุ่นวายจึงถือเป็นช่วงโอกาสอันดีให้ชนชั้นนำทางการเมืองคนหนึ่งคนใดที่มีศักยภาพและบารมีมากพอสามารถเข้ามาสู่ถนนทางการเมืองได้โดยสะดวก อีกทั้งยังได้รับการต้อนรับด้วยดีจากประชาชนไปพร้อมกันด้วย ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนในอดีตก็คือ กรณีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่พยายามสร้างภาพของตนให้เหมือนกับอัครวิญเข้ามาครอบงำสถานการณ์อันเลวร้ายของบ้านเมืองเสมอๆ เช่น ใน

กรณีการเจรจากับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง ซึ่งผลลัพธ์จากการเข้ามาคลี่คลายยอมส่งให้ภาพของจอมพลสฤษดิ์ดูเหมือนอัศวินขี่ม้าขาว (สมบัติ, 2548; ไทยน้อย, 2517; สมพงษ์, 2545)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงฐานอำนาจประการหนึ่งตามแนวคิดของ Weber (Hawkesworth and Kogan, 1992) ก็พบว่า "บารมี" ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอำนาจแก่บุคคลผู้นั้นได้ ชนชั้นนำทางการเมืองที่จะเป็นอัศวินจึงมักพยายามอ้างอิงหรือสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเองให้มีบารมีเพียงพอไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งสามารถพบเห็นได้จากบุคลิกภาพของผู้นำทางการเมืองทั้งหลาย และยอมรวมไปถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดังที่เคยกล่าวมาไว้ข้างต้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม บริบทการเมืองไทยในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ภาวะการณ์เช่นนั้นได้ส่งผลกระทบต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองไทยไปพร้อมๆ กัน ดังที่รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจของคณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ หรือ "ศปร." ได้ให้ข้อสรุปที่สำคัญก็คือ วิกฤติทางเศรษฐกิจครั้งนี้นับได้ว่ามีความร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย (ศปร., 2541) วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจึงย่อมกลายเป็นปัญหาใหญ่อันมีนัยที่กระทบกระเทือนถึง "ความมั่นคง" ของประเทศไปพร้อมกันด้วย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็ต้องการผู้ที่มีความสามารถหรืออัศวินเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ให้คลี่คลายโดยเร็ว

ภาพความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาวิกฤติของรัฐบาลชวน หลีกภัยในสมัยที่สอง ซึ่งประชาชนจำนวนไม่น้อยรู้สึกไม่พอใจต่อวิธีการแก้ไขของพรรคประชาธิปัตย์ที่ล่าช้า ดังที่พบว่าจากผลสำรวจเมื่อวันที่ 28 เมษายน – 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 ของสำนักวิจัยเอแบคโพล หรือเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนร้อยละ 49.2 นั้นไม่ต้องการให้พรรคประชาธิปัตย์กลับมาแก้ปัญหาของประเทศอีก โดยมีประชาชนที่ต้องการเพียงร้อยละ 21.3 เท่านั้น ส่วนผู้ไม่แสดงความเห็นมีร้อยละ 29.5 (สยามรัฐ, 5 พฤษภาคม 2543: 5) ซึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการอัศวินคนใหม่ที่มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพต่อการแก้ไขปัญหา จึงยอมเอื้อโอกาสให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สามารถเข้ามาสู่นานการเมืองได้โดยสะดวก และในคราวการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันครั้งแรก พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ใช้โอกาสนี้เสนอตัวเองเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤติอย่างชัดเจน ดังกล่าวไว้ว่า

“ผมมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาของชาติ ผมมุ่งมั่นเพราะว่าผมเองได้ศึกษาหาความรู้ถึงปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ไขแล้ว นโยบายทุกนโยบายที่ผมจะมุ่งมั่นก็คือ อันดับแรกก็คือ การกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับคนส่วนใหญ่ของประเทศ... สิ่งเหล่านี้จะต้องรีบให้ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวในการทำทันที เพราะไม่เช่นนั้น ถ้าปล่อยไปเช่นนี้ ประเทศชาติจะอยู่ในภาวะลำบากกว่านี้ครับ ไม่ใช่ทำไปกู่ไป ซึ่งผมคิดว่าทำอย่างนี้ประเทศไทยไปไม่รอด เพราะฉะนั้นวันนี้เนี่ย ถึงแม้ว่าผมจะมีเวลาแค่ไหนนะครับ ผมก็จะทำงานตรงนี้ให้เด็ดเดี่ยว” (ไทยโพสต์, 27 ธันวาคม 2543: 3)

จากคำกล่าวข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า ช่องโอกาสนั้นย่อมเปิดขึ้นเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ระดับชั้น ซึ่งย่อมสอดคล้องกับการเสนอตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะของนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทั้งในด้านการบริหารธุรกิจเอกชนและด้านการเมืองที่มีภาพลักษณ์ในฐานะคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ความยุ่งยาก และในขณะนั้นแม้ พ.ต.ท.ทักษิณจะมีปัญหาด้านคุณสมบัติส่วนตัวที่ขัดกับรัฐธรรมนูญบางประการก็ตาม โดยเฉพาะในคดีการจงใจปกปิดหุ้น ซึ่งผลจากการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ หรือเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ศึกษาสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในหัวข้อ “ประชาชนคิดอย่างไร หลังจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่มีผลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในปัญหาเรื่องหุ้น กรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างประชาชนในกรุงเทพมหานคร” ซึ่งดำเนินการสำรวจระหว่างวันที่ 26-27 ธันวาคม พ.ศ. 2543 พบว่า มีประชาชนร้อยละ 42.7 ที่เห็นว่าหลัง ป.ป.ช. ที่มีผลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ว่าจงใจปกปิดหุ้นแล้วไม่เสียคะแนนนิยมต่อพรรคไทยรักไทย นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นของต่อบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากที่มีผลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในปัญหาเรื่องหุ้น ซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณได้คะแนนร้อยละ 10.4 อยู่ในอันดับที่สี่ โดยใน 3 อันดับแรกนั้นได้แก่ อันดับหนึ่ง นายชวน หลีกภัย มีคะแนนร้อยละ 35.3 อันดับสอง นายกร ทักษะรังสี มีคะแนนร้อยละ 17.0 และอันดับสาม นายพิจิตต รัตตกุล มีคะแนนร้อยละ 12.3 (สยามรัฐ, 28 ธันวาคม.2543: 2) โดยจากที่กล่าวมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า มีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยเปิดโอกาสให้การยอมรับต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ต่อการเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี ดังที่พิจารณาได้จากผลสำรวจเมื่อวันที่ 28 เมษายน – 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 ของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้แสดงให้เห็นว่า จากคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็น ความรู้สึก และความต้องการต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในคดีปกปิดหุ้นที่กำลังอยู่ในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญขณะนั้น เรียงลำดับจากเสียงส่วนมากไปหาเสียงส่วนน้อย คือ อันดับแรก ประชาชนร้อยละ 24.9 เห็นว่าควรปล่อยให้มีการพิจารณาคดีไปอย่างไร้เงา อันดับต่อมา ประชาชนร้อยละ 16.6 เห็นว่า ยังไม่เห็นความผิดชัดเจน

ของ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่สาม ประชาชนร้อยละ 16.2 เห็นว่า เป็นเรื่องส่วนตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่ดี ประชาชนร้อยละ 11.6 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณไม่จริงจังหรือใจปกปิดความจริง อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 9.6 เห็นว่า นายกรัฐมนตรีต้องเป็นแบบอย่างที่ดี อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 7.6 เห็นว่า อยากให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 6.9 เห็นว่า สงสารหรือเห็นใจ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 4.8 เห็นว่า ควรให้โอกาส พ.ต.ท.ทักษิณ ทำงานอย่างเต็มที่ก่อน อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 4.2 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณไม่น่าถูกพิจารณาคดีเช่นนี้ และอันดับสุดท้าย ในด้านความคิดเห็นอื่นๆ นั้น ประชาชนร้อยละ 10.3 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ถูกกลั่นแกล้งทางการเมือง หรืออยากให้ยุติเรื่องนี้เร็วๆ เพื่อแก้ไขปัญหาประเทศได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น ส่วนในด้านความนิยมต่อพรรคไทยรักไทย ผลจากการสำรวจครั้งเดียวกันนี้ พบว่า ประชาชนร้อยละ 69.7 นั้นต้องการให้พรรคไทยรักไทยทำหน้าที่เป็นรัฐบาลบริหารประเทศต่อไปอีก โดยมีประชาชนที่ไม่ต้องการเพียงร้อยละ 10.6 เท่านั้น ส่วนผู้ไม่แสดงความเห็นมีร้อยละ 19.7 (สยามรัฐ, 5 พฤษภาคม 2543: 5)

จากผลการสำรวจข้างต้นย่อมสะท้อนให้เห็นได้ว่า ในห้วงที่เกิดภาวะวิกฤติที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนนั้น ย่อมเปิดโอกาสอย่างมากต่อการยอมรับอัศวินให้เข้ามาคลี่คลายสถานการณ์เหมือนดังเช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้โอกาสความล้มเหลวในการปกครองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นวีรบุรุษแก้ไขสถานการณ์ความวุ่นวายในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ แม้วัวของอัศวินที่จะเข้ามาเป็นผู้นำนั้นอาจมีปัญหาด้านจริยธรรมบางประการที่ยังเป็นที่เคลือบแคลงของประชาชนอยู่บ้างก็ตาม แต่ด้วยความเร่งด่วนเพื่อการแก้ปัญหานั้น ประชาชนโดยส่วนใหญ่ต่างก็พร้อมยอมรับในข้อบกพร่องบางประการเหล่านั้นได้ และรวมไปถึงการให้อำนาจของผู้นำที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย

อย่างไรก็ดี เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากปัญหาวิกฤติของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นด้านความมั่นคง ในบางครั้งจะถูกรัฐบาลหรือกลุ่มที่หวังเข้ามาเป็นรัฐบาลใช้เป็นข้ออ้างถึงความจำเป็นสำหรับการใช้มาตรการที่รุนแรงต่อผู้ที่ทำลายความมั่นคง (Franklin, 1997) ด้วยเหตุนี้การปราบปรามทางการเมืองที่มีนัยของการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงถูกนำมาใช้ภายใต้การปกครองแบบรัฐตำรวจอยู่ตลอดเวลา (Rappert, 1999) ทั้งนี้ความเข้มข้นของรัฐตำรวจอาจมีมากขึ้นหากรัฐใช้โอกาสที่วิกฤตินี้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในช่วงที่เกิดวิกฤตินั้นรัฐบาลที่ถูกมองว่าเป็นอัศวินหรือวีรบุรุษที่จะเข้ามาแก้ไขย่อมสามารถที่จะระดมเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ได้โดยเร็ว เพราะฉะนั้นจึงทำให้เห็นถึงโอกาสที่จะเพิ่มสมรรถนะในการสร้างระบบการเมืองที่มีความเข้มแข็งและรัดตึงได้โดยง่าย ดังที่สามารถพิจารณาได้จากกรณีภายหลังของเหตุ

การณ์การก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ประชาชนชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยต่างก็หันวิตกถึงภาวะความมั่นคงดังกล่าว ซึ่งประธานาธิบดี George W. Bush ก็อิงอาศัยภาวะวิกฤตินั้นเรียกร้องให้ประชาชนเห็นพ้องกับการใช้มาตรการที่เข้มงวดมากขึ้นในการตรวจตราสอดส่องสังคมได้อย่างง่ายดาย อันเป็นเหตุมาจากที่ประชาชนต่างต้องการให้ปัญหานั้นคลี่คลายหรือยุติลงโดยเร็ว

ความต้องการในการแก้ไขปัญหาย่อมทำให้ประชาชนยอมแลกกับการสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของตน และในขณะเดียวกันก็พร้อมให้การสนับสนุนการใช้อำนาจของอัครวินในสถานะของผู้นำประเทศอีกด้วย ตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ ก็คือ คณะแนวความนิยมของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยในภาวะที่เกิดวิกฤติภัยกับสาระสำคัญของกฎหมายที่ถูกบัญญัติตามเหตุการณ์ และนโยบายต่างๆ ที่ถูกปรับเปลี่ยนในเวลาเดียวกัน เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหานี้ๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ การออกพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เพื่อแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และกรณีการยอมรับของประชาชนต่อนโยบายการปราบปรามที่ใช้ความรุนแรง ซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกับหลักการของสิทธิมนุษยชน เช่น การทำสงครามกับยาเสพติด การทำสงครามกับผู้ก่อการร้าย การปราบปรามการชุมนุมที่ตากใบ เป็นต้น

ถึงแม้จะมีเสียงสนับสนุนจากประชาชนเป็นพื้นฐานที่สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจตรวจสอบและปราบปรามที่รุนแรงให้แก่รัฐบาลก็ตาม แต่ก็พบว่าพฤติกรรมการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นกลับถูกตั้งข้อกังขาจากนักวิชาการและขบวนการภาคประชาชน เพราะวิธีปฏิบัติการในหลายกรณีมีผลต่อการสูญเสียชีวิตของประชาชนผู้บริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม กระแสคัดค้านที่เกิดขึ้นจากภาคประชาชนก็ยังมีไม่เพียงพอที่จะหยุดยั้งการตัดสินใจของรัฐบาลให้ยกเลิกแนวทางการปฏิบัติงานตามนโยบายข้างต้นได้ เพราะกระแสการสนับสนุนตัวนายกรัฐมนตรีจากประชาชนส่วนใหญ่ นั้นมีมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งต่างเชื่อว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือผู้นำที่มีสามารถสูง และมีนัยของการยอมรับนโยบายของรัฐบาลไปพร้อมกันด้วย

ผลสำรวจของสวนดุสิตโพล เมื่อวันที่ 22 – 28 สิงหาคม พ.ศ. 2548 (สวนดุสิตโพล, 30 สิงหาคม 2548) จากประเด็นคำถามความคาดหวังของประชาชนต่อบุคคลที่คิดว่าจะแก้ปัญหาสังคมไทยได้สำเร็จนั้นพบว่าประชาชนจำนวนร้อยละ 56.46 ยังคงมีความเชื่อมั่นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นคือผู้ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้ปัญหาสังคมนั้นยุติลงได้ และประชาชนอีกจำนวนร้อยละ 52.15 ต้องการให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง

ฉะนั้นการใช้วิกฤตการณ์มาสร้างโอกาสนั้นย่อมเป็นบริบทที่เอื้ออำนวยที่สุดแก่รัฐที่ต้องการรวมศูนย์อำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้เหตุผลของความมั่นคงของรัฐ และความปลอดภัยแก่ประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ การโน้มน้าวประชาชนในห้วงเวลาดังกล่าวจึงย่อมกระทำได้ง่ายกว่ายามเหตุการณ์ปกติ และในส่วนของประชาชนเองก็เปิดโอกาสให้อย่างมาก รัฐบาลจึงสามารถใช้ปรากฏการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นมาเป็นโอกาสที่จะยึดเอาสิทธิเสรีภาพของประชาชนไปใช้ภายใต้วิธีการปกครองแบบรัฐตำรวจได้

ด้วยเหตุนี้ ย่อมสรุปเงื่อนไขนี้ได้ว่า โครงสร้างทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีเดียวกับการเกิดปัญหาทางการเงิน การคลังของประเทศจนกลายเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบต่อทุกภาคทางสังคม แม้ นายชวน หลีกภัย จะได้รับเสียงตอบรับเข้ามาบริหารราชการแทนรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ก็ตาม แต่ตลอดระยะเวลา 3 ปี วิกฤตการณ์เศรษฐกิจก็ไม่อาจคลี่คลายให้หมดไปได้ ประกอบกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศจัดตั้งพรรคไทยรักไทย และเสนอตัวเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลภายใต้ คำขวัญ "คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อคนไทยทุกคน" ซึ่งสอดคล้องกับกระแสความต้องการ "อัศวิน" เพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหาเป็นอย่างดี ดังที่พบว่า ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ จะมีคดีชุกหุ้มเป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนักคิดและประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็ยังเชื่อมั่นว่าเป็นปัญหาเล็กกว่าความต้องการให้วิกฤตการณ์เศรษฐกิจคลี่คลายหายไป ด้วยเหตุนี้วิธีการแก้ไขปัญหาก็จะต้องอาศัยการลดรอนสิทธิและเสรีภาพของความเป็นพลเมืองบ้าง จึงย่อมเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ด้วยความเต็มใจของประชาชนโดยทั่วไป ดังนั้นในช่วงเวลาคับขัน รัฐบาลได้แอบอ้างโอกาสเพื่อสร้างเงื่อนไขความจำเป็นในการนำระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มาใช้ปกครองประเทศได้อย่างแนบเนียน ซึ่งยากที่ประชาชนส่วนใหญ่จะรู้เท่าทันผู้นำเผด็จการในคราบอัศวินนี้ได้

5.5 วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมภายใต้ระบบอุปถัมภ์

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการเมืองการปกครองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ย่อมพบคำถามว่า ผลจากการปฏิวัติครั้งนั้นมีผลให้สังคมไทยลดระดับวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมที่ผสมผสานอยู่ในโครงสร้างทางสังคมภายใต้ระบบอุปถัมภ์เมื่อครั้งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือไม่ และยังคงเป็นอยู่อย่างไรในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการก่อกำเนิดรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้อย่างไร

หากวิเคราะห์ตามกรอบการศึกษาวัฒนธรรมการเมือง (political culture) โดยทั่วไปย่อมพบว่า เครื่องมือสำคัญที่มักถูกนำมาใช้ในการหาคำตอบก็คือ แนวคิดเรื่องกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง หรือสังคมประกิดการเมือง (political socialization) เพราะการกล่อมเกล่าเป็นกระบวนการส่วนสำคัญให้ประชาชนได้เรียนรู้และถ่ายทอดทัศนคติ ความคิด และความเชื่อ ตลอดจนการรับรู้ต่างๆ ต่อกันและกัน และในท้ายสุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม ดังรวมถึงวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม (วัชรินทร์ ชาญศิลป์, 2530) ที่สามารถเกิดขึ้นผ่านกระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมืองนี้ด้วย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมืองในสังคมไทยจากงานวิจัยหลายชิ้น อาทิ ประภัสร์ เมธีพงศ์ชัย, 2542; วุฒิพงษ์ ไชยพรพัฒนา, 2546; สมหมาย กิตติเอกชัย, 2535; อธิคม สุวรรณประสิทธิ์, 2545; ชูเอก ฉายา, 2539; ศุภกร วิริยานภากรณ์, 2539 และ สัมฤทธิ์ ทองอินทร์, 2533 เป็นต้น ต่างสะท้อนให้เห็นว่ามีตัวการต่างๆ อาทิ เพศ ระดับการศึกษา การอบรมของครอบครัว ประสบการณ์ชีวิต สถานที่ทำงาน สถาบันการศึกษา เป็นต้น ต่างมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมให้เกิดขึ้นได้ และงานการศึกษาเหล่านี้ยังได้สะท้อนให้เห็นอีกว่า ประชาชนหลากหลายสาขาอาชีพมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมแฝงเร้นอยู่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาที่มีการใช้วิธีการอบรมกล่อมเกล่าที่แฝงไว้กับทัศนคติอำนาจนิยมนั้นก็ย่อมเป็นส่วนสำคัญให้ ผู้ที่ได้รับการกล่อมเกล่าได้ซึมซับไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ภายในระบบการศึกษาดังกล่าว ซึ่งพิจารณารายละเอียดได้จากงานการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกของ อธิคม สุวรรณประสิทธิ์ (2545) เป็นต้น แม้แต่บุคลากรด้านการศึกษานั้น จากการศึกษาของ สมหมาย กิตติเอกชัย (2535) เรื่องลักษณะอำนาจนิยมของครูในกรุงเทพมหานคร ก็พบว่า ภาพรวมครูในกรุงเทพมหานครมีระดับของลักษณะอำนาจนิยมโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง ซึ่งก็ชี้ให้เห็นเช่นกันถึงการมีทัศนคติที่แฝงเร้นของอำนาจนิยมที่ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาภาพรวมของวัฒนธรรมอำนาจนิยมของชนชั้นกลาง จากการศึกษาของ ประภัสร์ เมธีพงศ์ชัย (2542: บทคัดย่อ) ก็พบว่าประชากรศึกษา คือชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร จาก 4 อาชีพ คือ ชนชั้นกลางในระบบราชการได้แก่ 1. ข้าราชการซี 3 ขึ้นไป ดำรงจทหารชั้นสัญญาบัตร หรือ 2. พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ทำงานโดยใช้วุฒิปริญญาตรีหรือสูงกว่า และกลุ่มนอกระบบราชการได้แก่ 3. ลูกจ้างธุรกิจเอกชนและ 4. เจ้าของกิจการร้านค้าตึกแถว หรือธุรกิจขนาดย่อม พบว่า ประการแรกนั้นชนชั้นกลางมีความโน้มเอียงมาทางวัฒนธรรมแบบ

ประชาธิปไตย ที่แม้มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ ไม่ค่อยยอมจำนนต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธวัฒนธรรมอำนาจนิยมโดยสิ้นเชิง จึงยังมีลักษณะผสมผสานของสองวัฒนธรรมอยู่ในตัวเอง ประการที่สอง ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มตัวอย่างที่มาจากครอบครัวที่มีการอบรมแบบเข้มงวดมากย่อมจะมีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มอื่น ประการที่สาม ระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มที่มาจากสถาบันการศึกษาที่มีระบบการเรียนการสอนแบบอำนาจนิยม ก็จะมีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มอื่น ประการที่สี่ ว่าอิทธิพลของสื่อมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มที่ติดตามสื่อประเภทบันเทิงเป็นหลักจะมีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มที่ติดตามข่าวสาร ความรู้ และประการสุดท้าย ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยพบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อแบบโบราณจะมีลักษณะทางอำนาจสูงกว่ากลุ่มที่มีความเชื่อเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์ และเมื่อพิจารณาต่อไปก็พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมดนี้ แม้ในภาพรวมจะมีวัฒนธรรมการเมืองค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตย แต่กลับพบว่ายังมีลักษณะทางอำนาจนิยมผสมผสานอยู่พร้อมๆ กันด้วย

ฉะนั้นสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังไม่ได้ปราศจากวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมไปโดยเด็ดขาด ทั้งนี้รากฐานอำนาจนิยมปรากฏอยู่ทั่วทุกมุมของสังคมไทย เพียงแต่อยู่ในรูปของการผสมผสานกันระหว่างความเป็นประชาธิปไตยและอำนาจนิยม ซึ่งมีนัยบ่งบอกว่าคนไทยสามารถยอมรับระบอบอำนาจนิยมเป็นหลักการปกครองได้ เหมือนดังที่คนในสังคมที่ลัทธิฟาสซิสต์เติบโตและคงอยู่ได้นั้น เพราะคนส่วนใหญ่มีบุคลิกภาพอำนาจนิยม ชอบระเบียบวินัยที่เคร่งครัด และนับถือบูชาอำนาจ ตลอดจนมีความยินยอมพร้อมใจที่จะเคารพ เชื่อฟังผู้มีอำนาจ โดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2520: 134)

ด้วยเหตุนี้ หากทำความเข้าใจถึงกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมืองร่วมกับรูปแบบการปกครองของรัฐบาลในปรากฏการณ์การเมืองไทยก็จะพบว่า รัฐบาลทหารมักมีอายุยาวนานกว่ารัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง ด้วยหลักการปกครองที่ใช้ก็คือ การปกครองแบบเผด็จการและกึ่งเผด็จการหรือประชาธิปไตยครึ่งใบ ประชาชนจำนวนไม่น้อยจึงเกิดความเคยชินและอาจนิยมชมชอบกับวิธีการปกครองแบบอำนาจนิยม เห็นได้จากกรวยยอมรับพฤติกรรมการใช้อำนาจในบางครั้งของอดีตนายกรัฐมนตรีบางคนซึ่งขัดกับหลักนิติธรรม เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมั่นคงสงบสุข ทศนคติและค่านิยมดังกล่าวนี้ย่อมสามารถถ่ายทอดและสร้างการยอมรับต่อกันและกันได้ ผลการศึกษาที่ยกไว้ข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า ยังมีประชาชนไทยจำนวนหนึ่งที่พร้อมยอมจำนนต่อ

ระบอบการใช้อำนาจที่อาจกดขี่หรือคุกคามจนไม่ได้รับความเป็นธรรมโดยไม่มีปากเสียง เนื่องจากเป็นคนที่มิบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมที่ต้องการความมั่นคง ซึ่งระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยมก็สามารถตอบสนองความรู้สึกที่ซ่อนเร้นของคนในบุคลิกภาพดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เพราะระบอบการเมืองเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีความมั่นคงสูง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2520: 134)

กรณีการแก้ไขปัญหาทางสังคมของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายการจัดระเบียบสังคม มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น โดยรัฐบาลได้วางนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานบริการต่างๆ ให้มีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การประกาศกำหนดเขตเพื่อการอนุญาตหรืองดอนุญาตจัดตั้งสถานบริการ (Zoning) การเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับอายุของผู้เข้าไปใช้บริการ (20 ปีบริบูรณ์) การให้สถานบริการเปิด-ปิด ตามเวลาที่กฎหมายกำหนด และการขจัดมิให้มียาเสพติดในสถานบริการ ต่างๆ สถิติการตรวจค้นสถานบริการทั่วประเทศของกรมการปกครองตลอดระยะเวลา 1 ปีพบว่า มีมากถึง 55,276 ครั้ง (โปรดดูตารางที่ 2 รายงานผลจำนวนครั้งที่อำเภอ/กิ่งอำเภอ แต่ละจังหวัดออกตรวจสถานบริการ ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547 – กันยายน พ.ศ. 2548 ในภาคผนวกประกอบ) โดยที่ประชาชนต่างเห็นว่าการปฏิบัติตามนโยบายนี้ของเจ้าหน้าที่รัฐในสถานที่บริการต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้ว (สวนดุสิตโพล, 1 - 9 กันยายน 2544) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าไปตรวจค้นและจับกุมผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดในสถานบันเทิง ซึ่งมีนัยสะท้อนให้เห็นพร้อมๆ กันด้วยว่า การตรวจตราสอดส่องสังคมอย่างบ่อยครั้งย่อมทำให้ประชาชนเกิดความเคยชินกับการที่รัฐใช้กลไกตำรวจเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ที่ก้าวกายหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตส่วนบุคคลอย่างเข้มงวด จึงยอมทำให้รัฐกล้าใช้อำนาจที่ลิดรอนสิทธิและเสรีภาพประชาชนในด้านอื่นๆ ได้อย่างแนบเนียนตามไปด้วย

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าวิถีทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการใช้กำลังที่มีนัยชัดกับหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเรื่องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยเหตุผลแทนการปะทะด้วยความรุนแรงตามวิถีทางอำนาจนิยมนั้นยังคงปรากฏอยู่เสมอ ซึ่งแม้ประเทศไทยจะผ่านเหตุการณ์สำคัญ ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง คือ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516, 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กระทั่งนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองจนมีผลให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ก็ตาม แต่ก็ยังพบว่ามีการแสข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติรัฐประหารโดยคณะทหารอยู่เป็นระยะในปัจจุบัน ดังที่พฤษัช อัสดง ได้กล่าวถึงไว้ว่า

"หลังสิ้นเสียงคำราม 'ทหารทนมไม่ไหว' และอาจจะต้อง 'มีอะไรสักอย่างหนึ่งเกิดขึ้น' ของบิกต้อย พล.อ.เรืองโรจน์ มหาศรานนท์ ผบ.สส. กระแสข่าวลือ การก่อการรัฐประหาร หรือที่เรียกกันติดปากว่า ปฏิวัติ ก็สะพัดไปทั่วหัวระแหง จากทุกทั่วหัวอำนาจ ลือกันจนถึงขั้นที่ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี จะอ้างสถานการณ์การเมืองที่ยุ่งเหยิง มีการก่อมือหลายมือ และการถูกคุกคามตี ไฟเขียวให้ทหารสายคุมกำลังที่ล้วนอยู่ในคอนโทรลของตนเอง ไม่ว่าจะเพื่อนร่วมรุ่นเตรียมทหาร 10 เครือญาติ และนายทหารที่รู้จักมักคุ้น ทำการปฏิวัติ หรือเรียกว่ารัฐประหารตัวเอง เพื่อให้ พ.ต.ท.ทักษิณ จัดวางสิ่งต่างๆ ใหม่ได้ตามต้องการ" (พฤษ อัสตง, 2548: 25-26)

จากที่กล่าวมานี้จึงย่อมสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยนั้นยังไม่ได้ปลอดจากทัศนคติและค่านิยมแบบอำนาจนิยมไปเสียทีเดียว อีกทั้งยังอาจกลายเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาเมื่อวิถีทางแบบประชาธิปไตยนั้นไม่บรรลุผลที่น่าพอใจอีกด้วย จึงเห็นว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้ง บทบาทของกลุ่มอำนาจทางการเมืองทั้งหมดล้วนมีกลุ่มทหารเป็นผู้นำเพื่อแย่งชิงอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ และกระทำเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตราบจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองที่นำมาสู่การเลือกตั้งทั่วไป โดยมีนายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งแทนการเสนอชื่อแต่งตั้งจากคณะปฏิวัติรัฐประหาร

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนี้ย่อมสามารถแอบซ่อนอยู่ภายใต้สังคมระบบอุปถัมภ์ได้อย่างแนบเนียน เพราะระบบอุปถัมภ์คือระบบความคิดที่มุ่งให้คนสองระดับ กล่าวคือ ผู้มีกับผู้น้อย ต่างกระทำในแง่การตอบสนองต่อกันและกันด้วยอาศัยทรัพยากรของผู้มีมาแลกกับความเคารพเชื่อฟังและการยอมตามของผู้ไม่มีภายใต้หลักความเชื่อในเรื่องบุญคุณ ด้วยเหตุนี้เอง จึงย่อมผลักดันให้ทัศนคติแบบอำนาจนิยมนั้นเกิดขึ้น เพราะอำนาจย่อมทำให้เกิดความเคารพเชื่อฟังและการยอมตาม อีกทั้งความโน้มเอียงไปในแนวทางแห่งอำนาจของคนจำนวนมากในสังคมก็ย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541: 36; อคิน รพีพัฒน์, 2533: 79) โดยวัฒนธรรมการเมืองของไทยยังคงได้รับการเสริมจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่าใดนัก การให้การเรียนรู้เหล่านั้นกลับปลูกฝังให้คนไทยมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมค่อนข้างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546: 37)

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้สังคมไทยจะพยายามสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นมาทดแทนก็ตาม แต่รากเหง้าของระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่อย่างแน่นแฟ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถรักษาระบบการเมืองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่ไว้ได้ ฉะนั้นผู้ที่กุมทรัพยากรที่จำเป็นหรือสิ่งที่มีอยู่อย่างจำกัด หรือผูกขาดอยู่ก็ย่อมทำให้นุคคลหรือกลุ่มเหล่านั้นกลายเป็นผู้มีอำนาจในฐานะของผู้อุปถัมภ์ได้ และในส่วนของประชาชนเองก็ย่อมกลายเป็นผู้รับอุปถัมภ์อย่างที่มีโอกาสเลียงได้ และเมื่อรัฐบาลได้ดำเนินนโยบายด้วยการเร่งการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมให้ทันกับการสร้างการขยายตัวแข่งขันกับตลาดโลก ประกอบกับแนวโน้มของกระแสโลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นตัวเร่งให้การผลิตภายในประเทศนั้นจำเป็นต้องปรับตัวอย่างมาก จึงเป็นผลให้ต้องพึ่งพิงเงินทุนจำนวนมากเพื่อใช้ในการนี้ ดังที่ นิธิเอียวศรีวงศ์ (2536: 94) ได้เคยคาดการณ์ไว้ประการหนึ่ง กล่าวคือ การผลิตในภาคเกษตรกรรมจะเป็นการผลิตที่ใช้ทุนเข้มข้นยิ่งขึ้น และการปรับตัวเข้าสู่ระบบใหม่นี้ พวกที่มีทุนเดิมจะปรับตัวได้ง่ายกว่าชาวนารายเล็ก ซึ่งประสบกับปัญหามากกว่าคนที่ปรับตัวไม่สำเร็จ จะต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร หรือออกจากภาคเกษตรไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป ด้วยเหตุนี้ บทบาทของกลุ่มทุนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรในหลายๆ ด้าน ทั้งเงินตรา และวัตถุดิบ จึงย่อมกลายเป็น “ผู้มี” ที่สามารถเสาะแสวงหาโอกาสได้โดยง่ายจาก “ผู้ไม่มี” ซึ่งก็คือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เนื่องด้วยประชาชนนั้นต้องการทรัพยากรเหล่านี้เพื่อนำมาพัฒนาหรือสร้างเสริมให้มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น รูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงย่อมนำไปสู่ขยายของระบบอุปถัมภ์ที่พัฒนาไปในทิศทางที่แยบยลและซับซ้อนขึ้นกว่าในอดีต

ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ กรณีการดำเนินธุรกิจสินเชื่อบุคคลทำให้เกิดข้อสังเกตว่า แม้ นโยบายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะพยายามทำให้ระบบเศรษฐกิจได้ดิน ซึ่งหมายถึงการดำเนินธุรกิจเถื่อนหรือผิดกฎหมายนั้นกลายเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย ดังเช่น การปล่อยเงินกู้นอกระบบ เมื่อพิจารณาให้ดีย่อมพบว่า รัฐบาลได้พยายามแก้ไขด้วยการดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านฯ ละหนึ่งล้านบาท อีกทั้งมีการปราบปรามเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบทั้งหลายด้วยการจำแนกให้เป็นผู้มีอิทธิพลก็ตาม ซึ่งก็สามารถช่วยให้ประชาชนจำนวนหนึ่งถอดถอนตนเองจากภาวะการเป็นลูกหนี้นอกระบบได้ แต่จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ประชาชนเหล่านี้กลับต้องกลายเป็นลูกหนี้ของกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลแทน ถือเป็นการเปลี่ยนเจ้าหนี้หรือผู้อุปถัมภ์ใหม่จาก “นายทุนท้องถิ่น” มาเป็น “นายทุนรัฐ” และรวมไปถึงบริษัทต่างๆ ที่จดทะเบียนธุรกิจอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังเช่น บริษัทแคปิตอลโอเค (Capital OK) ให้บริการเงินกู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งบริษัทดังกล่าวนี้มีกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยเป็นเจ้าของ เป็นต้น จึงย่อมทำให้ “นายทุนพรรคไทยรักไทย” ได้มีโอกาสเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหม่ด้วยเช่นกัน

การผลักดันนโยบายปราบปรามกลุ่มผู้มีอิทธิพลนี้ย่อมมีนัยที่เอื้อผลประโยชน์สู่กลุ่มทุนไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะเท่ากับเป็นการลดคู่แข่งชั้นทางธุรกิจจากกลุ่มทุนท้องถิ่นเดิม ซึ่งอาจถูกเรียกเป็น "เจ้าพ่อเงินกู้" หรือ "เจ้าแม่เงินกู้" ที่แต่เดิมทำหน้าที่ให้กู้ยืมกับประชาชน ให้คงเหลือแต่กลุ่มทุนใหญ่ที่จดทะเบียนในระบบราชการได้เท่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายโอนเปลี่ยนแปลงผู้อุปถัมภ์ได้อีกลักษณะหนึ่งคือ การเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์ที่เป็นนายทุนท้องถิ่นมาเป็นกลุ่มทุนใหญ่ในรูปแบบบริษัทจดทะเบียน

ฉะนั้นบทบาทของกลุ่มทุนจึงมีสถานะของการเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งในสองด้าน โดยที่ในด้านแรกก็อาศัยเงินทุนของรัฐตั้งหมายถึงงบประมาณของประเทศ และในอีกด้านหนึ่งก็คือการใช้เงินทุนของกลุ่มในการลงทุนโดยตรง ประกอบกับกลไกของระบบอุปถัมภ์ได้ทำหน้าที่เป็นตัวประสานให้ค่านิยม ความคิด ทศนคติเหล่านี้อยู่ในตัวบุคคลที่ต้องรับอุปถัมภ์ และเมื่อประชาชนจำนวนมากน้อยต่างก็มีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมจึงย่อมพร้อมยอมรับต่ออำนาจของรัฐบาลโดยไม่กล้าปฏิเสธ แม้ว่าการกระทำบางสิ่งบางอย่างของรัฐบาลอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งถึงความผิดพลาดไม่ชอบมาพากล หรือไม่ชอบธรรมก็ตาม

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถแฝงเร้นอยู่ในระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยได้อย่างแยบยลและสอดรับเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี กระทั่งเป็นผลให้ประชาชนที่ต้องตกอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์นี้ไม่กล้าที่จะออกมาโต้แย้ง คัดค้าน หรือกระทำการอื่นใดที่มีนัยขัดขวางกลุ่มทุนที่เข้ามาเป็นรัฐบาลซึ่งมีฐานะผู้อุปถัมภ์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมต่อประชาชนที่เป็นผู้รับอุปถัมภ์

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมภายใต้ระบบอุปถัมภ์ทางสังคมที่มีอยู่มาเป็นระยะเวลาอันนานนี้มีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการสร้างรัฐตำรวจสมัยใหม่ ด้วยเหตุว่า ในห้วงเวลาที่สังคมตกอยู่ในภาวะเช่นนี้ย่อมเปิดช่องแห่งโอกาส (windows of opportunity) ให้รัฐบาลสามารถที่จะใช้ช่องว่างนี้สอดแทรกการใช้อำนาจในแนวทางแบบอำนาจนิยมที่ประชาชนต่างคุ้นเคยทดแทนหรือแทนที่กลุ่มผู้ให้การอุปถัมภ์เดิมในสังคมได้อย่างแนบเนียน อีกทั้งการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมเป็นรากฐานของสังคมย่อมเอื้อโอกาสให้รัฐบาลสร้างการยอมรับจากประชาชนได้ไม่ยาก เพราะประชาชนนั้นมีความเคยชินกับวิถีชีวิตที่ถูกกดขี่และขาดสิทธิและเสรีภาพอยู่แล้ว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ใช้อำนาจเป็นใครๆ ก็ตาม และจะมีการใช้อำนาจในลักษณะใดก็ตาม ประชาชนเหล่านี้ก็ไม่คิดที่จะปฏิเสธทั้งตัวผู้นำและวิธีการเหล่านี้ ฉะนั้นรัฐบาล

จึงย่อมสามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจโดยปราศจากการขัดขวางจากประชาชน การใช้อำนาจต่อการปกครองรัฐที่ละเมิดหลักนิติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นและสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้ไม่ยากนักแม้จะมีรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งตามหลักการในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม เพราะการใช้อำนาจที่ฉ้อฉลเพื่อประโยชน์ของกลุ่มทุนจะถูกแปรสภาพให้กลายเป็นภาพมายาเสมือนจริงว่าเป็นประชาธิปไตยด้วยการอ้างเสียงข้างมากในสภาที่ทำหน้าที่รักษาหรือทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม (เกษียร เตชะพีระ, 2547: 210-212) โดยที่ประชาชนผู้มีวิวัฒนาการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นไม่อาจล่วงรู้ได้เท่าทันหรือกล้าปฏิเสธต่อต้านพฤติกรรมการใช้อำนาจดังกล่าว

5.6 สรุปท้ายบทที่ 5

เมื่อพิจารณาทั้ง 4 ประเด็นข้างต้น จะพบว่าเป็นเงื่อนไขมูลฐานต่อการสร้างระบอบรัฐตำรวจให้เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กล่าวคือ บุคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมคือ เงื่อนไขในระดับตัวบุคคลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่แสดงพฤติกรรมทางการเมืองอย่างสอดคล้องต่อการสร้างระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยม ส่วนบทบาทของกลุ่มทุนพรรคไทยรักไทย กับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และรวมไปถึงวิวัฒนาการเมืองแบบอำนาจนิยมในสังคมไทยต่างถือเป็นเงื่อนไขเชิงบริบทโครงสร้างทางสังคมที่สามารถส่งผลต่อการแปรเปลี่ยนระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยให้กลายเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้

ฉะนั้นจึงย่อมตอบข้อคำถามได้อย่างชัดเจนได้ว่า เงื่อนไขทั้งหมดข้างต้นล้วนส่งผลให้รัฐตำรวจสมัยใหม่สามารถเกิดขึ้นมาได้โครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี กลับพบว่าในขณะที่เงื่อนไขทั้ง 4 ประการต่างมีส่วนสัมพันธ์ต่อกันและกัน กล่าวคือ เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีบุคลิกภาพอำนาจนิยม ที่มุ่งเน้นการตัดสินใจเด็ดขาด และมีวิธีการปกครองรัฐที่สอดคล้องกับแนวทางของกลุ่มทุน ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันคือมุ่งหวังถึงการเข้าครอบครองผูกขาดสัมปทานรัฐในโครงการใหญ่ๆ และผลประโยชน์อื่นๆ ทางธุรกิจ สถานภาพของพ.ต.ท.ทักษิณ จึงเป็นเสมือนผู้นำของกลุ่มทุนผูกขาด โดยมีทั้งอดีตและตัวแทนเจ้าของกิจการทางธุรกิจขนาดใหญ่คนอื่นๆ เป็นแกนนำขุนพลที่พร้อมจะเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของพรรคไทยรักไทยได้อาศัยจังหวะของกระแสเรียกร้องของประชาชนต่อการสรรหา "อัศวิน" เพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหาด้านวิกฤติเศรษฐกิจให้คลี่คลายหายไป จึงถือว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความสอดคล้องอย่างมากกับภาพลักษณ์ความเป็นคนเก่งที่ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจของ พ.ต.ท.ทักษิณ กระแสความต้องการเช่นนี้จึงยอมทำให้พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งทั้งสองครั้ง

คือ ในปี พ.ศ. 2544 และ 2548 ด้วยคะแนนเสียงสนับสนุนจำนวนมากจากประชาชน ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบประชานิยม ที่แม้จะมีการใช้วิธีการตรวจตรา สอดส่อง ควบคุมคุมสังคม เป็นวิถีทางในการปกครองบ้านเมืองก็ตาม แต่อันสงค์ของการผลักดันให้รัฐบาลกลายเป็นผู้อุปถัมภ์สังคมแทนผู้มีอิทธิพลหรือ “เจ้าพ่อท้องถิ่น” ย่อมทำให้ประชาชนซึ่งมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นพร้อมยอมรับหลักการปกครองในระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่อย่างไม่รู้ตัว ด้วยเหตุจากความเคยชินที่ฝังรากลึกอยู่ในทัศนคติทางการเมืองว่าไม่ควรต่อต้านหรือขัดขืนต่อผู้มีอำนาจ อีกทั้งนโยบายประชานิยมนี้ย่อมมีส่วนทำให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์ต่างรู้สึกที่รัฐบาลนั้นสามารถสร้างรายได้ให้แก่ตนได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันรวดเร็ว นอกจากนี้ ภาพลักษณ์รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณที่มาจาก การเลือกตั้งย่อมส่งผลให้รัฐบาลนี้มีความเป็นประชาธิปไตยในสายตาประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งๆ ที่มีการใช้อำนาจในแบบเผด็จการแบบอ่อนๆ อยู่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงย่อมเข้าใจได้ว่าวัฒนธรรมการเมืองคือรากฐานที่สำคัญในการรองรับการใช้อำนาจในวิถีทางระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงบริบทการเมืองไทยภายใต้การศึกษานี้ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญของระบอบรัฐตำรวจ อันมีนัยความเป็นเงื่อนไขเสริมสนับสนุนการสถาปนาระบอบรัฐตำรวจให้ดูเสมือนมีความชอบธรรมมากขึ้น แม้เจตนารมณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีจุดประสงค์ให้รัฐไทยได้ปกครองอยู่ภายใต้หลักรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) ด้วยพยายามให้ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมีความเข้มแข็ง ภายใต้กระบวนการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพผ่านกลไกทางการเมืองต่างๆ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงดังที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ทางการเมืองแล้วจะพบว่า กลุ่มทุนผูกขาดของพรรคไทยรักไทยพยายามที่จะใช้ฐานอำนาจทางกฎหมายผ่านกระบวนการตีความให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในเรื่องนั้นๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเอง อีกทั้งยังมีการสร้างหรือการกล่าวอ้างถึงสถานการณ์วิกฤติถูกประเมินให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกกฎหมายที่มีนัยกระทบกระเทือนถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังเช่นตัวอย่างที่สำคัญก็คือ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เป็นต้น ซึ่งให้อำนาจอย่างกว้างขวางต่อนายกรัฐมนตรี อันยอมทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีอำนาจแบบเผด็จการในพื้นที่ที่ประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว

ดังนั้น หากพิจารณาถึงเงื่อนไขการสร้างระบอบรัฐตำรวจ ย่อมสรุปผลการศึกษาในเบื้องต้นได้ว่า มีเงื่อนไขเชิงมูลฐานอย่างน้อย 4 ประการ ที่นำไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยยังมีเงื่อนไขเสริมอื่นๆ เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 และ ๒๕๔๓ ซึ่งรัฐบาลอาศัยการตีความช่องว่างในบทบัญญัติ การอ้างถึงสถานการณ์ให้อำนาจตามรัฐธรรมนูญออก

กฎหมายที่ให้อำนาจแบบเผด็จการต่อผู้ปกครอง และการใช้มาตรการรุนแรงในการแก้ปัญหาซึ่งมีผลให้รัฐไทยตกอยู่ภายใต้ระบอบรัฐตำรวจได้ในท้ายสุด โดยในบทที่ 6 จะได้วิเคราะห์เงื่อนไขเสริมต่อไป

ขบวนการภาคประชาชนไทยภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

จากสาระสำคัญของบทที่ 5 ได้ชี้ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขมูลฐาน 4 ประการที่สามารถเปลี่ยนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้กลายเป็นระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตามก็ที่ย่อมเกิดคำถามถึงจุดหักเหที่นำมาสู่การสร้างระบอบรัฐตำรวจของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และเมื่อพิจารณาการใช้อำนาจในการปกครองตลอดระยะเวลา 5 ปีของรัฐบาลจะพบว่า ขณะที่สถานการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาในสถานการณ์นั้นๆ ได้แสดงถึงลักษณะความเป็นรัฐตำรวจที่โดดเด่นมากขึ้นเป็นลำดับ และสะท้อนถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม โดยรัฐพยายามลดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างไม่ให้รู้ตัว ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญต่อพัฒนาการของการก้าวไปสู่ระบอบรัฐตำรวจไปพร้อมกัน ดังนั้น การศึกษาบทนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ ไปพร้อมๆ กับการสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ กับภาคประชาชนที่แสดงออกต่อกัน

6.1 การใช้มาตรการรุนแรงและการก้าวเข้าสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์การเมืองตลอดระยะเวลา 5 ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พบว่า แนวทางการบริหารราชการและการแก้ไขปัญหาในหลายครั้งสะท้อนให้เห็นว่า ระบอบรัฐตำรวจได้ถูกสถาปนาขึ้นเป็นลำดับ ด้วยการดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล การบิดเบือนการบังคับใช้กฎหมาย และการใช้มาตรการรุนแรงในการแก้ปัญหา ได้แก่ การปราบปรามยาเสพติด การแก้ไขปัญหาภาคใต้ และการสูญหายกับการเสียชีวิตของแกนนำขบวนการภาคประชาชน

6.1.1 กรณีการปราบปรามยาเสพติด

นโยบายการปราบปรามยาเสพติดถือเป็นนโยบายทางสังคมแรกๆ ที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เลือกนำมาดำเนินการไปพร้อมๆ กับนโยบายประชานิยมอื่นๆ โดยนโยบายนี้ได้รับการตอบสนองที่ดีจากประชาชนจำนวนมากทั่วประเทศ ดังที่มีผลการสำรวจความคิดเห็นของสวนดุสิตโพล เรื่องการเปรียบเทียบข่าวปราบปรามยาเสพติดในทัศนคติของประชาชนและผู้สื่อข่าว ระหว่างวันที่ 26 ถึง 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 พบว่า ประชาชนเกือบร้อยละ 70 ต่างเห็นว่า

การติดตามข่าวการปราบปรามยาเสพติดเป็นเรื่องที่ไม่น่าเบื่อ (สวนดุสิตโพล, 27 กุมภาพันธ์ 2546) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจอย่างยิ่งของประชาชนในการดำเนินนโยบายนี้ของรัฐบาล

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาทัศนคติของประชาชนต่อการประกาศนโยบายดังกล่าวจากผลสำรวจความคิดเห็นในช่วง 3 เดือนกับการปราบปรามยาเสพติดโดยสวนดุสิตโพล ระหว่างวันที่ 25 เมษายน ถึง 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 พบว่า ประชาชนจำนวนร้อยละ 56.21 มีความพึงพอใจต่อการปราบปรามยาบ้าในช่วงเวลาดังกล่าว ส่วนร้อยละ 38.04 และร้อยละ 3.18 ตามลำดับที่เกิดความรู้สึกค่อนข้างพอใจ และเมินเฉยต่อการปราบปรามยาบ้า โดยมีเพียงร้อยละ 2.57 เท่านั้น ที่รู้สึกไม่พอใจเลยต่อการปราบปรามยาบ้า (สวนดุสิตโพล, 2 พฤษภาคม 2546) จึงย่อมแสดงว่าประชาชนส่วนใหญ่ต่างพอใจต่อการประกาศสงครามยาเสพติด และมีประชาชนจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วยกับการปราบปรามครั้งนี้ สิ่งที่ประชาชนต่างไม่พอใจต่อการปราบปรามยาบ้า 3 อันดับแรกจากการสำรวจครั้งเดียวกัน กล่าวคือ ประชาชนจำนวนร้อยละ 40.56 เห็นว่า เหตุจากการฆ่าตัดตอนที่ส่งผลให้ผู้บริสุทธิ์ถูกฆ่าไปด้วย และมีการกระทำที่รุนแรงเกินไป ส่วนอีกร้อยละ 26.01 เห็นว่า การประกาศสงครามครั้งนี้ไม่สามารถนำไปสู่การจับกุมผู้ค้ายาใหญ่ได้ หรือยังไม่อาจสาวถึงต้นตอได้ และร้อยละ 16.59 เห็นว่า เจ้าหน้าที่บางคนใช้อำนาจในทางที่ผิดเพื่อสร้างผลงาน หรือเร่งปฏิบัติงานมากเกินไป

แม้ว่าประชาชนจะรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตของตนเองก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาผลสำรวจของสวนดุสิตโพลอีกครั้งหนึ่งในประเด็นเรื่องภัยจากการปราบปรามยาเสพติด เมื่อวันที่ 11 ถึง 12 มีนาคม พ.ศ. 2546 ก็พบว่า มีประชาชนจำนวนมากถึงร้อยละ 40 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อาจถูกตั้งค่าหัว/ลอบทำร้ายอันเป็นผลจากการดำเนินนโยบายการปราบปรามยาเสพติดได้ พร้อมทั้งได้นำเสนอวิธีการคุ้มครองนายกรัฐมนตรีให้ได้รับความปลอดภัย ซึ่งใน 5 อันดับแรก ได้แก่ การตรวจตราเส้นทางก่อนที่จะเดินทางไปอย่างเข้มงวด, มีเชื่อมั่นในความสามารถของเจ้าหน้าที่ที่ดูแล, การเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น/มีการดูแลตลอด 24 ชั่วโมง, การตรวจสอบข้อมูลตลอดเวลา และการมีอุปกรณ์ที่ทันสมัย สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว (สวนดุสิตโพล, 12 มีนาคม 2546) ซึ่งวิธีการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลสามารถตัดสินใจใช้กำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจในการตรวจตราและควบคุมได้อย่างชอบธรรม เพราะมีประชาชนจำนวนมากเห็นตรงกันว่า แม้ตนเองจะต้องเผชิญกับตรวจตราสอดส่องของเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างเข้มงวดในขณะที่ต้องเดินทางก็ตาม แต่ถือเป็นสิ่งที่ควรกระทำเพราะจะช่วยรักษาความปลอดภัยให้กับนายกรัฐมนตรีได้ อีกทั้งจากผลสำรวจเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นว่า ขณะที่การประกาศสงครามยาเสพติดจะมีผลให้เกิดการสูญเสียชีวิตของผู้ต้องสงสัยจำนวนมาก และมีการใช้วิธีการที่รุนแรง แต่ผลสำรวจกลับแสดงให้เห็น

เห็นว่า มีประชาชนจำนวนมากถึงร้อยละ 98.95 สนับสนุนให้มีการใช้ปราบปรามอย่างเด็ดขาดที่กระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่องต่อไป เพราะเห็นว่าสามารถกำจัดยาเสพติดให้หมดไปได้ และรวมถึงผู้ค้ายาเสพติดจะเกิดความกลัวและไม่กล้าที่จะทำ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้การดำเนินนโยบายการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะใช้วิธีการที่รุนแรงมาตั้งแต่ต้น แต่กระแสสังคมจากประชาชนโดยทั่วไปก็ยังคงให้การยอมรับต่อการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว ซึ่งมีประชาชนจำนวนไม่มากนักที่ปฏิเสธผลเสียที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้การปราบปรามยาเสพติดควรจะดำเนินต่อไป ดังที่พบว่านโยบายพรรคไทยยังคงให้ความสำคัญกับนโยบายการปราบปรามยาเสพติดในทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งเพราะเล็งเห็นถึงความพอใจในนโยบายของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ประเด็นความน่าสนใจที่เกิดขึ้นจากการปราบปรามยาเสพติดก็คือ จำนวนผู้เสียชีวิตจาก "การฆ่าตัดตอน" ซึ่งมีมากกว่า 2,000 ศพ เนื่องจากกฎวิสามัญฆาตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในช่วงรัฐบาลประกาศทำสงครามยาเสพติด (มติชน, 31 ธันวาคม 2546: 13) กระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ให้รัฐบาลอธิบายสาเหตุของยอดจำนวนผู้เสียชีวิตทั้งหมดให้ชัดเจน และเมื่อพิจารณานโยบายอื่นๆ ที่มีแนวโน้มการใช้ตรวจสอบและควบคุมตามแนวทางรัฐตำรวจในการแก้ไขปัญหา เช่น การปราบปรามผู้มีอิทธิพลก็พบว่า แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะเห็นว่า ปัญหา "ผู้มีอิทธิพล" ปราบปรามได้ยากกว่า "ยาเสพติด" แต่ประชาชนจำนวนมากกว่าร้อยละ 55 ก็เห็นว่ารัฐบาลสามารถทำให้สำเร็จได้ (สวนดุสิตโพล, 6 กรกฎาคม 2546) ผลสำรวจนี้จึงบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนรัฐบาลให้เข้ามาแก้ไขปัญหาสังคมเหล่านี้ อีกทั้งยังยอมรับวิธีการปราบปรามซึ่งสอดคล้องกับวิธีการปกครองของรัฐตำรวจมาแต่แรก จึงทำให้รัฐบาลกล้าที่จะดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาทางสังคมอื่นๆ ซึ่งใช้วิธีการในลักษณะเดียวกันนี้อีก ดังที่พบได้จากการดำเนินนโยบายจัดระเบียบสังคมของ ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยที่มักนำเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปตรวจสถานบริการต่างๆ จนถือเป็นผลงานที่โดดเด่นชิ้นหนึ่งของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ในสมัยแรก และยังคงดำเนินนี้ต่อมาจนถึงยุคนายประชา มาสินนธ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ฉะนั้น ผลจากการที่ประชาชนจำนวนไม่น้อยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่ยอมรับถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่รุนแรงแบบรัฐตำรวจ จึงทำให้รัฐบาลกล้าที่จะใช้วิธีการแบบนี้เพื่อการอื่นๆ ได้ และในขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ถลำลึกลงไปสู่ระบอบการเมืองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่มากขึ้นตามไปด้วย

6.1.2 กรณีการแก้ไขปัญหาคาดได้

กรณีการเกิดความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตั้งแต่มกราคม พ.ศ. 2547 จะเห็นว่ามีการใช้ความรุนแรงของผู้ก่อความไม่สงบเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ลอบวางเพลิงเผาโรงเรียน บุกปล้นคลังแสงและขโมยอาวุธสงคราม วางระเบิด ยิงถล่ม สถานีตำรวจ สังหารพระภิกษุและสามเณร ข้าราชการในท้องถิ่น รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหาร เป็นต้น ซึ่งการกระทำเหล่านี้ถือว่าส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ในพื้นที่

จากรายงานของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวนี้มีอยู่ 3 ระดับคือ ระดับแรก เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน คือ การใช้ความรุนแรงในกรณีต่างๆ ซึ่งเป็นการก่อความไม่สงบเรียบร้อยด้วยวิธีการต่างๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ส่วนระดับต่อมา เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง อาทิ ความขัดแย้งระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกับกฎหมายหรือข้อบังคับท้องถิ่นบางเรื่อง ตลอดจนความไม่เป็นธรรมในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความรุนแรงที่ปรากฏให้เห็น และปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้มีอิทธิพล รวมทั้งปัญหาความยากจน ยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการศึกษา และปัญหาในระดับสุดท้าย คือ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่ซ่อนอยู่ลึกอยู่ในรูปความอคติ ความชิงชัง ความแตกต่างระหว่างคนต่างศาสนา ความแตกต่างทางวัฒนธรรม กระทั่งนำไปสู่การสร้างความชอบธรรมให้กับปัญหาทั้งสองระดับข้างต้น (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 5)

หากวิเคราะห์ถึงรากเหง้าปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านทางมุมมองของรายงานนี้ย่อมพบว่า ปัญหาเชิงวัฒนธรรมคือต้นตอที่สำคัญต่อการเกิดขึ้นของความไม่สงบ เพราะนับตั้งแต่รัฐบาลพรรคไทยรักไทยเข้ามาบริหารก็ได้มีนโยบายยุบเลิกศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ลงไปตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 123/2545 ซึ่งแต่เดิมองค์กรนี้มีภาระหน้าที่สำคัญๆ เช่น กำกับดูแลนโยบายความมั่นคงและนโยบายอื่นๆ ของรัฐในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เป็นสถานที่ฝึกอบรมข้าราชการให้เข้าใจและเข้าถึงประชาชน เป็นที่ร้องทุกข์ของประชาชนในปัญหาที่กลไกรัฐอื่นๆ ไม่สามารถแก้ไขได้ และเป็นศูนย์กลางประสานกิจการต่างๆ ของสังคมมุสลิมทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นต้น จึงทำให้มองเห็นว่า ศอ.บต.นี้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางที่สำคัญสำหรับการเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาล ข้าราชการทั้งหมด และประชาชนมุสลิมในพื้นที่ และเมื่อมีการยุบเลิก ศอ.บต. โดยไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดูแลอย่างเป็นรูปธรรมเช่นเดิม จึงเกิดช่องว่างให้บาง

หน่วยราชการใช้อำนาจหน้าที่และวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรงขึ้นได้ เช่น การอุ้มหรือทำให้ชาวบ้านที่ต้องสงสัยหายตัวไป (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 7) ย่อมมีผลให้ปัญหาในระดับวัฒนธรรมซึ่งมีความซับซ้อนอยู่แล้วกลายเป็นประเด็นที่ยากแก่การแก้ไขเพิ่มขึ้นไปอีก

แม้ว่ารัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างด้วยการปฏิรูประบบราชการ และส่งผู้ว่าราชการแบบบูรณาการ (ผู้ว่าซี้โอ) เข้าไปแก้ไขปัญหาสั่งการโดยตรง เหมือนปัญหาอื่นๆ ทั่วไปที่มักอาศัยกลไกระบบราชการเป็นเครื่องมือสำคัญ กลับพบว่าการส่งบุคลากรของส่วนกลางเข้าไปทำหน้าที่นี้ไม่อาจแก้ไขปัญหาดได้อย่างแท้จริง เพราะปัญหาหลักประการหนึ่งคือการขาดความเชื่อมั่นต่อระบบราชการของประชาชนมุสลิม (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 75) และประชาชนก็ไม่กล้าที่จะให้ความร่วมมืออย่างจริงจังกับเจ้าหน้าที่รัฐ จึงทำให้การอาศัยเพียงกลไกนี้อย่างเดียวไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จได้ ดังที่เห็นได้ว่า ถึงแม้ประชาชนบางคนจะรับรู้ว่าการก่อความไม่สงบก็ตาม แต่ก็ไม่พบการแจ้งเบาะแสใดๆ ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้

นอกจากนี้ การใช้หน่วยงานเดิมคือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ. รมน.) ที่เปลี่ยนมาเป็น กองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ. สสส. จชต.) ให้เป็นองค์กรหลักในการทำหน้าที่ยังกล่าว ย่อมถือเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหามืดพลาวยิ่ง เพราะในอดีตก่อนเปลี่ยนมาเป็น กอ. สสส. จชต. คือ องค์กรของฝ่ายขวาจัดที่ถูกใช้ในภารกิจของการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ที่มีการใช้วิธีการรุนแรงด้วยกำลังทหารในการแก้ไขปัญหามาโดยตลอด (สุรชาติ บำรุงสุข, 2547: 139-141) การอาศัยกำลังทหารเข้าไปสู่พื้นที่เช่นนี้ย่อมนำไปสู่ความตึงเครียดที่มีมากขึ้นตามลำดับ ดังที่พบว่าเกิดการปะทะระหว่างกองกำลังของรัฐและผู้ก่อความไม่สงบเพิ่มมากขึ้นหลังการดำเนินนโยบายดังกล่าว อีกทั้งจากเหตุการณ์การปราบปรามที่มัสยิดกรือเซะ เมื่อวันที่ 28 เมษายน และกรณีที่ อ.ตากใบ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ย่อมเป็นภาพสะท้อนของการใช้ความรุนแรงจากกำลังทหารได้เป็นอย่างดีว่าไม่สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้จริง และถือเป็นความล้มเหลวจากการดำเนินนโยบายนี้เป็นอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการตรากฎหมายที่สำคัญฉบับหนึ่งคือ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ขึ้นมา เพราะเชื่อว่าจะเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่สามารถลดความไม่สงบลงไปได้ ด้วยอ้างว่าความซับซ้อนของกฎหมายมีผลให้เกิดการทำหน้าที่ที่ซ้ำซ้อนกันของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ อีกทั้งยังสามารถนำไปสู่ความไว้วางใจได้มากขึ้น เพราะมีการปรับเปลี่ยนให้ตำรวจเข้ามารับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชกำหนดดังกล่าวแทนทหาร โดยสาระสำคัญของพระราชกำหนดฉบับนี้ได้ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่าง

มากในการเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ อาทิ ในมาตรา 9 ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกข้อกำหนดต่างๆ เช่น ห้ามมิให้บุคคลใดออกนอกเคหสถานภายในระยะเวลาที่กำหนด ห้ามมิให้มีการชุมนุมหรือมั่วสุมกัน, ห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์หรือสื่ออื่นๆ ที่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ และมาตรา 10 ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกประกาศต่างๆ เช่น ให้งานเจ้าหน้าที่มีอำนาจจับกุม และควบคุมตัวบุคคลที่สงสัย, ให้งานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งยึดหรืออายัดอาวุธ สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค เคมีภัณฑ์ หรือวัตถุอื่นใด ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือจะใช้นั้นเพื่อการกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำให้เกิดเหตุสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลับยังพบว่าการก่อความไม่สงบเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ตามมาเสมอหลังการประกาศใช้พระราชกำหนดฉบับนี้ โดยผลการศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ม.อ.ปัตตานี) ในช่วง 2 ปี (พ.ศ. 2547-2548) (กรุงเทพธุรกิจเวปไซท์, 1 เมษายน 2549) ชี้ให้เห็นว่ายุทธวิธีก่อเหตุความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งสิ้นจำนวน 3,580 ครั้ง โดยมีผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 2,940 คน และมีผู้เสียชีวิต 1,175 คน และได้รับบาดเจ็บ 1,765 คน ซึ่งจำแนกให้เห็นได้ว่ามีผู้นับถือศาสนาอิสลามเสียชีวิตจากเหตุไม่สงบจำนวน 607 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 51.7 ซึ่งมากกว่าผู้นับถือศาสนาพุทธ ที่เสียชีวิตจำนวน 538 ราย หรือร้อยละ 45.8 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 2.5 ไม่สามารถระบุศาสนาได้ เป็นต้น จึงยอมทำให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่อาจคลี่คลายสู่ความสงบสุข

จากที่กล่าวมาบ่งชี้ว่า ถึงแม้รัฐบาลจะทราบถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงได้จากรายงานการศึกษาของรัฐสภาและผลการศึกษาระดับอื่นๆ ก็ตาม แต่ก็ยังคงเลือกใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถลำลึกไปสู่ระบบของรัฐตำรวจสมัยใหม่เสมอๆ การใช้อำนาจรัฐที่แสดงให้เห็นถึงการปราบปรามที่ใช้ความรุนแรงยังเกิดขึ้นเป็นระยะ ซึ่งในหลายกรณีรัฐอาจจะมีความอดทนและแสดงถึงการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีมากขึ้น อาทิ การรณรงค์ให้ประชาชนทั่วประเทศร่วมกันพับนกไปโปรดในพื้นที่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างสันติภาพ แต่โดยแนวทางการปฏิบัติที่แท้จริงแล้วก็ยังคงเกิดการปะทะกันอยู่เนืองๆ ระหว่างกองกำลังทั้งสองฝ่าย ซึ่งบ่งบอกว่ารัฐบาลยังไม่ได้แก้ไขปัญหในระดับที่แท้จริง เช่น การนำแนวทางการกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการปกครองตนเองไปดำเนินการปฏิบัติ และการยอมรับเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน, 2548: 23) เป็นต้น

6.1.3 กรณีการเสียชีวิตและการหายสาบสูญของแกนนำขบวนการภาคประชาชน

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาถึงบริบทการเมืองปัจจุบันก็ย่อมจะพบว่า ในช่วงที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ปกครองประเทศนั้น มีกลุ่มแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในประเทศไทยหลายคนเสียชีวิตอย่างมีเงื่อนงำ และเป็นที่น่าตั้งข้อสงสัยให้เห็นว่าเป็นเหยื่อของวิธีการตำรวจลับ ทั้งนี้ภายใต้ข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาของการศึกษาจึงขอยกตัวอย่าง กรณีนายเจริญ วัดอักษร และกรณีนายสมชาย นีละไพจิตร มาเป็นกรณีศึกษา กล่าวคือ

6.1.3.1 กรณีนายเจริญ วัดอักษร

นายเจริญ วัดอักษร เป็นประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก อ.เมืองประจวบคีรีขันธ์ เสียชีวิตเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2547 โดยถูก 2 คนร้ายดักข่มยิงในระยะใกล้ด้วยอาวุธปืนขนาด 9 มิลลิเมตรจำนวน 8 นัด เข้าบริเวณใบหน้า ศีรษะ และแขน เสียชีวิตที่โรงพยาบาลประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างกลับจากกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ) 23 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 25) เพื่อยื่นหนังสือเรื่องปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะกว่า 50 ไร่ ต่อคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตวุฒิสภา (ไทยโพสต์, 27 มิถุนายน 2547: 2) ร่วมกับนายช้อย ตันติวรธรรม กำนันตำบลบ่อนอก เพื่อไปให้ข้อมูลกับคณะกรรมการการปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบของวุฒิสภา

ทั้งนี้นายเจริญ วัดอักษร ถือเป็นแกนนำคนสำคัญในการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก ของบริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด ร่วมกับนางจินตนา แก้วขาว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด และนายจิรวุฒิ แจงสกุล ปัจจุบันเป็นนายกเทศมนตรีบ้านกรูดต่อต้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา จนโครงการดังกล่าวต้องมีอันยกเลิกไป กระทั่งเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2540 เขาได้นำชาวบ้านที่ต่อต้านโรงไฟฟ้า จ.ประจวบคีรีขันธ์ กว่า 3,000 คน ปิดถนนเพชรเกษมบริเวณ 4 แยกบ่อนอก เพื่อเรียกร้องให้ยุติโครงการสร้างโรงไฟฟ้าในพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง และนับตั้งแต่นั้นมา นายเจริญ ได้ทำหน้าที่คัดค้านโรงไฟฟ้าทั้งการยื่นหนังสือเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในจังหวัดและรัฐบาลมาโดยตลอด และมักเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเป็นประจำ จนในที่สุดในปีพ.ศ. 2547 รัฐบาลในยุค พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ยกเลิกโครงการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินในประจวบคีรีขันธ์ เพื่อย้ายไปก่อสร้างที่อื่น และให้เปลี่ยนจากการใช้พลังงานจากถ่านหินเป็นก๊าซธรรมชาติ ซึ่งกลายเป็น

เป็นชัยชนะของชาวบ้านมาถึงทุกวันนี้ อีกทั้งนายเจริญยังเป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนและให้กำลังใจกับผู้คัดค้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ก่อนที่นายเจริญ วัดอักษรจะเสียชีวิตในวัย 37 ปี

อย่างไรก็ดี นางกรรมา ภริยาของนายเจริญ วัดอักษร กล่าวถึงสาเหตุของการเสียชีวิตของสามีเธอน่าจะเกี่ยวกับการเข้าร้องเรียนให้ตรวจสอบการออกโฉนดทับที่ดินสาธารณะซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องสวนตัวแน่นอน เพราะก่อนหน้านี้นายเจริญได้รับคำเตือนจากกำนันฉ่อยว่า กำลังจะถูกฟ้องร้ายให้ระวางตัว และมีการประกาศตั้งค่าหัวกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอกไว้ หัวละ 200,000 บาท (กรุงเทพธุรกิจ, 23 มิถุนายน 2547: 19)

อนึ่งข้อสังเกตที่สำคัญจากปรากฏการณ์ดังกล่าวก็คือ การเสียชีวิตที่เกิดขึ้นของนายเจริญ วัดอักษร เป็นขณะเดียวกับที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศสงครามกับการทุจริตคอร์รัปชันและผู้มีอิทธิพล แต่ภายใต้รัฐบาลชุดนี้มีการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะต่อผู้นำการต่อสู้ภาคประชาชน (คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา, 2549: 26) ซึ่งเมื่อนับรวมกรณีของนายเจริญ วัดอักษรถือเป็นรายชื่อที่ 15 (กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12) อีกทั้งยังพบว่ามีหลายกรณีที่มีอิทธิพลถูกดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่รัฐนั้น ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับการเมืองฝ่ายตรงข้าม พฤติกรรมเช่นนี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยใช้นโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพลของรัฐบาล เป็นเครื่องมือทางการเมืองหรือไม่ เช่นเดียวกัน ผู้มีอิทธิพลโดยเฉพาะกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับกรรมากรทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งรัฐบาลก็ดูเหมือนจะไม่ใส่ใจเข้าไปจัดการกับปัญหา หรือบางกรณีก็ปล่อยให้มีความขัดแย้งของชุมชนในพื้นที่กับกลุ่มอิทธิพลที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ไป จนหลายกรณีนำไปสู่การสูญเสียแกนนำชาวบ้านเหมือนในกรณีนายเจริญ และเมื่อพิจารณาจำนวนแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวในรอบ 3 ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ตามรายงานคณะทำงานปกป้องนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนระบุว่า มีแกนนำชาวบ้านถูกสังหารในขณะที่ถูกขังมาปกป้องสิทธิของชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่น นายจรินทร์ ราชพล นักอนุรักษ์ป่าชายเลน อ.ถลาง จ.ภูเก็ต ที่เคลื่อนไหวคัดค้านการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลน นายนรินทร์ โพธิ์แดง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเขาชะอางกลางทุ่ง อ.เขาชะเมา จ.ระยอง เป็นแกนนำด้านโรงโม่หินของนักการเมืองระดับชาติในจังหวัด นายพิทักษ์ ไตนวูธ ที่ปรึกษาชาวบ้านน้ำชมพู จ.พิษณุโลก ซึ่งเป็นแกนนำชาวบ้านคัดค้านโรงโม่หินที่รุกป่าอนุรักษ์ นายสมพร ชนะพล แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำกระแตะ อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี ที่คัดค้านการสร้างเขื่อนคลองกระแตะ นายบุญญงค์ อินติะวงศ์ แกนนำกลุ่มต่อต้านโรงโม่หินดอยออกกู อ.เวียงชัย จ.เชียงราย นายสุวัฒน์ วงปิยะสถิตย์ แกนนำผู้คัดค้านโครงการกำจัดขยะราชาเทวะ อ.บางพลี กรุงเทพมหานคร และนายบุญสม นิ่มน้อย แกนนำกลุ่มอนุรักษ์คัดค้านการ

ก่อสร้างโครงการโรงแยกคอนกรีตในพื้นที่ อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี และในกรณีที่เป็นล่าช้าใน ด้านสิทธิมนุษยชนไทยคือกรณี นายสมชาย นีละไพจิตร รองประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนสภาพ ทนายความ และประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม ที่ถูกอุ้มหายไปเนื่องจากอาสาเข้าเป็นทนายแก้ ต่างให้กับผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ และเป็นการอุ้มโดยน้ำมือ ของเจ้าหน้าที่รัฐเสียเอง (ไทยโพสต์, 27 มิถุนายน 2547: 2) โดยสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ได้แสดง ทศนะไว้โดยสรุปว่า

"รัฐบาลชุดนี้ไม่สนใจและใส่ใจในความรู้สึกของประชาชน รวมทั้งการเคลื่อนไหว ของภาคประชาชนว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม ไม่สนใจอาชญากรที่เข่นฆ่าประชาชน การ สังหารโหดนายเจริญ หากไม่สามารถจับอาชญากรได้จะกระทบคะแนนนิยมของพี่น้อง ชาวภาคใต้เนื่องจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับนายเจริญมีการเคลื่อนไหว อย่างเหนียวแน่น โดยที่ประชาชนจะประณามรัฐบาลทักษิณว่าเลิกอยู่ฝ่ายความรุนแรง ตรงข้ามกับกระบวนการประชาชน โดยที่นำเสียค่ายที่คนเดือนตุลาที่เข้าไปอยู่ในรัฐบาล ชุดนี้ไม่รู้สึกเจ็บปวดขณะที่ผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลา มาแล้ว โดยเห็นอำนาจรัฐใช้ความรุนแรง เข่นฆ่าประชาชน"(กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12)

อีกทั้งนายพิภพ ธงไชย ยังได้แสดงทศนะเพิ่มเติมไว้ว่า

"การตายของนายเจริญ ได้สะท้อนถึงนโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพลของรัฐ บาล นอกจากไม่ให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคมแล้ว ยังเป็นการใช้นโยบายปราบปราม ผู้มีอิทธิพลที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลอีกด้วย โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงกับผู้นำชุมชนใน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" (กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12)

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ช่วงที่รัฐบาลดำเนินนโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพล กลับพบการสูญเสียแกนนำของขบวนการภาคประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งแม้ในกรณีของนาย เจริญ วัดอักษร อาจจะไม่มีการเมืองระดับชาติเข้ามาเกี่ยวพันโดยตรง แต่ก็มีทั้งกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นที่ถูกออกหมายจับแล้ว ได้แก่ นายธนู หินแก้ว, นายมานิช หินแก้ว และนายเจือ หินแก้ว (มติชน, 25 สิงหาคม 2547: 13) กับกลุ่มข้าราชการที่ถือเป็นกลไกของรัฐบาลนั้นเข้ามามีส่วน เกี่ยวพันกับการทุจริตที่กลายเป็นความขัดแย้งนั้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงไม่อาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบ ในการสืบหาตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงทั้งหมด นอกเหนือจากผู้ต้องหาทั้งสองคนที่ยิงนายเจริญ เท่านั้น อีกทั้งยังพบว่าการใช้ความรุนแรงปราบปรามฝ่ายตรงข้ามนั้นย่อมเอื้ออำนวยประโยชน์ให้

ทั้งกลุ่มทุนที่มุ่งกำจัดผู้คัดค้าน และพร้อมกันนั้นก็เปิดโอกาสให้การดำเนินโครงการของรัฐสามารถกระทำต่อไปได้สะดวกขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรเข้ามาทำหน้าที่ในการคลี่คลายปัญหาดังกล่าวอย่างยากที่จะเลี้ยงได้

6.1.3.2 กรณีนายสมชาย นีละไพจิตร

นายสมชาย นีละไพจิตร เป็นประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิมและรองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสภาพทนายความ ซึ่งเป็นเหยื่อผู้เสียชีวิตก่อนหน้านายเจริฎ วัตอักษร โดยถูกอุ้มหายตัวไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ขณะที่มีอายุ 53 ปี ทั้งนี้ นายสมชายได้รับความให้กับผู้ต้องหาชาวมุสลิม 5 คน ที่ถูกตั้งข้อหาปล้นอาวุธปืนจากค่ายกองทัพพัฒนา อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส และยังเป็นทนายความให้กับผู้ต้องสงสัยจำนวน 3 คน ที่ถูกสงสัยว่าเป็น "สมาชิกองค์การก่อการร้ายเจมาห์ อิสลามียาห์" หรือ "เจไอ" เนื่องจากถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจซ้อมให้รับสารภาพ (มติชน, 19 กรกฎาคม 2547: 34) อีกทั้งยังเป็นตัวตั้งตัวตีในการล่ารายชื่อประชาชนเพื่อหย่อนเลิกกฎอัยการศึกที่ประกาศใช้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

อย่างไรก็ดี หลายฝ่ายมองว่าหนึ่งในสาเหตุของการหายตัวไปเพราะประวัติการทำงานที่ผ่านมาของนายสมชายเคยทำคดีที่ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐรับดูแลคดีไว้ในฐานะที่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสภาพทนายความ และประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเห็นจะเป็นการรับว่าความให้กับผู้ต้องหาชาวไทยมุสลิมในคดีสำคัญๆ หลายคดีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ พ.ศ. 2526 รับดูแลคดีนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตกเป็นผู้ต้องหาวางระเบิดในกรุงเทพมหานคร และเกี่ยวข้องกับขบวนการบีอาร์เอ็น พ.ศ. 2532 เข้าไปเกี่ยวข้องในหลายคดี อาทิ คดีประท้วงจลาจลที่มีสยิดกรือเซะ ใน จ.ปัตตานี กับคดีฆ่านักการทูตซาอุดีอาระเบีย พ.ศ. 2536 รับดูแลคดีเผาโรงเรียนให้กับ ใต้กูเฮง ตอกอเนรพ พ.ศ. 2537 ดูแลหลายคดี อาทิ คดีวางระเบิดสถานีรถไฟหาดใหญ่ จ.สงขลา ที่ผู้ต้องหาถูกระบุว่าเกี่ยวข้องกับ ขบวนการพูโล กับคดีวางระเบิดซีไฟร์กลางกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2541 เข้าไปช่วยเหลือในคดีจับหัวหน้าขบวนการพูโล ที่มีผู้ต้องหาคนสำคัญอย่าง หะยี สะมาแอ ทำน้ำ, หะยีดาโอ๊ะ ทำน้ำ พ.ศ. 2545 เข้าไปเกี่ยวข้องในคดีเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้ความรุนแรงสลายม็อบทอก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่โรงแรมเจบี หาดใหญ่ จ.สงขลา พ.ศ. 2546 เป็นทนายคดีจับผู้ก่อการร้ายเจไอ คดีผู้ต้องหาปล้นปืนกองทัพพัฒนาที่ 4 จ.นราธิวาส ตลอดจนเป็นแกนนำล่ารายชื่อประชาชนเพื่อให้ยกเลิกกฎอัยการศึกที่ประกาศใช้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (แนวหน้า, 13 มีนาคม พ.ศ. 2548:

5)

นอกจากนี้ หากพิจารณาประเด็นด้านคดีความจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นพบว่า เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ก่อนที่นายสมชาย นีละไพจิตร จะหายตัวไป นายสมชายได้นัดหารือกับเพื่อนร่วมอาชีพที่โรงแรมชาลีนา ซอยมหาตมาชยางกูร ย่านรามคำแหง เขตห้วยหมาก ก่อนจะออกเดินทางจากบ้านพักตัวเอง ในเวลาประมาณ 19.00 น. ด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ฮอนด้า รุ่นซีวิค สีเขียว หมายเลขทะเบียน กง 6768 กรุงเทพมหานคร และหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอย โดยที่ไม่มีใครสามารถติดต่อได้อีกเลย กระทั่งวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547 พบรถคันดังกล่าวจอดอยู่ริมถนนบริเวณสถานีขนส่งหมอชิตใหม่ในสภาพถูกล็อกล้อ บริเวณกันชนหลังทางด้านขวามือรอยเฉี่ยวชน และมีรอยเหมือนพยายามจะดันให้กลับเข้าที่ จากนั้นเริ่มมีกระแสข่าวว่า ก่อนที่นายสมชายจะหายตัวไปมีคนร้ายไม่ต่ำกว่า 6 คน ใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ตามประกบและใช้รถชนท้ายหลอกให้นายสมชายลงมาจากก่อนจะอุ้มตัวไป ขณะที่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เบาะแสสำคัญว่า เวลาประมาณ 20.50 น. ของวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 มีพยาน 2 คน เห็นชายฉกรรจ์ 4 คน นั่งรถเก๋งขูดยื้อชายวัยกลางคนสวมแว่นให้ลงจากรถเก๋งฮอนด้าซีวิค และลากขึ้นรถขับออกไปอย่างรวดเร็ว เหตุเกิดเลยตึกเอฟบีที อ.รามคำแหง ไปเล็กน้อย จากนั้นพยานดังกล่าวได้โทรศัพท์แจ้ง 191 ทันที และจากการตรวจสอบก็พบว่าเวลา 20.51 น. มีคนโทรศัพท์ไปแจ้งเหตุดังกล่าวจริง อีกทั้งมีพยานอีกปากหนึ่งให้การสอดคล้องกับพยานสองปากแรก ต่อมาวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547 ท่ามกลางความไม่ก้าวหน้าในคดีดังกล่าวส่งผลให้ พล.ต.อ.สันต์ ศรุตานนท์ ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติถูกคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง โดยมี พล.ต.อ.สุนทร ชัยขวัญญ์ เข้ามารักษาการแทน และให้มีการตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ โดยในระดับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มี พล.ต.อ.ชาญชิต เพ็ญเลิศ รองผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นหัวหน้า และในอีกด้านหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม โดยชุดทำงานของแพทย์หญิงคุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ พบข้อพิรุณที่รถนายสมชายถึง 68 จุด กระทั่งในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2547 ที่ศาลอาญา อ.รัชฎาภิเศก พนักงานสอบสวนชุดคดีคลายคดีของ บช.น. ได้นำพยานหลักฐานพร้อมยื่นคำร้องขออนุมัติออกหมายจับนายตำรวจรวม 4 นายต่อศาล ในข้อหาร่วมกันปล้นทรัพย์ โดยใช้ยานพาหนะเพื่อกระทำความผิดหรือพาทรัพย์นั้นไปเพื่อให้พ้นการจับกุม และร่วมกันข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใดหรือไม่กระทำการใดหรือจำยอมต่อสิ่งใดโดยทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สินของผู้ถูกข่มขืนใจนั้นเองหรือผู้อื่น หรือโดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้ถูกข่มขืนใจต้องกระทำการนั้นหรือจำยอมต่อสิ่งนั้นโดยร่วมกันกระทำความผิดตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ซึ่งศาลอนุมัติหมายจับ พ.ต.ท.สินชัย นิรมุญญุกำพงศ์, พ.ต.ต.เงิน ทองสุก, ส.ต.ท.รันดร สิทธิเขต และ จ.ส.ต.ชัยเวง พาดัง (วัฏจักร, 9 เมษายน พ.ศ. 2547: 8) และในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2547 ศาลอาญาได้อนุมัติหมายจับ พ.ต.ท.ชัชชัย เลียมสงวน เพิ่มอีกหนึ่งคน โดยผู้ต้องหาทั้งหมดได้เดินทางเข้ามาขอตัวผู้คดีและขอให้การในชั้นศาล พนักงานสอบสวนจึงนำ

ตัวผู้ต้องหาไปขออำนาจศาลอาญาฝากขัง ทั้งนี้ผลการสอบสวนในเบื้องต้นพบว่า ส.ต.ท.รัตนดร และ จ.ส.ต.ชัยเวง มีการติดต่อกับ พ.ต.ต.เงิน และ พ.ต.ท.สินชัย 46 ครั้ง ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์การหายตัวไปของนายสมชาย และมีการใช้เอกสารสัญญาการใช้โทรศัพท์ บริเวณย่านรามคำแหงแล้ว ยังมีการติดต่อจากกรุงเทพมหานครไปยังราชบุรี อีกกว่า 10 ครั้ง นอกจากนี้ ตำรวจยังมีหลักฐานจากการสอบสวนพยานที่เห็นเหตุการณ์ที่มอ้อมมีการโต้เถียงกับนายสมชาย เป็นเวลาเกือบ 20 นาที จากนั้นชุดสืบสวนได้นำรูปถ่ายของตำรวจต้องสงสัยทั้งหมดมาให้พยานดู ซึ่งสามารถชี้รูปได้อย่างแม่นยำเนื่องจากพยานจำได้ว่าตำรวจทั้งสองนายนี้เคยประจำอยู่สถานีตำรวจนครบาลหัวหมากมาก่อน จึงทำให้มีหลักฐานเพียงพอในการขออนุมัติหมายจับที่มอ้อมทั้งหมด (แนวหน้า, 13 มีนาคม 2548: 5)

อย่างไรก็ดีจากปรากฏการณ์ของการสูญเสียนายสมชาย ซึ่งในทัศนะของสุนันท์ ศรีจันทร์หา ได้สะท้อนให้เห็นว่า

“การหายตัวอย่างไร้ร่องรอย อาจจะถูกตีความว่าเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้ความรุนแรง หรือเป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐที่เฉียบขาดเพื่อจัดการกับกลุ่มคนที่เป็นปรปักษ์กับอำนาจรัฐ และหากรัฐบาลถูกมองว่าใช้อำนาจมืด ใช้วิธีการนอกกรอบแบบเพื่อปราบปรามฝ่ายตรงข้าม ก็อาจปลุกกระแสการก่อการร้ายให้เกิดความรุนแรงมากขึ้น... ถ้ารัฐบาลนำวิธีการปราบปรามที่รุนแรงนอกกรอบแบบ นำอำนาจรัฐด้านมืดมาใช้ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลเท่านั้น แต่จะทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านหรือตอบโต้ที่รุนแรงมากขึ้น เพราะเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ประชาชนไม่อาจยอมรับได้แม้จะเป็นประชาชนที่มีได้อยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ก็ตาม เนื่องจากจะกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มใดก็ตาม” (กรุงเทพธุรกิจ, 18 มีนาคม 2547: 14)

ทั้งนี้ พิเชิด ลิขิตกิจสมบูรณ์ (2547: 3) เห็นว่า ไม่อาจปฏิเสธความต่อเนื่องทางศีลธรรมและการเมืองระหว่าง 2,500 ศพของรัฐบาลกับสิบกว่าศพของนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมทางสังคม นายสมชาย นีละไพจิตร กับนายเจริญ วัดอักษร เพราะเบื้องหลังเหตุการณ์เหล่านี้ก็คือวิธีคิดและวิธีแก้ปัญหาที่เหมือนกัน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (กรุงเทพธุรกิจ, 15 กรกฎาคม 2547: 14) ก็มองทั้งสองกรณีนี้ว่า บุคคลทั้งสองมีจุดยืนร่วมกันอยู่ที่การเสียสละและการทำเพื่อผู้อื่น ที่สำคัญก็คือการเสียสละนี้มีส่วนทำทนายอำนาจรัฐหรือทำทนายผู้ที่มีผลประโยชน์ซึ่งโยงอยู่กับอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาในภาคใต้ การต่อต้านการสร้างโรงงานไฟฟ้า หรือแม้แต่การรุกล้ำที่สาธารณะก็ตาม รัฐ

บาลก็ควรดูแลและปกป้องคนเหล่านี้เป็นพิเศษ เนื่องจากโดยหลักรัฐศาสตร์แล้ว รัฐบาลมาจากการที่ประชาชนได้ยินยอมมอบอำนาจอธิปไตยให้ผู้ปกครองเพื่อใช้ปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชน อันนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม อีกทั้งสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ก็คือความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย แต่ในกรณีทั้งสองนั้นกลับพบว่าผู้ที่ต่อสู้เพื่อสิทธิของผู้อื่นกับถูกละเมิดสิทธิพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ซึ่งก็คือชีวิตของตนเอง ฉะนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องปกป้องดูแลประชาชนอย่างนายสมชายและนายเจริญเป็นให้มากกว่าปกติ

ทัศนะทั้งหมดนี้ได้ทำให้เห็นว่าการหายตัวของนายสมชาย นีละไพจิตร ไม่ใช่ประเด็นแค่เพียงบุคคลธรรมดาที่ถูกประทุษร้ายจนเสียชีวิตเท่านั้น แต่ยังคงกลายเป็นตัวแทนของกลุ่มบุคคลที่ตกเป็นเหยื่อของการปราบปรามทางการเมืองที่ใช้ความรุนแรงแก่ชีวิต เหมือนที่เคยเกิดขึ้นเช่นเดียวกับแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ กระทั่งสื่อให้เห็นถึงการล่วงละเมิดหลักสิทธิมนุษยชนต่อประชาชน และจากกรณีตัวอย่างข้างต้นบ่งชี้ว่า การใช้อำนาจในการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ถลำลึกเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มากขึ้น และมีผลให้บริบทการเมืองไทยปัจจุบันนั้นคล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นมาในสมัย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมตำรวจ เพราะพบว่ามีคดีการฆาตกรรมกับผู้คัดค้านจำนวนมากที่เป็นทั้งนักการเมือง และแกนนำประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรตำรวจ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการตรวจตราและควบคุมของรัฐบาลมีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้น ดังเช่นคดีลอบสังหารอดีตรัฐมนตรีและหนึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นแม้บริบทการเมืองในปัจจุบันจะแตกต่างกับอดีตตรงที่มีนัยของระดับความเป็นประชาธิปไตยที่สูงขึ้นก็ตาม แต่ในข้อเท็จจริงทางการเมืองกลับยังพบว่าวิธีการกำจัดปรักษ์ทางการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

6.1.4 ข้อสรุปท้ายประเด็น

จากทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ก้าวเข้าสู่วิถีทางอำนาจนิยม ไปพร้อมกับการดำเนินนโยบายที่เน้นการตรวจตราและควบคุมสังคม เช่น นโยบายการปราบปรามยาเสพติด การจัดระเบียบสังคม และการแก้ไขปัญหาวิกฤติภาคใต้ และการปราบปรามผู้มีอิทธิพล เป็นต้น ประกอบกับเงื่อนไขพื้นฐานของบริบทการเมืองปัจจุบันหลายประการ ได้แก่ บุคลิกภาพส่วนตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ, บทบาททางการเมืองที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มทุน, การประสพวิกฤติเศรษฐกิจ และการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมของคนไทยล้วนมีส่วนผลักดันให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ พัฒนาเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจได้ในท้ายสุด

ทัศนคติและความคิดเห็นของประชาชนที่มองเห็นว่า การดำเนินนโยบายการปราบปราม และการเลือกใช้วิธีแก้ไขปัญหาที่ใช้ความรุนแรงและละเมิดสิทธิกับเสรีภาพของประชาชน เป็นเรื่องปกติ และพร้อมให้การสนับสนุนเพราะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างบรรลุผลได้ ล้วนมีส่วนทำให้รัฐบาลกล้าตัดสินใจใช้วิธีการเหล่านี้ในกรณีอื่นๆ ได้อีก ซึ่งส่งผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ถล่มลิ้งเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ขบวนการภาคประชาชนบางส่วน และรวมไปถึงกลุ่มนักวิชาการต่างๆ จะออกมาทักท้วงและตอบโต้บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถสกัดกั้นหรือยับยั้งได้เสียทั้งหมด เพราะเป็นการรักษาท่าทีของรัฐบาลด้วยการชะลอการนำนโยบายไปปฏิบัติ ปัญหาจึงไม่อาจคลี่คลายลงไปได้อย่างแท้จริง เช่นในกรณี พ.ต.ท.ทักษิณ เชิญนักวิชาการเข้าพบเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงการรับฟังของรัฐบาล แต่หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลก็ตราพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาบังคับใช้เป็นต้น ซึ่งบ่งชี้ว่ารัฐบาลไม่ได้ใส่ใจรับฟังเสียงสะท้อนจากภาคอื่นๆ ของสังคมแต่อย่างใด ดังนั้นแม้รัฐบาลอาจไม่ได้มุ่งมั่นในการสถาปนาระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มาตั้งแต่เริ่มเข้ามาบริหารประเทศ แต่ก็มองเห็นได้ว่ามาตรการใช้อำนาจตรวจตราและควบคุมที่รุนแรงของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในหลายกรณีย่อมส่งผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ถล่มลิ้งเข้าสู่การปกครองระบอบรัฐตำรวจไปพร้อมกัน

6.2 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับขบวนการภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 5 ปีแล้ว จะพบว่า รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้สร้างและปรับเปลี่ยนกลไกทางการเมืองหลายอย่างให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการปกครองแบบอำนาจนิยมในภาพลักษณ์ประชาธิปไตย แม้จะมีประชาชนออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ก็จำเป็นต้องอาศัยการฉีกกำลังอย่างเหนียวแน่นจึงจะสามารถรักษาพื้นที่ทางการเมืองไว้ เพราะรัฐบาลมีวิธีการต่างๆ จัดการกับกลุ่มที่ถูกมองว่าเป็นปรปักษ์เหล่านี้ ไม่ให้ขัดขวางหรือทำการต่อต้านได้โดยง่าย ฉะนั้น ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ จึงมีลักษณะที่ซับซ้อน ซึ่งบ่งชี้ถึงความแยบยลในการใช้อำนาจเผด็จการได้อย่างแนบเนียนอยู่ในโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยสามารถสังเกตเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับขบวนการภาคประชาชน

6.2.1 ขบวนการภาคประชาชนสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544 - 2549

เมื่อพิจารณาถึงขบวนการภาคประชาชนที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจะพบว่ามีเป็นจำนวนมาก และหากใช้จุดประสงค์ในการเคลื่อนไหวเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทขบวนการภาคประชาชนที่แสดงออกมตลอดช่วงระยะเวลา 5 ปี ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ขบวนการเคลื่อนไหวด้านวิชาชีพ และขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเมือง ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนออกมาแสดงบทบาทเป็นระยะๆ และแต่ละกลุ่มก็มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน¹ อาทิ

ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการรวมตัวของประชาชนเพื่อเรียกร้องในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และคัดค้านต่อต้านโครงการก่อสร้างต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบนิเวศในพื้นที่ เช่น กลุ่มคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย เน้นการต่อต้านโครงการท่อก๊าซที่ อ.จะนะ จ.สงขลา, เครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ภาครัฐแก้ปัญหาชุมชนริมคลอง คนไร้บ้าน ปัญหาที่อยู่อาศัย โดยได้ยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เลขาธิการเอสแคป สหประชาชาติ และนายกรัฐมนตรี และกลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำคลองกลาย จ.นครศรีธรรมราช ได้ร่วมกันคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนคลองกลาย ที่สร้างขึ้นเพื่อผันน้ำเข้านิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

ทั้งนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านวิชาชีพ คือ กลุ่มที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาด้านการประกอบอาชีพ เช่น เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย ยื่นหนังสือข้อเรียกร้องต่างๆ ถึงนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เพื่อให้รัฐบาลแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และให้สั่งการให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรออกใบรับรองหนี้สินให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ ทั้งนี้, สมาคมครูแห่งประเทศไทยได้ร่วมกันชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลนำร่างพระราชบัญญัติเงินเดือนครูเข้าสู่อำนาจพิจารณาของสภา, กลุ่มสหภาพแรงงาน บริษัทเอ็มเอ็มไอ พรินซ์ ประเทศไทย จำกัด ชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้แก้ไขการจ้างงานแบบเหมาช่วงหรือเหมาค่าแรงที่ทำให้พนักงาน

¹ ทั้งนี้สามารถพิจารณาตัวปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนทั้งหมดได้จากงานการศึกษาของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548: 260-360) ในเรื่อง "การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย"

2,000 คน มีสวัสดิการต่ำมากและถูกหักค่าหัวคิววันละ 50 บาท และกลุ่มพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิต การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปานครหลวง และการประปาส่วนภูมิภาค ได้ร่วมกันลาหยุดงานเพื่อชุมนุมคัดค้านการแปรรูปตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ

ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเมืองนั้น เป็นกลุ่มที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นการรักษาสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองในมิติต่างๆ เช่น เครือข่ายโลกาภิวัตน์ภาคประชาชนเพื่อสันติภาพ ได้ร่วมกันเรียกร้องสันติภาพ คัดค้านสงคราม และต่อต้านจอร์ช ดับเบิลยู บุช ในฐานะอาชญากร เมื่อครั้งที่เดินทางมาร่วมประชุมเอเปค, คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ได้ออกแถลงการณ์ชื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการใช้กลไกอำนาจรัฐต่างๆ คุกคามการแสดงความคิดเห็น และการใช้สิทธิ เสรีภาพของประชาชน และเร่งฟื้นฟูบรรยากาศประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันออกแถลงการณ์คัดค้านการแปรรูปองค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย

จากข้างต้นทำให้เห็นว่าขบวนการภาคประชาชนในสังคมไทยไม่ได้มีเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่กล้าออกมาท้าทายการบริหารราชการของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อย่างไรก็ตาม ย่อมพบข้อสังเกตว่าขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้มักร่วมกันสร้างเครือข่ายในการเข้ามาเรียกร้องต่อรัฐบาล ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของสมัชชาคนจน เช่น เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 กลุ่มสมัชชาคนจนซึ่งประกอบด้วย กลุ่มปัญหาเขื่อนสิรินธร กลุ่มเขื่อนปากมูล กลุ่มโครงการด้านช่องเม็ก ได้ร่วมกันยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรี โดยผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนสิรินธรเรียกร้องให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนำไปจัดซื้อที่ดินมาจัดสรรให้ชาวบ้านทั้ง 413 ครอบครัว ส่วนชาวบ้านที่เดือดร้อนจากโครงการช่องเม็ก เรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการอพยพชาวบ้านในแปลงที่ 11 – 13 ไว้ก่อน โดยขอให้ตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหามีชาวบ้านผู้เดือดร้อนร่วมเป็นกรรมการ และกรณีกลุ่มชาวบ้านปากมูลเรียกร้องให้รัฐบาลเลื่อนการเปิดปิดประตูน้ำในเดือนกรกฎาคมของทุกปี เป็นเดือนเมษายนของทุกปีแทน และขอให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมบริหารจัดการปิด-เปิดประตูน้ำทั้ง 8 บาน (ฟ้าเดียวกัน, กรกฎาคม - กันยายน 2547: 22-23) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว เนื่องจากในหลายกรณีมีการผนึกกำลังเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันออกมาเรียกร้องหรือต่อต้านนโยบายของรัฐบาล ดังที่พบว่ากรณีการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ระหว่างวันที่ 15 – 17 มีนาคม พ.ศ. 2548 นั้นประกอบด้วยตัวแทนจาก 207 กรณีปัญหาจาก 7 เครือข่ายทั่วประเทศ ประมาณ 700 คน

เดินทางมาชุมนุมที่หน้ารัฐสภาเพื่อติดตามการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล เนื่องจากตลอด 4 ปีที่ผ่านมา
มาไม่มีความคืบหน้า ดังที่นางไฮ ชันจันทา กล่าวไว้ตอนหนึ่งขณะทำพิธีเปิดสมัชชาว่า

"4 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านสมัชชาคนจนได้รับความเดือดร้อนมาโดยตลอด หลังจาก
กินข้าวกับนายกษด้วยกันแล้ว ก็ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น แล้วมาฟังว่าจะแก้ปัญหาความยาก
จนในอีก 3 - 4 ปีให้หมดไปได้อย่างไร ถ้าหมดจริงคงจะไม่มีคนที่เดือดร้อนตาตาๆ มานั่ง
ประท้วงหน้ารัฐสภาแบบนี้หรอก ที่ดินที่คืนให้ ฉันก็เรียกร้องมาด้วยตัวของฉันเอง หากไม่
ใช้สองมือไปขุดดิน รัฐบาลจะมาเหลียวแลหรือไม่ ตอนนี้คนของรัฐบาลก็ยุ่งแยงให้ชาวบ้าน
เกลียดฉัน ก่อนที่จะไปแก้อะไรใหญ่โตก็ขอให้แก้ให้ได้ก่อนแล้วกัน" (ฟ้าเดียวกัน, เมษายน
- มิถุนายน 2548: 44-45)

นอกจากนี้ สมัชชาคนจนและเครือข่ายพันธมิตรยังได้ร่วมกันจัดตั้ง "คณะกรรมการภาค
ประชาชนตรวจสอบนโยบายความยากจนและสังคม" เพื่อเป็นกลไกของภาคประชาชนในการ
ตรวจสอบรัฐบาลและการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ และหนุนเสริมให้
ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยคณะกรรมการได้เริ่มต้นการทำงาน
โดยการรับฟังปัญหาจากทั้ง 7 เครือข่าย และเมื่อพิจารณาจากกรณีการออกมาเคลื่อนไหวของ
สมัชชาคนจนพบว่า ตลอดระยะเวลาตั้งแต่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เข้ามาบริหารประเทศ
การแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง เนื่องจากการรับปากว่าจะแก้ไขปัญหานี้เป็นการสร้าง
ภาพลักษณ์ภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรีและเป็นการประวิงเวลาเพื่อลดแรงปะทะทางการเมือง
ระหว่างรัฐบาลกับภาคประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน จึงยอมส่งผลให้ในระยะแรกของการ
บริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นไปอย่างราบรื่นและมีเสถียรภาพทางการเมืองสูง
เพราะขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนทั้งหลายต่างกลับไปรอรับการแก้ไขปัญหจากรัฐบาลใน
พื้นที่ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่าบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งผลกระทบ
ต่อขบวนการภาคประชาชนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ขบวนการภาคประชาชนที่มีฐานมาจากชนชั้น
กลางไม่ได้เติบโตขึ้น เพราะแม้ชนชั้นกลางจะประสบปัญหาผลกระทบวิกฤตการณ์ค่าเงินบาท
กระทั่งมีประชาชนว่างงานเป็นจำนวนมาก แต่ชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ไม่ได้รวมพลังร่วมกันก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงใดๆ คงมีเฉพาะกลุ่มการเมืองภาคประชาชนจำนวนไม่มากนักที่ออกมารณรงค์
ต่อต้าน "กฎหมายชายชาติจำนวน 11 ฉบับ" ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนข้ามชาติ เช่น กลุ่มสมา
พันธ์ประชาธิปไตย ชมรมไทยกู้ชาติ คณะกรรมการรณรงค์ประชาธิปไตย (ครป.) และกลุ่ม
ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปขป) เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะคนชนชั้นกลางในเมืองจำนวน
หนึ่งต้องการทางเลือกใหม่ๆ ที่แตกต่างจากระบบการเมืองเดิมๆ จึงเปิดโอกาสให้ยอมรับต่อกลุ่ม

ทุนใหญ่ๆ เช่น กลุ่มของพรรคไทยรักไทยให้ก้าวขึ้นสู่ฐานะการครอบงำ (dominant position) ได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกัน กลับพบว่า วิถีชีวิตเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อขบวนการภาคประชาชนที่อยู่ในชนชั้นรากหญ้า เนื่องจากชนชั้นนี้ซึ่งมีฐานะเป็นกลุ่มคนชายขอบมายาวนาน ต่างเห็นว่าวิถีชีวิตดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อพวกเขาโดยตรงหรือรู้สึกได้อย่างจับปล้นมากนัก อีกทั้งยังขาดความเข้าใจถึงผลกระทบดังกล่าวในระยะยาว ย่อมส่งผลให้ท่าทีที่ค่อนข้างสงบต่อการเคลื่อนไหวเข้ามาถือครองทรัพย์สินในประเทศไทยของทุนต่างชาติในระยะแรก แต่เมื่อกลุ่มทุนข้ามชาติเหล่านี้ได้เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้นในระยะหลังๆ ย่อมส่งผลให้ประชาชนที่ได้รับความสะดวกร่อนหันกลับมาสนใจกำลังต่อต้านในฐานะของขบวนการภาคประชาชนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีนัยของการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ไปโดยปริยาย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 117-121)

ด้วยเหตุนี้ ในช่วงต้นของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงมีการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนไม่มากเท่ากับในช่วงปลายรัฐบาลสมัยแรกและสมัยต่อมา เนื่องจากในระยะเวลาหลัง ประชาชนทั้งในระดับชนชั้นกลางและระดับรากหญ้าเริ่มได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น อีกทั้งปัญหาเดิมๆ ก็ไม่ได้รับการดูแลและแก้ไขอย่างจริงจัง จึงย่อมเป็นแรงผลักดันให้เกิดเคลื่อนไหวมากขึ้น ดังที่พบว่าเกิดการชุมนุมเรียกร้องการแก้ไขปัญหาสินค้าด้านการเกษตรเสมอๆ เช่น มีอบลำไย กระเทียม อ้อย เงาะ มันสำปะหลัง และกุ้ง เป็นต้น และรวมไปถึงขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการเมือง โดยที่ขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้ได้ผนึกกำลังกันเพิ่มมากขึ้น โดยพิจารณาได้จากการศึกษาของวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑะเชียร (2548) เกี่ยวกับการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อปัญหาการดำเนินการโครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนถ่านหิน "หินกรูด" ต.ธงชัย อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ก็จะพบว่าในช่วงก่อนการอนุมัติโครงการในปี พ.ศ. 2535-2538 ยังไม่ปรากฏความเคลื่อนไหวมากนักโดยในช่วงระหว่างดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2538-2546 ถือเป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวมากที่สุด มีทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านที่ต้องการให้ยกเลิกโครงการโดยการยื่นหนังสือในพื้นที่และในกรุงเทพมหานคร ขณะที่กลุ่มสนับสนุนเรียกร้องว่าหากโครงการยังคงชะลอออกไปจะทำให้มีผู้ว่างงาน 1,000 คน ในที่สุดคณะกรรมการบริหารการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยมีมติให้ย้ายพื้นที่ก่อสร้างและเปลี่ยนชนิดของเชื้อเพลิง สำหรับในช่วงหลังตัดสินใจย้ายพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ. 2546-2548 ก็พบว่าเป็นเพียงการเคลื่อนไหวของบรรดาแกนนำกลุ่มคัดค้านในการเดินทางไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มพลังด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

นอกจากนี้ อีกกรณีตัวอย่างหนึ่งที่มีความชัดเจนคือ การเกิดขึ้นขององค์กรพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อร่วมกันต่อต้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ เนื่อง

จากมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำที่ขัดกับหลักจริยธรรม ทั้งนี้พัฒนาการของพันธมิตรประชาชนฯ เกิดจากกระแสการตอบรับของประชาชนผ่านทางรายการโทรทัศน์ "เมืองไทยรายสัปดาห์" ของนายสนธิ ลิ้มทองกุล หรือ "ปรากฏการณ์สนธิ" ประกอบกับความไม่พอใจของประชาชนจากกรณีการขายหุ้นทั้งหมดในเครือชินคอร์ปให้กับกลุ่มเทมาเส็กของสิงคโปร์ โดยไม่เสียภาษี จึงส่งผลให้ภาคประชาชนร่วมกันประกาศจัดตั้งพันธมิตรประชาชนฯ ขึ้นในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ณ ห้องประชุมอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา โดยมีแกนนำที่สำคัญ 5 คน ได้แก่ นายสนธิ ลิ้มทองกุล, พล.ต.จำลอง ศรีเมือง, นายพิภพ ธงชัย, นายสมศักดิ์ โกศัยสุข และนายสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ทั้งนี้พันธมิตรประชาชนได้ร่วมกันกำหนดพันธกิจไว้ 3 ประการ ได้แก่ การเรียกร้องให้ พ.ต.ท.ทักษิณที่ขาดความชอบธรรมโดยพื้นฐานลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนประเด็นต่อมา มุ่งเน้นเปิดโปงวาระซ่อนเร้นของ พ.ต.ท.ทักษิณ และคนใกล้ชิด และประเด็นสุดท้าย การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองรอบ 2 โดยมุ่งลดอำนาจของรัฐ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

การเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนฯ ประกอบด้วย 2 แนวทางหลัก คือ ใช้แนวทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ ด้วยการล่ารายชื่อ 50,000 รายชื่อ เพื่อยื่นถอดถอน พ.ต.ท.ทักษิณ ออกจากตำแหน่ง และใช้แนวทางตามมาตรา 303, 304 จัดทำประชามติเพื่อเรียกร้องให้นายสุชน ชาติเชื้อ ประธานวุฒิสภา ยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาถอดถอน พ.ต.ท.ทักษิณ ฐานความผิดชุกหุ้นรอบที่ 2 หลังจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณหลุดจากคดีชุกหุ้นรอบแรก การยื่นประชามติรอบนี้จะทำให้ศาลรัฐธรรมนูญกลับใจใหม่หลังจากที่ได้ให้โอกาสทักษิณหลุดคดีเข้ามาอภิเษกผลประโยชน์จากประเทศชาติเมื่อ 5 ปีก่อน และแนวทางที่ 2 คือ การเคลื่อนไหวมวลชน โดยจะใช้วิธีการจัดปราศรัยเพื่อให้ประชาชนเห็นอันตรายของระบอบทักษิณ อีกทั้งยังมีการจัดอภิปรายให้เห็นถึงความล้มเหลวของการบริหารงานภายใต้รัฐบาลชุดนี้ และการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ หรือสติ๊กเกอร์ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนเห็นความไม่เป็นธรรมของระบอบทักษิณ แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า พันธมิตรประชาชนฯ ได้พยายามอ้างอิงการต่อสู้ในทางการเมืองครั้งนี้เพื่อรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไปพร้อมๆ กัน เช่น การประกาศว่า "เราจะสู้เพื่อในหลวง" (เสื่อใหญ่, ถิ่นธรรม, 2549: 32) จึงทำให้กิจกรรมการเคลื่อนไหวของพันธมิตรสามารถผสมผสานเข้ากันได้อย่างลงตัวกับประชาชนผู้จงรักภักดีต่อสถาบัน

เมื่อพิจารณาแม่แบบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจากงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) จะพบว่า มี 4 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบแรก ซึ่งเป็นการร้องทุกข์เพื่อเรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแล เช่น กรณีแม่ใหญ่ไฮ ชันจันทา ร่วมกับสมัชชาคนจนและเอ็นจีโอกลุ่มต่างๆ ประท้วงเขื่อนห้วยลະห้ำท่วมที่นาทำกินนาน 27 ปี ส่วนรูปแบบต่อมาเป็นการมุ่งตรวจ

สอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐ เช่น กรณีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนตรวจสอบทุจริตยาอื้อฉาว ในกระทรวงสาธารณสุข โดยรูปแบบที่สามนั้น มีลักษณะเป็นการประท้วงอำนาจรัฐและเรียกร้องให้ถ่ายโอนอำนาจที่รัฐเคยมีมาเป็นของประชาชน เช่น กรณีร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน, การต่อต้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินที่บ่อนอก-หินกรูด จ.ประจวบคีรีขันธ์, การคัดค้านโครงการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ของประชาชน อ.จะนะ จ.สงขลา, การประท้วงนโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจของสหภาพแรงงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและสมพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ฯลฯ และรูปแบบสุดท้าย คือ การร่วมมือเชิงวิพากษ์ (critical co-operation) หรือเกี่ยวข้องอย่างสร้างสรรค์ (constructive engagement) กับรัฐ เพื่อเบียดแย่งพื้นที่ ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาสังคม เช่น แนวทางการเคลื่อนไหวสามเหลี่ยมเข็มนาของหมอประเวศ วะสี เป็นต้น

ข้อสังเกตสำคัญก็คือ การเคลื่อนไหวการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบที่สาม มีความสอดคล้องกับแนวทางถ่ายโอนอำนาจของรัฐไปสู่สังคมมากที่สุด อีกทั้งเป็นการช่วงชิงฐานะได้เปรียบเสียเปรียบกับพลังตลาด/ทุนด้วย ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นแม่แบบ (model) ของการเมืองภาคประชาชน (เกษียร เตชะพีระ, 2547: 6) แต่เมื่อเปรียบเทียบแนวทางการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนฯ กับแม่แบบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจากงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) จะพบว่า ทิศทางการเคลื่อนไหวของพันธมิตรมีความแตกต่างจากตัวแบบที่กล่าวมาข้างต้น เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงระบอบด้วยการปฏิรูปทางการเมือง ซึ่งแกนนำทั้งหมดล้วนเป็นเสมือนตัวแทนขบวนการภาคประชาชนจากทุกกลุ่มที่หล่อหลอมรวมกันภายใต้สัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อธำรงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ (royalist) ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ ประเด็นการถวายคืนพระราชอำนาจ และการเรียกร้องขอนายกรัฐมนตรีพระราชทาน เป็นต้น โดยเฉพาะขณะเดียวกันก็แสดงถึงความพยายามช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองจากรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คืนกลับมาสู่ภาคประชาชน และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิเสธระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ไปพร้อมๆ กัน จึงทำให้ไม่อาจแบ่งแยกประเภทของขบวนการเคลื่อนไหวในปัจจุบันได้อย่างชัดเจนมากนัก เนื่องจากขบวนการภาคประชาชนได้ร่วมกันฉีกกำลังเป็นเครือข่ายทางการเมืองที่มีการประสานประโยชน์ต่อกันและกันมากขึ้น

อย่างไรก็ดี อาจมีข้อถกเถียงถึงความแตกแยกในด้านข้อเรียกร้อง เช่นกรณีของการเรียกร้องขอนายกรัฐมนตรีพระราชทานภายในเครือข่ายพันธมิตรประชาชนฯ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาให้ดี กลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายก็ยังอาศัยประเด็นข้อเรียกร้องอื่นๆ เป็นจุดประสานของกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น (coalition) เช่น การยึดประเด็นการขับไล่นายกรัฐมนตรี การถวายคืนพระ

ราชอาณาจักร และการปฏิเสธรากเลือกลงตั้งในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 เป็นต้น อีกทั้งยังอาศัยความศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมในการสร้างเป้าหมายในการต่อสู้ร่วมกันด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า บทบาทของขบวนการภาคประชาชนในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่สองที่พยายามเข้ามาสู่พื้นที่ทางการเมืองมากขึ้นก็คือ เครือข่ายพันธมิตรการเมืองที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ (royalist)

6.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมภายใต้ระบอบทักษิณ

เมื่อพิจารณาที่กล่าวมาจะพบว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนในระดับรากหญ้ายังคงเกิดขึ้นอยู่เนืองๆ ภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทั้งขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวิชาชีพ ประกอบกับเกิดประเด็นการเมืองเรื่องการขาดจริยธรรมของนายกรัฐมนตรีก็ส่งผลต่อพัฒนาการให้ขบวนการภาคประชาชนทั้งหลายร่วมกันผนึกกำลังในการต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น ซึ่งตัวอย่างที่เด่นชัดก็คือพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเมื่อพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับขบวนการภาคประชาชน ก็พบว่ารัฐบาลพยายามผลักดันให้บทบาทของประชาชนเป็นเพียงผู้ตามที่ไม่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐ จึงทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนมีนัยของการเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลได้ เพราะสามารถส่งผลกระทบเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ

อย่างไรก็ดี ความเดือดร้อนจากปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขที่มีเป็นจำนวนมาก (อุไรวรรณ ธนสถิตย์, 2546: 20-24) ได้กลายเป็นสิ่งผลักดันให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้พยายามร่วมมือกันเปิดพื้นที่ทางการเมืองมากขึ้น (วิรัชต์ แสงดาวฉาย, 2545) เพื่อเร่งเร้าให้รัฐบาลเข้ามาคลี่คลายปัญหา จึงทำให้ประชาชนเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มพลังที่ออกมาเคลื่อนไหวมากกว่าการเป็นแต่เพียงผู้ตามเท่านั้น

การศึกษาของ สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล (2544) เกี่ยวกับการปรับตัวของรัฐไทยต่อการสร้างประชาสังคมโดยรัฐแสดงให้เห็นว่า รัฐพยายามสร้างประชาสังคมให้เป็นเครื่องมือในการรักษาสถานการณ์ของรัฐ โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งเป็นกลไกที่เคยมีอำนาจในการกำหนดการพัฒนา และกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นกลไกที่มีอำนาจในการบริหารภูมิภาคในทุกๆระดับ โดยการสร้างประชาสังคมของรัฐนี้เป็นการช่วงชิงวาทกรรมเรื่องประชาสังคมมาจากนักกิจกรรมและองค์กรพัฒนาเอกชนนอกภาครัฐ ซึ่งก็ประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากวาทกรรมหลักเรื่องประชาสังคมของนักกิจกรรมไทยมีจุดอ่อนเชิง

อำนาจทางการบริหาร ซึ่งคนไทยมักไม่คุ้นเคยกับการบริหารราชการแผ่นดินในลักษณะนี้..." (ไชยา ยัมวิไล, 2546: 7)

ทั้งนี้ในทัศนะของ วิษณุ เครืองาม ก็ยอมรับเช่นกันว่า

" พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน เป็นคนที่คิดเร็ว ทำเร็ว ดังนั้นจึงต้องคอยวิ่งตามให้ทัน จนบางครั้งต้องเรียนนายกรัฐมนตรีไปเหมือนกันว่าที่ท่านวิ่งไปเร็วๆ แล้วทุกคนวิ่งตามจนฝุ่นตลบ ระวังเมื่อฝันจางงานเก่าๆ ที่ถูกสั่งไว้จะทิ้งอยู่เต็มไปหมด เพราะมันวิ่งตามให้ทันเพื่อแสดงให้เห็นว่าอยู่ด้วยกัน ซึ่งนายกรัฐมนตรีก็บอกว่าไม่เป็นไร แล้วจะวิ่งกลับไปตั้งต้นใหม่ เพื่อเช็คดูทุกอย่างเรียบร้อยหรือไม่ ตรงนี้จะเห็นว่าทุกหน่วยงานจะต้องทำงานให้รวดเร็วตามนายกรัฐมนตรีสั่งมาก็ต้องลงมือทำทันที" (สยามรัฐ, 15 มกราคม 2544: 9)

และในมุมมองของเกษม ศิริสัมพันธ์ ก็เคยสรุปไว้ว่า

"นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ได้เคยบอกไว้แต่ต้นแล้วว่า ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นเสมือนประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือ CEO (Chief Executive Officer) ของบริษัทธุรกิจ เมื่อได้เป็นนายกรัฐมนตรีจึงบริหารประเทศเสมือนหนึ่งเป็น CEO ของประเทศไทย" (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2544: 8)

จากข้างต้นย่อมบ่งชี้ว่า ทัศนะการทำงานของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะเช่นเดียวกับระบบการบริหารในภาคเอกชนที่อาศัยความรวดเร็วในการตัดสินใจในการจัดการตามนโยบายของผู้บริหารระดับสูงขององค์กรเป็นสำคัญ อีกทั้งคุณสมบัติส่วนบุคคลอีกประการหนึ่งของการเป็นผู้บริหารแบบ CEO จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสขึ้นได้ โดย พ.ต.ท.ทักษิณ ก็สามารถทำได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างของคำปราศรัยครั้งหนึ่งในกรณีที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้าร่วมพิธี "สะเดาะเคราะห์ให้นายกรัฐมนตรี" ที่จัดขึ้น ณ พระมหาธาตุแก่นนคร วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.ขอนแก่น เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2544 อันเป็นผลมาจาก "คดีชุกหูน" ซึ่งถือเป็นวิกฤตการณ์ที่สำคัญต่อคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณเอง โดยในการนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้กล่าวคำปราศรัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในลักษณะข้างต้นไว้ว่า

"ผมมีความอบอุ่นอย่างยิ่งที่มาจากจังหวัดขอนแก่น มาเป็นประธานในพิธีวันนี้เพื่อให้ไทยพ่นภัย ท่ามกลางพี่น้องจำนวนมาก พระภิกษุสงฆ์อีกหลายร้อยรูปมาร่วมพิธี ไม่ว่าจะ เป็นเกจิอาจารย์ต่างๆ ที่มอบวัตถุมงคลและเจริญพรให้ผม ที่สำคัญคือชาวอีสานที่ให้ กำลังใจส่งสายตาเอื้ออาทรมาให้ ผมรู้สึกซาบซึ้งและภาคภูมิใจสำนึกว่าพี่น้องจะฝาก ความหวังให้กับผมและรัฐบาลเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยาก งานนี้จะสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่มี ชาวขอนแก่นร่วมจัดขึ้นมา... ในวันนี้ผมขอเวลาอีกนิดในการทำงาน วันนี้ผมได้เติมพลังใน พื้นที่ภาคอีสานด้วยสายตาและกำลังใจที่ประชาชนมอบให้ ตลอดจนคำอำนวยพรจาก พระภิกษุสงฆ์ ผมจะทำหน้าที่เป็นผู้นำให้ไทยพ่นภัยต่อไป" (มติชน. 15 มิถุนายน 2544:

5)

จากคำปราศรัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ให้ความสำคัญที่เป็นปัญหา ด้านคดีความส่วนตัวนี้ให้กลายเป็นภาพวิกฤติของประเทศ เพราะฉะนั้นหากประชาชนให้การ สนับสนุนแก่ตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ย่อมเท่ากับประชาชนนั้นได้พ่นภัยไปพร้อมกันด้วย ซึ่งผล ประโยชน์ในท้ายสุดย่อมส่งผลดีต่อการรักษาภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำที่มีความสามารถสูง สม กับการเป็นอัศวินม้าขาวที่มีบารมีเพียงพอต่อการเข้ามาแก้ไขปัญหอันยิ่งใหญ่ของชาติได้ เพราะ นับตั้งแต่เริ่มตั้งพรรคไทยรักไทยนั้น บทบาทของคณะทำงานเฉพาะกิจเกี่ยวกับเรื่องภาพลักษณ์ ของพรรคนั้นมีความสำคัญมาก โดยคณะทำงานชาวไทยจะรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ เสนอแนว ทางแก้ไข ตรวจสอบการดำเนินการ รวมถึงการชี้แนะการวางตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการพูด การตอบโต้ข่าว ซึ่งจะมีการดูกันอย่างละเอียด และส่วนคณะทำงานที่เป็น ชาวต่างประเทศนั้นจะส่งคนเข้าร่วมประชุม โดยทำหน้าที่ให้คำปรึกษา วางกรอบการดำเนินการ ด้านการเมือง ด้านการกำกับนโยบาย ซึ่งเน้นให้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด และ การแสวงหาข้อมูลจริงก่อนมากำหนดนโยบายพรรค เป็นต้น (กรุงเทพธุรกิจ. 23 มกราคม 2544: 2) ด้วยเหตุนี้ ทั้งภาพลักษณ์และทัศนคติต่อความเป็น CEO ในทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่ง เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของคณะทำงานข้างต้นกับกระบวนการกล่อมเกลางานการเมืองที่เกิด ขึ้นมาอย่างยาวนานผ่านทางตัวการต่างๆ ทั้งจากสถาบันการศึกษา บุคคลภายในและภายนอก ครอบครั้ว และรวมถึงการสร้างความพึงพอใจของประชาชนต่อตัว พ.ต.ท.ทักษิณ จึงมีลักษณะ สอดรับกับการกำหนดแนวนโยบายของพรรคไทยรักไทย

นอกจากนี้ ยังใช้ประโยชน์จากภาพลักษณ์ผู้นำที่เอื้ออาทรและชาญฉลาดเพื่อสร้างแรง สนับสนุนทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ในรายการ "เรียลลิตี้โชว์" ใน อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด ผ่าน ทางสถานีโทรทัศน์ที่จัดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2549 โดยมีความพยายามทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ

ชินวัตร กลายเป็นผู้นำประเทศคนแรกที่สามารถแสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลต่อการแก้ไข ปัญหาความยากจน โดยให้นายกรัฐมนตรีเข้าไปพบปะประชาชนผู้ยากไร้ในท้องที่ทุรกันดาร แล้ว แสดงแนวคิดวิธีการปรับปรุงการผลิต แก้ปัญหาที่ดินทำกิน ถนนหนทาง และแก้ปัญหาความขาด แคลนต่างๆ เป็นต้น ซึ่งประภาส ปิ่นตบแต่ง (2549: 2) เห็นว่า เป็นความพยายามทำให้ประชาชน มองว่า พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นเสมือน “พระเวสสันดร” หรือผู้นำที่มีบุญบารมี มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ลง ไปแก้ปัญหาความยากไร้ให้ผู้คน ตลอดจนถึงเป็นผู้ที่รู้จักการเสียสละทรัพย์สินเงินทองให้แก่ประชา ชน พร้อมๆ กับแสดงความเป็นมืออาชีพของนักบริหารหรือ CEO ที่เก่งกาจสามารถแก้ปัญหาได้ อย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะพยายามแสดงบทบาทความเป็นผู้นำทางการ เมืองแบบ CEO แต่ในขณะเดียวกันกลับพบว่า บุคลิกภาพดังกล่าวนี้กลับสอดคล้องต่อทัศนคติ ทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่มีอยู่หลายประการ ดังเช่นที่ Adorno (อ้างถึงใน วัชรินทร์ ชาญ ศิลป์, 2530: 42) เคยกล่าวถึงผู้ที่มีบุคลิกของแบบอำนาจนิยมมีลักษณะสำคัญๆ เช่น มีลักษณะ ความเชื่อแบบดั้งเดิมในอำนาจอันลึกลับและความยึดมั่นในกฎเกณฑ์เก่าๆ มีลักษณะนิยมการใช้ อำนาจและความดุเดือดแข็งกร้าว และมีลักษณะความเป็นศัตรูและการดูถูกเหยียดเย้ยเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ลักษณะผู้นำอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่ได้เป็นอุปสรรค ต่อการสร้างการยอมรับของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เกิดวิกฤติสำคัญต่อประเทศ ดัง เช่นในกรณีนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ออกมาแสดงท่าทีที่แข็งกร้าวต่อเหตุการณ์การจลาจลเผาสถานทูต ไทยในประเทศกัมพูชา ด้วยการริบดำเนิการรับชาวไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชากลับอย่าง เร่งด่วน พร้อมกับลดความสัมพันธ์ทางการทูตดูเหมือนจะได้รับความพึงพอใจจากคนไทยทั้ง ประเทศ โดยจากการประมวลเฉพาะที่ผ่านทางเว็บไซต์ www.manager.co.th ของหนังสือพิมพ์ผู้ จัดการพบว่า ส่วนใหญ่ได้แสดงความเห็นว่าเป็นการตัดสินใจที่เฉียบขาดและสะท้อนวุฒิภาวะของ ความเป็นผู้นำออกมาเต็มที่ และบ้างก็มีแรงสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 20 ปี (ผู้จัด การรายวัน, 31 มกราคม 2546: 15)

นอกจากนี้ยังเกิดการตั้งข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบถึงความเป็นผู้นำอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ กับผู้นำเผด็จการอื่นๆ ในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่ามี ความคล้ายคลึงกันอยู่ในด้านการใช้อำนาจตามแนวทางเผด็จการ เพียงแต่ในบริบทการเมืองภาย ใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ มีความสลับซับซ้อนมากกว่า (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ,

2548ก: 50-52) กล่าวคือ ระบบเบ็ดเตล็ดการของจอมพลสฤษดิ์นั้นมีความชัดเจนในเชิงโครงสร้างที่เอื้อให้ใช้อำนาจได้อย่างอิสระ ตัวอย่างเช่น มาตรา 17 ในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 ได้ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีอย่างเต็มที่ เพราะเป็นกฎหมายที่ออกมาเอง และถึงแม้ระบบ CEO ของ พ.ต.ท.ทักษิณ จะมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญ แต่ก็ต้องอาศัยช่องว่างที่มีอยู่เพื่อให้อำนาจในทางที่ฉ้อฉล จึงทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่สามารถใช้อำนาจเบ็ดเตล็ดได้อย่างสุดโต่ง เทียบเท่ากับจอมพลสฤษดิ์ อีกทั้งในด้านรูปแบบการคอร์รัปชันปัจจุบันก็มีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต และต้องอิงอาศัยเครื่องมือที่ทำให้ดูเหมือนมีความชอบธรรมในการซ่อนเร้น เช่น วิธีการตีความช่องว่างของกฎหมายเข้าข้างตัวเอง และในประเด็นสุดท้ายนั้นฐานที่มาแห่งอำนาจของทั้ง พ.ต.ท.ทักษิณ และจอมพลสฤษดิ์ ก็แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในบริบทการเมืองปัจจุบันต้องอาศัยเสียงสนับสนุนจากการเลือกตั้ง แต่ในอดีตนั้นมาจากกำลังทหารที่เข้ายึดอำนาจปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น

ฉะนั้น ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่ได้อยู่ในฐานะของการเป็นพ่อขุนอุปถัมภ์ได้อย่างแนบเนียน เหมือนกับจอมพลสฤษดิ์ แต่ก็พบประเด็นที่เหมือนกันระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็คือ บุคลิกภาพอำนาจนิยม และถือเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่แฝงเร้นอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองของไทยในแต่ละยุคสมัย โดยสามารถสืบสานต่อกันผ่านทางกระบวนการเรียนรู้ภายใต้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมในสังคม ดังเห็นได้จากกลุ่มนายทหาร นายตำรวจระดับสูง ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือการปกครองบ้านเมืองในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดังที่เคยกล่าวถึงในบทที่ 3 แล้ว นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาได้จากทัศนคติของนักการเมืองที่เป็นบุคคลสำคัญทางการเมืองต่างๆ เช่น ในงานการศึกษาของมณีรัตน์ ธรรมพัฒนากุล (2535) และ นิพนธ์ โตะเฮง (2543) ได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติต่อการแสวงหาและใช้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้นำ ได้แก่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายอานันท์ ปันยารชุน และ ดร.มหาธีร์ โมฮัมหมัด (อดีตนายกรัฐมนตรีประเทศมาเลเซีย) นั้นมีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งกับประสบการณ์ส่วนตัวในอดีต ซึ่งหากได้รับการเลี้ยงดูกลมกล่อมอย่างไรก็ย่อมส่งผลให้มีแนวโน้มต่อการสร้างทัศนคติทางการเมืองในแบบนั้น

อย่างไรก็ดี ทัศนคติที่ดีต่อการใช้วิธีการปฏิวัติรัฐประหารมาเป็นทางออกของสังคมโดยชนชั้นนำที่เป็นนายทหารระดับสูง ยังคงปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง ดังที่เคยเกิดขึ้นในการทำรัฐประหาร เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (พชรภินมณี เชียงกุล, 2543) หรือในบางครั้งก็มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่แข็งกร้าว แต่หากผู้นำทางการเมืองคนหนึ่งคนใดยึดมั่นในหลักการตามตามระบบรัฐสภาและกฎ

ระเบียบ มีการประนีประนอมมากเกินไปก็ยอมที่จะถูกมองว่าขาดภาวะผู้นำ เช่นที่พิจารณาได้จากงานการศึกษาของ บุษอรียีหมะ (2540) ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของนายชวน หลีกภัย เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานของทินพันธุ์ นาคะตะ (2546: 79-86) ได้สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมการเมืองไทยก็คือ การอ้างสิทธิในการปกครองของบุคคลบางกลุ่ม นั่นก็คือกลุ่มข้าราชการไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำของฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน กับนักวิชาการในกระทรวงต่างๆ และในมหาวิทยาลัย ซึ่งต่างก็อ้างว่า ตนควรมีสิทธิในการปกครองมากกว่ากลุ่มอื่น ดังหมายถึง สิทธิในการมีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจแก้ปัญหาให้แก่สังคม โดยข้าราชการไทยพวกนี้ จะถือตนว่า มีความรู้ ความสามารถและเหมาะสมยิ่งกว่าใคร จึงเห็นว่า ตำแหน่งผู้นำประเทศ นักบริหาร นักการเมือง หรือที่ปรึกษาควรจะมาจากกลุ่มของตนโดยเฉพาะ ไม่ควรจะมาจากกลุ่มอื่นๆ นอกภาคระบบราชการ จึงพบว่า มีข้าราชการไทยเหล่านั้นเข้าไปครอบงำการเมืองของประเทศอยู่ทั่วทุกหัวระแหง ไม่ว่าจะเป็นผู้ว่าฯ ในฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ทั้งในระดับรัฐบาลกลาง และในระดับรัฐบาลท้องถิ่น ทั้งในวงราชการ และในวงธุรกิจเอกชน อำนาจหรืออิทธิพลครอบงำทางการเมืองของบรรดาข้าราชการไทยเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกยุคสมัย ด้วยเหตุนี้จึงยอมสะท้อนให้เห็นว่า หากมีบุคคลกลุ่มอื่นไม่เห็นด้วยหรือคัดค้านการกระทำของเหล่าข้าราชการนี้ ก็จะใช้วิธีการกดขี่ ปราบปราม หรือขจัดเสีย ทำให้ระบบราชการไทยมีอำนาจเหนือสังคมไทย แทนที่จะเป็นเครื่องมือของรัฐที่มีหน้าที่รับใช้ให้บริการแก่ประชาชน อีกทั้งจึงปรากฏอยู่เสมอๆ ที่กลุ่มข้าราชการไทยมักจะใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยไม่คำนึงถึงว่า การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ และการกระทำต่างๆ ของตนจะมีความชอบธรรมหรือไม่ ฉะนั้นจึงยอมทำให้เห็นว่า ระดับชนชั้นนำทางการเมืองของไทยบางคนในบริบทการเมืองปัจจุบัน จึงยังคงมีทัศนคติและบุคลิกภาพในแบบอำนาจนิยมแฝงอยู่ได้

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดเรื่องฐานอำนาจอันชอบธรรมของ Weber (Hawkesworth and Kogan, 1992) เพื่อนำมาเทียบเคียงกับพฤติกรรมการใช้อำนาจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็พบว่า อำนาจทั้งที่มาจากบารมีของตัวผู้นำ และกฎหมายที่ให้อำนาจนั้นต่างถูกนำมาใช้ภายใต้บุคลิกภาพอำนาจนิยมที่มีอยู่อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ ด้านบารมีนั้น แม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่สามารถอาศัยบารมีของความเป็นผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจล้นพ้นเหมือนจอมพล ป.พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ต่างอาศัยช่องทางในการเข้าสู่ระบบการเมืองด้วยวิธีการปฏิวัติหรือรัฐประหารได้ก็ตาม แต่ก็อาศัยความเป็นนายทุนผูกขาดที่มีทรัพยากรเป็นเงินมากพอต่อการสร้างบารมีดึงดูดให้นักการเมืองเก่า และแกนนำพรรคต่างๆ สนใจชักชวนเข้าร่วมพรรคด้วย (เสนาะ

เทียนทอง, 2549: 17-22) และรวมไปถึงการสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชนโดยทั่วไปว่าจะไม่เป็นผู้ที่ใช้อำนาจรัฐบังหลวงเนื่องจากมีเงินล้นเหลือ ประชาชนจึงน่าที่จะให้โอกาสนายกรัฐมนตรีได้ทำงานในฐานะผู้บริหารประเทศ (ประเวศ วะสี, 2547: 103) ส่วนในมิติด้านกฎหมายก็จะพบว่าภายใต้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ที่มุ่งสร้างภาวะความเป็นผู้นำแก่นายกรัฐมนตรี ก็ย่อมมีส่วนเสริมให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เลือกใช้ช่องว่างทางกฎหมายที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์กับตนเพื่อรักษาฐานอำนาจได้อย่างมั่นคง ดังเช่น มาตรา 201 ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และโดยธรรมเนียมปฏิบัติทางการเมืองแล้วนั้น พรรคการเมืองใดที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดก็จะจัดตั้งรัฐบาล และก็จะเสนอชื่อหัวหน้าพรรคให้ได้รับการพิจารณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงย่อมส่งผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นกลายเป็นผู้นำที่มีความชอบธรรม เพราะเหตุที่มาจาก การเลือกตั้งตามกฎหมาย และปฏิบัติตามปทัสสถานทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็ช่วยกลบเกลื่อนภาพลักษณ์ของผู้นำอำนาจนิยมในยามที่ใช้อำนาจเลยขอบเขตตามหลักนิติธรรมได้อย่างแยบยล เพราะสามารถอ้างอิงคะแนนเสียงของผู้ออกเสียงเลือกพรรคไทยรักไทยจากการเลือกตั้งทั้งสองคราว

ฉะนั้น ทศนคติที่กลมกลืนกับบุคลิกภาพอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความกล้าตัดสินใจในทางการเมือง โดยอาศัยวิธีการตามระบอบรัฐตำรวจมาเป็นแนวปฏิบัติได้ เหมือนกับกรณี จอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตผู้นำระบอบรัฐตำรวจเลือกใช้อำนาจตำรวจทำหน้าที่ในการตรวจสอบปราบปราม ควบคุมประชาชน ไม่ให้ออกมามีส่วนร่วมทางการเมือง และรวมไปถึงการกำจัดศัตรูทางการเมือง เพียงเพื่อรักษาฐานอำนาจไว้ ซึ่งตัวอย่างหลายกรณีภายใต้ระบอบทักษิณ เช่น การปราบปรามยาเสพติด การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการปิดกั้นสื่อ เป็นต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างการตัดสินใจด้วยทศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมกับรูปแบบเครื่องมือที่ถูกนำมาเลือกใช้นั้นมีผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ถล่มล้มเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ได้ข้อสรุปสำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ มีหลายตัวการที่ส่งผลต่อการกล่อมเกล่าให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะอำนาจนิยมอยู่ในบุคลิกภาพส่วนตัว ที่เกี่ยวข้องกับการคิด พิจารณา ตัดสินใจในทางการเมืองนั้นเป็นไปในลักษณะอำนาจนิยมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีแห่งการใช้อำนาจที่ล่วงละเมิดหลักนิติธรรมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำอำนาจนิยม จึงย่อมมีผลให้ระบอบการเมืองนั้นหักเหกลายเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้ในท้ายสุด

5.3 บทบาทของกลุ่มทุนผูกขาด

ในหัวข้อนี้ได้จำแนกสาระย่อยๆ ไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ การก่อตั้งพรรคไทยรักไทย ที่ชี้ให้เห็นถึงการรวมตัวกันของกลุ่มทุนต่างๆ กับกลุ่มอำนาจเดิมที่ตกค้างมาจากอดีต และประเด็นบทบาทของกลุ่มทุนที่มีต่อการสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ โดยมีสาระพอสังเขปดังนี้

5.3.1 พรรคไทยรักไทย

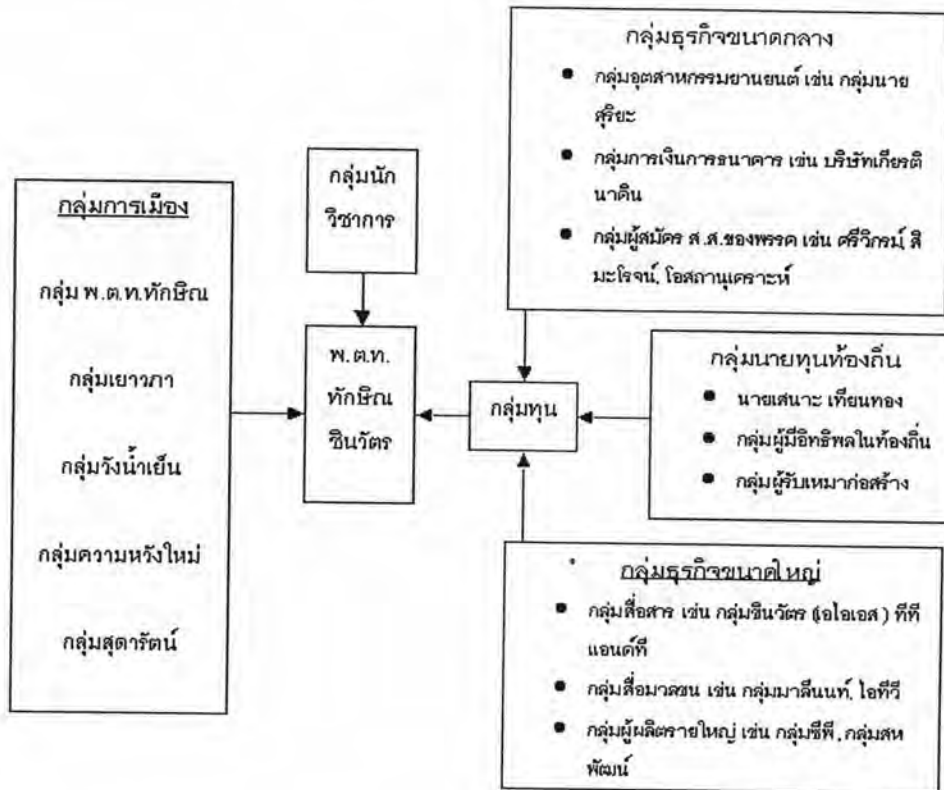
หากพิจารณาถึงการก่อตั้งพรรคไทยรักไทยแล้ว พบว่าในระยะเริ่มต้นนั้น พรรคนี้มีภาพลักษณ์ว่าเป็นพรรคการเมืองของนักวิชาการ เพราะผู้ร่วมก่อตั้งพรรคส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับสูง เช่น ดร.การุณ จันทรางศุ ดร.กิตติ ลิ้มสกุล ศ.ดร.คณิต ณ นคร ดร.ธีรภัทร เสรีรังสรรค์ ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ และ ดร.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ เป็นต้น อีกทั้งยังพบข้อสังเกตถึงการตั้งชื่อพรรคก็พยายามสร้างภาพให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเสนอชื่อพรรคนี้ แต่ในท้ายสุดแล้วนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เลือกตั้งชื่อพรรคว่า "ไทยรักไทย" หรือ "Thairakthai Party (TRTP)" พร้อมๆ กับนำเสนอวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ (สุรัสวดี อินทร์ชัย, 2545: 51) ซึ่งในทัศนะของ พ.ต.ท.ทักษิณ เรียกว่า "การเมืองเชิงสร้างสรรค์" โดยหมายถึง การเมืองที่ไม่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย ไม่ถือเอาถือเรา แล้วมุ่งทำลายอีกฝ่ายเพื่อเป็นผู้ชนะในสนามการเมือง แต่เป็นการเมืองที่มุ่งคิดว่าจะรวมพลังกันอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาของชาติได้ สำหรับนักการเมืองที่ต้องการ คือ คนดี มีคุณภาพ ไม่ต้องการนักการเมืองที่เก่งแต่สร้างสีสันทางการเมือง (มติชน , 30 พฤศจิกายน 2542: 15) รวมทั้งพยายามนำเอาจุดอ่อนของประเทศสมาชิคระเทศเพื่อหาทางแก้ปัญหาในสังคมไทยให้เข้มแข็ง เพื่อเตรียมตัวรับกับกระแสโลกาภิวัตน์และระบบการเมืองโลก (รุจน์ มัณฑิรา, 2544: 132-133)

แม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะเคยกล่าวไว้ว่า การตั้งพรรคการเมืองใหม่จะไม่รวมเอาอดีตนักการเมืองเก่าบางคนเข้าร่วมพรรค หรือที่เรียกวิธีการนี้ว่า "การดูด ส.ส. จากพรรคอื่นๆ" นั้น (www.thaksin.net, 30 กันยายน 2548) แต่หลังการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 นั้นก็ปรากฏให้เห็นว่า พรรคไทยรักไทยไม่ได้เป็นพรรคการเมืองแนวใหม่ แต่กลับเป็นการผสมผสานของกลุ่มทุนต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มทุนผูกขาดสัมปทานรัฐร่วมกับอดีตนักการเมืองเก่าจำนวนมาก โดยพบว่า สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มการเมืองใหญ่ๆ ภายในพรรคได้เป็น 5 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่ม พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลุ่มนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ (น้องสาว พ.ต.ท.ทักษิณ) กลุ่มวังน้ำเย็น (นายเสนาะ เทียนทอง) กลุ่มความหวังใหม่ (พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ยุบรวมพรรคความหวังใหม่) และกลุ่มนางสุดารัตน์ เกตุรา

พันธ์ (อดีตรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย) ซึ่งสมาชิกในแต่ละกลุ่มนั้นจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในสังกัด ทั้งนี้หากพิจารณาควบคู่กับภาพกลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์ของพรรคไทยรักไทย พบว่า ยังมีอีก 2 กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินการทางการเมืองของพรรค กล่าวคือ กลุ่มนักวิชาการของพรรคที่มีบทบาทในด้านการนำเสนอ การแนะนำ การให้ความคิด การประเมินทั้งในด้านนโยบายและการดำเนินการทางการเมืองของพรรค ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นถือเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญมากของพรรคไทยรักไทยก็คือ "กลุ่มทุน" ซึ่งมีบทบาทในด้านการสนับสนุนเงินทุนของพรรคในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยสามารถจัดแบ่งประเภทของกลุ่มทุนในพรรคได้ 3 ประเภท คือ กลุ่มทุนขนาดใหญ่ กลุ่มทุนขนาดกลาง และกลุ่มทุนท้องถิ่น ซึ่งอาศัยประเภทธุรกิจและจำนวนเงินทุนเป็นฐานในการจัดจำแนก ทั้งนี้ยังพบว่ากลุ่มทุนที่มีบทบาทสำคัญในพรรคไทยรักไทยนั้นส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มทุนผูกขาด เช่น กรณีของ พ.ต.ท.ทักษิณ และนาย ประชา มาสินนธ์

จากการศึกษาของ สุรัสวดี อินทร์ชัย (2545: 80-81) ได้ให้ข้อสังเกตว่า กลุ่มย่อยในพรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มทุนในฐานะผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยและผู้ร่วมลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบบบัญชีรายชื่อของพรรค พบว่าบทบาทของกลุ่มทุนภายในพรรคไทยรักไทยมีการประสานและเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มทุนธุรกิจด้านต่างๆ อาทิ กลุ่มสื่อสาร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอุตสาหกรรมรถยนต์และการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสะท้อนภาพของการประสานของทุนสื่อสารอย่างน้อย 3 ทุนใหญ่ๆ ทุนสื่อสาร "ชินคอร์ป" ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทุนสื่อสาร "จีสมิน" ของนายอดิศักดิ์ โพธารามิก และทุนสื่อสาร "เทเลคอมเอเชีย" ซึ่งเป็นธุรกิจโทรคมนาคมในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ทั้งนี้กลุ่มธุรกิจที่เป็นที่นาสนใจที่สุดภายในพรรคไทยรักไทย มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มสื่อสารและกลุ่มเกษตรอุตสาหกรรม เนื่องจากทั้งสองกลุ่มได้เลือกสรรบุคคลตั้งแต่ระดับที่เป็นทั้งเจ้าของกิจการ เป็นญาติสนิท มีความรู้ความสามารถสูง มีศักยภาพในการดำเนินการทางการเมืองสูงมาร่วมก่อตั้งพรรค และดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรค พิจารณาได้จากรายชื่อผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยของ พ.ต.ท.ทักษิณ อาทิ นายวีระชัย วีระเมธีกุล และนายสารสิน วีระผล รองกรรมการผู้จัดการใหญ่ในเครือซีพีปรากฏอยู่ด้วย เป็นต้น รวมทั้งในบัญชีรายชื่อของ ส.ส.ปาร์ตี้ลิสต์พรรคไทยรักไทย ยังประกอบไปด้วยรายชื่อของนายประชา มาสินนธ์ นายสุริยะ จิ้งรุ่งเรืองกิจ นายประยุทธ์ มหากิจศิริ นายวีระชัย วีระเมธีกุล นายพงษ์ศักดิ์ รักตพงษ์ไพศาล นายมงคล สิมะโรจน์ นายพันธ์เลิศ ไบหยก และนายพิทักษ์ อินทรวินยานันท์ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแนบแน่นกับกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ในฐานะเชย เช่นเดียวกับนายวัฒนา เมืองสุข ในขณะที่นายนพดล อินนา คือนักวิชาการที่ทำงานใกล้ชิดอยู่กับบริษัทเทคโนโลยีของเครือบุญรอดมาอย่างยาวนาน นอกจากนั้นทั้งสองกลุ่มได้แปรสภาพจาก "คู่แข่งทางธุรกิจ" และ "ฝึกไฝทางการเมืองที่แตกต่าง" อันยาวนานและรุนแรงตลอดช่วงปี พ.ศ. 2532-2539 มาเป็น "พันธมิตรทางธุรกิจ" และ "กลุ่มก้อนทางการเมือง"

เมือง" ก่อนแล้วต่อจากนั้นก็ก้าวเข้ามาสู่การเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทย (สุวิมล อินทร์ชัย, 2545: 80-81)

ภาพที่ 5 กลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์ในพรรคไทยรักไทย

ที่มา: ดัดแปลงจากผู้จัดการ (7 กุมภาพันธ์ 2545)

ฉะนั้นผลลัพธ์ของการมีกลุ่มการเมืองต่างๆ อย่างหลากหลายจึงนำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ในระหว่างกลุ่มย่อยและรวมถึงการเมืองของผู้นำพรรคคนนั้นมีส่งผลต่อความเป็นเอกภาพของพรรคไทยรักไทย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะภายในพรรคมีปัญหาตั้งแต่การจัดตั้งพรรคเนื่องจากสมาชิกที่เข้ามาล้วนมาจากที่ต่างกัน ความต้องการและอุดมการณ์จึงย่อมแตกต่างกัน ประกอบกับการใช้ กลุ่มเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ การเข้าร่วมสังกัดกลุ่มต่างๆ เพื่อต้องการผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทางการเมือง เช่น ตำแหน่งภายในพรรค กรรมการบริหารพรรค เลขาธิการพรรค ผู้ช่วย หรือที่ปรึกษาด้านต่างๆ ในส่วนของตำแหน่งทางการเมือง เช่น ตำแหน่งรัฐมนตรี ตำแหน่งผู้ช่วยรัฐมนตรี ที่ปรึกษา เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มเป็นฐานคะแนนเสียงในการใช้เป็นอำนาจต่อรองให้ได้ตำแหน่งนั้นมา รวมทั้งการตอบแทนผู้อยู่ในกลุ่มในรูปแบบของตำแหน่งงบประมาณลงพื้นที่ในโครงการต่างๆ หรือแม้กระทั่งเงินพิเศษที่จ่ายให้ในแต่ละเดือน เป็นต้น ลักษณะการตั้งกลุ่มเช่นนี้เพื่อหวังใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเป็นฐานการต่อรอง หรือการเกิดขึ้นมาเพื่อ

คานอำนาจ จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งภายในพรรคเนื่องจากทรัพยากรทางการเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จึงถือเป็นเรื่องปกติทางการเมือง

ในด้านความสำคัญของบารมีของผู้นำพรรคพบว่า เนื่องจากบทบาทที่ไม่ชัดเจนในบางครั้งของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ร่วมกับการใช้ระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองในการก้าวขึ้นสู่ภาวะผู้นำ ประกอบกับอำนาจทางการเงิน ภาพของการใช้ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ในการตอบแทนทางการเมือง ส่งผลให้ผู้นำพรรคมีลักษณะของการประนีประนอม อยู่ภายใต้อิทธิพลหรือมีความเกรงใจต่อผู้นำกลุ่มย่อยบางกลุ่ม จึงยอมกระทบต่อเอกภาพภายในพรรค และด้วยบทบาทของผู้นำพรรคที่ไม่ชัดเจน ได้นำไปสู่ความไม่พอใจและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในพรรค ดังนั้น เอกภาพส่วนหนึ่งของพรรคจึงขึ้นอยู่กับบารมีของผู้นำพรรค อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ สุรัสวดี อินทร์ชัย (2545: 120-121) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะผู้นำในพรรคไทยรักไทยยังคงได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นจุดแข็งของพรรค และยังได้รับความเกรงใจจากสมาชิกพรรคเป็นอย่างมาก ซึ่งความเกรงใจในที่นี้ครอบคลุมไปถึงความเคารพนบอบหรือความนับถือ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ พยายามสั่งสมบารมี ให้มีความแข็งแกร่งในฐานะความเป็นผู้นำพรรค กระทั่งยากที่จะหาผู้ที่มาเทียบบารมีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ณ เวลานั้นได้

5.3.2 บทบาทของกลุ่มทุนผูกขาด

ทั้งนี้ผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในบริบทสังคมโลกปัจจุบันได้มีส่วนอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้กลุ่มผลประโยชน์หลากหลายกลุ่มในประเทศกำลังพัฒนาเข้ามามีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากกลุ่มทหารและกลุ่มข้าราชการเดิมหรือที่เรียกว่า ระบอบอำมาตยาธิปไตย (bureaucratic polity) ซึ่งเปิดช่องให้ระบบราชการมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทั้งทางการเมืองและ/หรือ มีอิทธิพลเข้าไปในกิจการต่างๆ ของเอกชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (จุมพล หนีมพานิช, 2548: 159-160) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับกลุ่มของนายทุนหรือกลุ่มทุนให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการให้การสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งอยู่เบื้องหลังเท่านั้น แต่กลับพัฒนาไปในรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเอง เนื่องจากการเข้าสู่วงการเมืองของกลุ่มทุนในระบบการเมืองที่เปิดกว้างตามกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยย่อมมีโอกาสเข้าไปผลักดันนโยบายที่เอื้อประโยชน์กับกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หรือรัฐบาลทหารเผด็จการทั้งหลายเท่านั้น ดังที่พิจารณาได้

จากการศึกษาของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539) ที่มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคมธุรกิจในประเทศไทย โดยใช้แนวการวิเคราะห์ด้วยตัวแบบภาคีรัฐ-สังคมนิยม (corporatism) มาอธิบายปรากฏการณ์การเมืองไทยว่า บทบาทของภาคธุรกิจได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นผ่านทางสมาคมธุรกิจต่างๆ ด้วยการมีส่วนร่วมมากขึ้นในการผลักดันนโยบายทางเศรษฐกิจในฐานะเป็นหุ้นส่วน หรือเป็นภาคีหนึ่งที่เข้าร่วมกับรัฐ ฉะนั้นเมื่อบริบทแวดล้อมทางการเมืองนั้นเปลี่ยนไป และมีรูปแบบความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น รวมทั้งสาเหตุจากการปฏิรูปการเมืองนั้น ย่อมส่งผลให้ทุกภาคทางสังคมนิยมมีการปรับตัวตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มทุน

อย่างไรก็ดี กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวย่อมมีข้อจำกัดต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน เนื่องจากภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 จนถึงช่วงก่อนการปฏิรูปทางการเมืองในปี พ.ศ. 2540 บทบาทของทหารได้ลดน้อยถอยลงไปมาก บรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้เปิดกว้างมากขึ้นกว่าเดิม ดังที่พบว่าม็อบการเมืองจำนวนมากที่เคยประกอบอาชีพนักธุรกิจสามารถเข้ามาเป็น ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรแต่ละสมัย และรวมไปถึงการเมืองในระดับท้องถิ่นอื่นๆ จึงทำให้ภาพความเป็นภาคนั้นสลายลงไปพร้อมๆ กันด้วย และแม้จะมีข้อโต้แย้งว่ากลุ่มทหารยังมีบทบาทอยู่ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดย่อมพบว่า กลุ่มการเมืองที่ออกมาเคลื่อนไหวส่วนใหญ่คือกลุ่มทุนในฐานะผู้บริหารพรรคการเมืองต่างๆ และขบวนการภาคประชาชนที่ออกมาเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมือง อีกทั้งระบบพรรคการเมืองนั้นต้องใช้งบประมาณไม่น้อยในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง (ธีรภัทร จันทการ, 2538: 15) ย่อมทำให้พรรคต่างๆ ต้องการให้นักธุรกิจเข้ามา มีบทบาทในฐานะผู้บริหารพรรคมากขึ้น และมีผลให้ฐานะทางการเงินของพรรคมีความแข็งแกร่งตามไปด้วย เนื่องจากเงินคือปัจจัยสำคัญในทางการเมืองเพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง และในการซื้อตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งที่จะเข้ามาร่วมในกิจกรรมของพรรค (ยอดตรง ทับทิวไม้, 2539: 7) จึงแสดงให้เห็นว่า กลุ่มทุนในระดับชาตินั้นได้พัฒนาจากฐานะของผู้รับการอุปถัมภ์จากพรรคและนักการเมืองมาเป็นผู้ที่เข้าไปมีฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวเองโดยตรงมากขึ้นในฐานะของผู้กำหนดนโยบาย โดยที่ระบบการเมืองถูกแปรเปลี่ยนให้มียุทธศาสตร์ของการเป็นช่องทางแห่งการสร้างหรือขยายโอกาสในการดำเนินธุรกิจมากกว่าการเป็นระบบที่ทำหน้าที่จัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าแก่ประชาชนพลเมืองให้ได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน เงินหรือทุนนี้จึงกลายเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งนักธุรกิจที่มีเงินมากพอสำหรับการลงทุนในธุรกิจการเมืองจึงกลายเป็นผู้ที่มีโอกาสสูงในการเข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ทางการเมือง

นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์การเมืองไทยเมื่อครั้งที่พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2544 ในระยะแรกนั้น ก็เกิดข่าวที่ระบุว่า ส.ส.พรรคไทยรักไทยในสังกัดกลุ่มวังน้ำเย็นได้รับเงินสนับสนุนจากนายเสนาะ เทียนทอง เดือนละหลายหมื่นบาท แต่ ส.ส. ที่อยู่นอกกลุ่มไม่ได้รับเงินในลักษณะนี้ อีกทั้งยังถูกหักค่าตอบแทนจากตำแหน่งของผู้ช่วย ส.ส. มาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของพรรคแทน จึงสร้างความไม่พอใจให้กับ ส.ส. เหล่านี้มากขึ้น กระทั่ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะหัวหน้าพรรคต้องออกมาชี้ให้เห็นว่า พรรคได้รับเลือกตั้งจากประชาชนให้เข้ามาแก้ไขปัญหาให้กับบ้านเมือง ไม่ได้มุ่งหมายเข้ามาถอนทุน ดังนั้นการเรียกร้องเงินเพิ่มจากพรรคของ ส.ส. จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง (กองบรรณาธิการมติชน, 2544: 2)

ฉะนั้น กลุ่มทุนจึงทวีบทบาททางการเมืองมากขึ้นตามลำดับโดยอาศัยเงินเป็นทรัพยากรสำคัญในการสร้างฐานอำนาจในพรรคเพื่อที่จะก้าวไปสู่ฐานะของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองต่อไป ดังกรณีของกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยที่เป็นการรวมกันของกลุ่มทุนที่มีศักยภาพสูงในการดำเนินธุรกิจภายในประเทศทั้งในระดับชาติและระดับกลางซึ่งมีเครือข่ายโยงใยกับการดำเนินธุรกิจจากการได้รับสัมปทานจากรัฐหรือได้รับช่องประโยชน์อื่นๆ จากการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช, 2547: 59-68) ผ่านทางบริษัทของกลุ่มญาติเพื่อนพ้อง และผู้ที่ไว้วางใจ จึงทำให้เห็นได้ว่า เมื่อกลุ่มทุนผูกขาดได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองแล้วย่อมกลายเป็นกลุ่มแรกๆ ที่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์อันมหาศาลจากรัฐได้โดยตรง และเมื่อการเมืองกลายเป็นธุรกิจชนิดหนึ่งที่จะต้องมีการลงทุน และจะต้อง "ถอนทุน" การใช้ในอำนาจในทางที่มีขอบเพื่อหวังปกป้องรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจให้ยังคงอยู่กับกลุ่มตนจึงย่อมกลายเป็นทางออกที่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะหากยังสามารถรักษาการครองอำนาจทางการเมืองได้อย่างยาวนานเท่าไรก็ย่อมที่จะใช้ช่องว่างของโอกาสนี้รักษาและขยายผลประโยชน์ที่จะได้รับผ่านทางฐานอำนาจนี้ได้มากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งจากอดีตในสภาพรัฐตำรวจที่เกิดขึ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจแบบรัฐตำรวจกับการเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มอำนาจต่างๆ ในเชิงความเป็นเครือข่ายผลประโยชน์แบบเครือญาติได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้กรอบแนวคิดระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ได้ผลักดันให้กลไกตลาดมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของไทย แต่ย่อมพบว่า นอกจากกลุ่มทุนไทยจะปรับตัวเข้าสู่การเมืองโดยตรงมากขึ้นในฐานะผู้ใช้อำนาจรัฐ กลุ่มทุนไทยเหล่านี้ยังพยายามเข้าไปผูกขาดในตลาด (monopoly) ด้วยสัมปทานรัฐมากขึ้น หรือกระทำการต่างๆ ที่เป็นการแทรกแซงตลาดในนามรัฐ จึงทำให้เห็นว่ากลไกตลาดไม่ได้เข้ามาทำหน้าที่ตามหลักการดังกล่าว ทั้งๆ ที่รัฐ

ควรมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2544: 70-71) อันสะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยในปัจจุบันนั้นไม่ได้เข้าสู่ความเป็นรัฐตลาดอย่างสมบูรณ์แบบตามแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่แต่อย่างใด เนื่องจากกลุ่มทุนได้อิงอาศัยกระแสเศรษฐกิจที่เปิดช่องให้ทุนเข้ามา มีบทบาทโดยตรงมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ และช่องโอกาสที่เป็นผลจากการปฏิรูปการเมืองหลังประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้การเข้ามาของกลุ่มทุนไทยสู่ถนนการเมืองจึงกระทำได้อย่างเหมาะสมกับโอกาส

อย่างไรก็ดี สามารถชี้ให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มทุนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมได้เข้ามาครองอำนาจรัฐ ก็พยายามที่จะขยายฐานอำนาจของตนออกไปให้ไกลที่สุดและครองอำนาจให้นานที่สุด เพื่อมุ่งหวังอาศัยฐานอำนาจนี้ในการฉ้อฉลผูกขาดผลประโยชน์ของการสะสมทุนต่อไป โดยอาศัยกลไกกระบวนการกำหนดนโยบายเป็นเครื่องมือสำคัญ พร้อมกับอาศัยกลไกในระบบการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาระของกฎหมายที่สามารถสร้างอำนาจอันชอบธรรมในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน ทั้งนี้ย่อมพบว่า กลุ่มทุนผูกขาดได้พยายามเลือกเอาเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์จากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมาเป็นเครื่องมือสำคัญของกลุ่ม เช่น เมื่อแก่นนำกลุ่มทุนผูกขาดอยู่ในฐานะผู้บริหารพรรคสามารถที่จะควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ที่สังกัดพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการอ้างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 107 ที่กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไว้โดยสรุปว่า จะต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน และมาตรา 118 ก็กล่าวว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะสิ้นสุดลง เมื่อ ส.ส. นั้นลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกมีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก ในกรณีเช่นนี้ให้ถือว่าสิ้นสุดสมาชิกภาพนับแต่วันที่ลาออกหรือพรรคการเมืองมีมติ เว้นแต่ ส.ส. ผู้นั้นได้อุทธรณ์ต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสามสิบวันนับแต่วันที่พรรคการเมืองมีมติคัดค้านว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมิได้มีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แต่ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 47 วรรคสาม ส.ส. ผู้นั้นอาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

จากบทบัญญัติข้างต้นย่อมส่งผลให้แกนนำกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยสามารถที่จะควบคุม ส.ส. ของพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการออกกฎหมายต่างๆ ในสภาผู้แทนราษฎร ดังที่สามารถพิจารณาได้จากการออกกฎหมายที่สำคัญๆ ได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วและการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี ซึ่งไม่พบว่ามี ส.ส. พรรคไทยรักไทยกล้าใช้สิทธิแสดงความคิดเห็นหรือออกเสียงที่ขัดกับมติพรรค ยกเว้นกรณีนายเสนาะ เทียนทอง กับนายประมวล รุจนเสรี เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2548 ในการประชุมร่วมรัฐสภา เพื่อพิจารณาร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เรื่องเกี่ยวกับองค์ประกอบของคณะกรรมการสรรหาองค์การอิสระ (เสนาะ เทียนทอง, 2549: 47-57) ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนถึงการคัดค้านต่อมติพรรค เนื่องจากเกิดความขัดแย้งภายในพรรคอย่างรุนแรง แต่ขณะเดียวกันกลับไม่พบว่ามี ส.ส. ในสังกัดของกลุ่มวังน้ำเย็นคนใดที่กล้ายกมือคัดค้าน หรือแสดงความเห็นแตกต่างกับผู้บริหารพรรคอื่นๆ อย่างจริงจัง เนื่องจากเกรงว่าจะถูกขับออกจากพรรค ซึ่งอาจมีผลให้สูญเสียสัมมาชิกาภาพความเป็น ส.ส. ในภายหลังได้

ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นว่า บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญบางประการนั้นอาจถูกแปรสภาพเป็นเสมือนเครื่องมือที่ให้อำนาจแก่หัวหน้าพรรคการเมืองที่ฉ้อฉลเพื่อล้อมคอกหรือกำกับ ส.ส. สมาชิกของพรรคให้ทำตามคำสั่งของหัวหน้า และเมื่อพิจารณาจากกรณีข้างต้นย่อมทำให้ผู้บริหารพรรคไทยรักไทยสามารถที่จะตัดสินใจเพื่อกำหนดมติพรรคเพื่อให้ ส.ส. ลูกพรรคทำตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลุ่มทุนต่างๆ ภายในพรรคไทยรักไทยสามารถเข้าใจและมองเห็นข้อเสียที่เป็นจุดเปราะบางของรัฐธรรมนูญที่เอื้ออำนวยโอกาสให้กับนายกรัฐมนตรี เพราะแม้เจตจำนงประการหนึ่งของการร่างรัฐธรรมนูญคือการสร้างระบบพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็ง แต่ขณะเดียวกันมติพรรคกลับกลายเป็นอาวุธสำคัญที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองของเหล่า ส.ส. ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนไปพร้อมกัน ฉะนั้นแม้พรรคไทยรักไทยจะเกิดจากการรวมกลุ่มที่หลากหลาย แกนนำของกลุ่มต่างๆ ก็จำเป็นต้องบีบ ส.ส. ของกลุ่มให้ยอมรับถึงมติพรรคเพื่อควบคุม ส.ส. ในสังกัดของตนไม่ให้แตกแถว ตัวแทนกลุ่มทุนที่ทำหน้าที่อยู่ในคณะรัฐมนตรีสามารถอาศัยเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อผลักดันกฎหมายและนโยบายต่างๆ ซึ่งสามารถสร้างผลประโยชน์มูลค่ามหาศาล ได้อย่างราบรื่น

การสร้างฐานทางการเมืองด้วยการผสมผสานกันระหว่างการลงทุนในการสร้างพรรคไทยรักไทยให้มี ส.ส. จำนวนมาก กับการอิงอาศัยจุดเปราะบางบางประการของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นเกราะกำบังเป้าหมายเชิงผลประโยชน์ของกลุ่มทุน ย่อมชี้ให้เห็นถึงนัยความพยายามที่จะให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยนั้นสามารถปกครองประเทศในระยะเวลาอันยาวนานเพื่อรักษาผลประโยชน์

ของกองทุนให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งถือเป็นฐานการลงทุนที่ดีหรือค้ำค่าของกองทุน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549: 105) แม้ว่าลักษณะการล้อมกรอบจำกัดสิทธิเสรีภาพ ส.ส. ของพรรคตั้งที่กล่าวมาข้างต้นจะแสดงให้เห็นถึงแนวทางไปสู่รูปแบบเผด็จการรัฐสภาก็ตาม แต่นับเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับการสร้างและรักษาผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้กลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยจะมีศักยภาพสูงในการผลักดันนโยบายที่เป็นผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) หรือเป็นสิ่งที่ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2549: 4) เรียกว่า “คอร์รัปชันแบบเบ็ดเสร็จ (integrative corruption)” ครอบคลุมทุกช่องทางที่สามารถกระทำได้ คือ ในทางเศรษฐกิจ ในทางธุรกิจ ในการบริหารราชการแผ่นดิน และในทางการเมือง แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า ความเป็นปึกแผ่นของพรรคก็เกิดการแตกแยกภายในเสมอ กล่าวคือ สภาพการเมืองในพรรคไทยรักไทยไม่ได้แตกต่างจากพรรคการเมืองไทยอื่นๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมีหลายกลุ่มย่อย (หรือ “มุ้ง” หรือ “วัง”) เข้ามารวมตัวกันเป็นพรรค โดยที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร พยายามสร้างภาพให้บทบาททางการเมืองของกลุ่มต่างๆ นั้นผสมกันเป็นหนึ่งเดียว แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งกลับเห็นว่าบทบาทอิสระของกลุ่มย่อยต่างๆ ยังมีอยู่มาก ดังที่สามารถสังเกตได้จากการจัดตั้งรัฐบาลที่จำเป็นต้องจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีให้ลงตัวกับความต้องการของกลุ่มต่างๆ และในบางครั้งก็พบว่ามีภาระปะทะกันกระทั่งปรากฏเป็นข่าวให้สื่อมวลชนนำเสนอออกมาอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีการปรับคณะรัฐมนตรี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549: 216-217) หรือมีการเลือกตั้งเกิดขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ การที่นายเสนาะ เทียนทอง แกนนำกลุ่มวังน้ำเย็นต่อรองเรื่องลำดับบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทยให้กับแกนนำอื่นๆ ในกลุ่มให้อยู่ในลำดับต้นๆ แต่เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏออกมาว่า บางคนยังไม่ได้เป็น ส.ส.บัญชีรายชื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็แก้ไขด้วยการหาตำแหน่งอื่นๆ ชดเชยให้ แต่ก็ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับกลุ่มวังน้ำเย็นมากนัก และเป็นผลให้แกนนำและสมาชิกกลุ่มวังน้ำเย็นบางคนตัดสินใจลาออกจากพรรคไทยรักไทยหลังการยุบสภาเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2549 (เสนาะ เทียนทอง, 2549: 37-38)

ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นว่า ขณะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อาจจะสามารถสร้างภาพการผสมผสานความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มต่างๆ ในพรรคไทยรักไทยไว้ได้ แต่ข้อเท็จจริงแล้วกลับพบความแตกแยกภายในพรรค ซึ่งมีผลต่อการสิ้นคลอนเสถียรภาพความมั่นคงของพรรคได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นการอาศัยกฎหมาย เช่น มาตรา 107 และ 118 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มาเป็นเครื่องมือในการควบคุมสมาชิกพรรคจึงถือเป็นอาวุธหลักที่ผู้บริหารพรรคไทยรักไทยนำมาใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อรักษาให้พรรคไทยรักไทยสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป

ดังนั้นสรุปได้ว่าเมื่อกลุ่มทุนต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นมาเพื่อหวังผลประโยชน์ในทางธุรกิจ ย่อมทำให้กลุ่มที่ จะตัดสินใจใช้แนวทางการปกครองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่สร้างโอกาสเข้าไปออกกระเบียบกฎเกณฑ์หรือสร้างเงื่อนไขต่างๆ ที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนได้อย่างถูกต้องชอบธรรมตามวิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การตัดสินใจลงทุนจัดตั้งพรรคการเมืองจึงเป็นทางออกที่สำคัญต่อการปูทางเข้าไปสู่ฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อใช้อำนาจนั้นในการรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจได้อย่างชอบธรรมตามกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดข้อครหาในทางจริยธรรม ความพยายามที่จะใช้เสียง ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวจึงย่อมมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ระบบการเมืองเข้าไปสู่แนวทางอำนาจนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะลักษณะเผด็จการทางรัฐสภาย่อมบดบังสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ทำหน้าที่ตัวแทนประชาชนในการตัดสินใจในสภา ฉะนั้นการที่กลุ่มทุนได้ผนึกกำลังจัดตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นมาจึงย่อมนำไปสู่การสถาปนาระบบอบรัฐตำรวจขึ้นได้ ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

5.4 ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจ

หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือเกิดกระแสการเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมืองขึ้นจากทั่วทุกภาคทางสังคม กระทั่งนำไปสู่การเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจได้เติบโตกลายเป็นวิกฤติที่สำคัญของประเทศ ซึ่งภายใต้การศึกษาของเงื่อนไขจะพยายามชี้ให้เห็นว่า วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสามารถนำไปสู่การสถาปนาระบบอบรัฐตำรวจได้อย่างไร

เมื่อศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างวิกฤตการณ์ต่างๆ กับการแสวงหาผู้นำในการแก้ไขปัญหาก็พบว่า ในเวลาเช่นนั้นผู้นำที่เก่งและมีความสามารถสูงย่อมได้รับความเชื่อมั่นและเป็นที่ต้องการอย่างมากจากประชาชนในฐานะ "อัศวิน" เพราะแม้แต่รากฐานด้านหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เองนั้นก็มาจากพื้นฐานเช่นนี้ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548ก: 57) สถานการณ์ความวุ่นวายจึงถือเป็นช่วงโอกาสอันดีให้ชนชั้นนำทางการเมืองคนหนึ่งคนใดที่มีศักยภาพและบารมีมากพอสามารถเข้ามาสู่ถนนทางการเมืองได้โดยสะดวก อีกทั้งยังได้รับการต้อนรับด้วยดีจากประชาชนไปพร้อมกันด้วย ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนในอดีตก็คือ กรณีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่พยายามสร้างภาพของตนให้เหมือนกับอัศวินเข้ามาปกป้องสถานการณ์อันเลวร้ายของบ้านเมืองเสมอๆ เช่น ใน

กรณีการเจรจากับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง ซึ่งผลลัพธ์จากการเข้ามาคลี่คลายยอมส่งให้ภาพของจอมพลสฤษดิ์ดูเหมือนอัศวินขี่ม้าขาว (สมบัติ, 2548; ไทยน้อย, 2517; สมพงษ์, 2545)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงฐานอำนาจประการหนึ่งตามแนวคิดของ Weber (Hawkesworth and Kogan, 1992) ก็พบว่า "บารมี" ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอำนาจแก่บุคคลผู้นั้นได้ ชนชั้นนำทางการเมืองที่จะเป็นอัศวินจึงมักพยายามอ้างอิงหรือสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเองให้มีบารมีเพียงพอไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งสามารถพบเห็นได้จากบุคลิกภาพของผู้นำทางการเมืองทั้งหลาย และยอมรวมไปถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดังที่เคยกล่าวมาไว้ข้างต้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม บริบทการเมืองไทยในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ภาวการณ์เช่นนั้นได้ส่งผลกระทบต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองไทยไปพร้อมๆ กัน ดังที่รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจของคณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ หรือ "ศปร." ได้ให้ข้อสรุปที่สำคัญก็คือ วิกฤติทางเศรษฐกิจครั้งนี้นับได้ว่ามีความร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย (ศปร., 2541) วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจึงย่อมกลายเป็นปัญหาใหญ่อันมีนัยที่กระทบกระเทือนถึง "ความมั่นคง" ของประเทศไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็ต้องการผู้ที่มีความสามารถหรืออัศวินเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ให้คลี่คลายโดยเร็ว

ภาพความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาวิกฤติของรัฐบาลชวน หลีกภัยในสมัยที่สอง ซึ่งประชาชนจำนวนไม่น้อยรู้สึกไม่พอใจต่อวิธีการแก้ไขของพรรคประชาธิปัตย์ที่ล่าช้า ดังที่พบว่าจากผลสำรวจเมื่อวันที่ 28 เมษายน - 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 ของสำนักวิจัยเอแบคโพล หรือเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนร้อยละ 49.2 นั้นไม่ต้องการให้พรรคประชาธิปัตย์กลับมาแก้ปัญหาของประเทศอีก โดยมีประชาชนที่ต้องการเพียงร้อยละ 21.3 เท่านั้น ส่วนผู้ไม่แสดงความเห็นมีร้อยละ 29.5 (สยามรัฐ, 5 พฤษภาคม 2543: 5) ซึ่งยอมสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการอัศวินคนใหม่ที่มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพต่อการแก้ไขปัญหา จึงยอมเอื้อโอกาสให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สามารถเข้ามาสู่ถนนการเมืองได้โดยสะดวก และในคราวการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันครั้งแรก พ.ต.ท.ทักษิณ ก็ใช้โอกาสนี้เสนอตัวเองเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤติอย่างชัดเจน ดังกล่าวไว้ว่า

"ผมมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาของชาติ ผมมุ่งมั่นเพราะว่าผมเองได้ศึกษาหาความรู้ถึงปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ไขแล้ว นโยบายทุกนโยบายที่ผมจะมุ่งมั่นก็คือ อันดับแรกก็คือ การกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับคนส่วนใหญ่ของประเทศ... สิ่งเหล่านี้จะต้องรีบใช้ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวในการทำทันที เพราะไม่เช่นนั้น ถ้าปล่อยไปเช่นนี้ ประเทศชาติจะอยู่ในภาวะลำบากกว่านี้ครับ ไม่ใช่ทำไปๆไปๆ ซึ่งผมคิดว่าทำอย่างนี้ประเทศไทยไปไม่รอด เพราะฉะนั้นวันนี้เนี่ย ถึงแม้ว่าผมจะมีเวลาแค่ไหนนะครับ ผมก็จะทำงานตรงนี้ให้เด็ดเดี่ยว" (ไทยโพสต์, 27 ธันวาคม 2543: 3)

จากคำกล่าวข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า ช่องโอกาสนั้นย่อมเปิดขึ้นเมื่อเกิดวิกฤตการณ์คับขัน ซึ่งย่อมสอดคล้องกับการเสนอตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะของนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทั้งในด้านการบริหารธุรกิจเอกชนและด้านการเมืองที่มีภาพลักษณ์ในฐานะคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ความยุ่งยาก และในขณะนั้นแม้ พ.ต.ท.ทักษิณจะมีปัญหาด้านคุณสมบัติส่วนตัวที่ขัดกับรัฐธรรมนูญบางประการก็ตาม โดยเฉพาะในคดีการจงใจปกปิดหุ้น ซึ่งผลจากการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ หรือเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ศึกษาสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในหัวข้อ "ประชาชนคิดอย่างไร หลังจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ชี้มูลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในปัญหาเรื่องหุ้น กรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างประชาชนในกรุงเทพมหานคร" ซึ่งดำเนินการสำรวจระหว่างวันที่ 26-27 ธันวาคม พ.ศ. 2543 พบว่า มีประชาชนร้อยละ 42.7 ที่เห็นว่าหลัง ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ว่าจงใจปกปิดหุ้นแล้วไม่เสียคะแนนนิยมต่อพรรคไทยรักไทย นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นของต่อบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากที ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในปัญหาเรื่องหุ้น ซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณได้คะแนนร้อยละ 10.4 อยู่ในอันดับที่สี่ โดยใน 3 อันดับแรกนั้นได้แก่ อันดับหนึ่ง นายชวน หลีกภัย มีคะแนนร้อยละ 35.3 อันดับสอง นายกร ทักษะรังสี มีคะแนนร้อยละ 17.0 และอันดับสาม นายพิจิตต์ รัตกุล มีคะแนนร้อยละ 12.3 (สยามรัฐ, 28 ธันวาคม 2543: 2) โดยจากที่กล่าวมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า มีประชาชนจำนวนไม่น้อยเปิดโอกาสให้การยอมรับต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ต่อการเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี ดังที่พิจารณาได้จากผลสำรวจเมื่อวันที่ 28 เมษายน – 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 ของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้แสดงให้เห็นว่า จากคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็น ความรู้สึก และความต้องการต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในคดีปกปิดหุ้นที่กำลังอยู่ในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญขณะนั้น เรียงลำดับจากเสียงส่วนมากไปหาเสียงส่วนน้อย คือ อันดับแรก ประชาชนร้อยละ 24.9 เห็นว่าควรปล่อยให้มีการพิจารณาคดีไปอย่างไร้ประไร อันดับต่อมา ประชาชนร้อยละ 16.6 เห็นว่า ยังไม่เห็นความผิดชัดเจน

ของ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่สาม ประชาชนร้อยละ 16.2 เห็นว่า เป็นเรื่องส่วนตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่ดีที่สุด ประชาชนร้อยละ 11.6 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณไม่จริงจังหรือจงใจปกปิดความจริง อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 9.6 เห็นว่า นายกรัฐมนตรีต้องเป็นแบบอย่างที่ดี อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 7.6 เห็นว่า อยากให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 6.9 เห็นว่า สงสารหรือเห็นใจ พ.ต.ท.ทักษิณ อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 4.8 เห็นว่า ควรให้ออกไป พ.ต.ท.ทักษิณ ทำงานอย่างเต็มที่ก่อน อันดับที่ย่ำ ประชาชนร้อยละ 4.2 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณไม่น่าถูกพิจารณาคดีเช่นนี้ และอันดับสุดท้าย ในด้านความคิดเห็นอื่นๆ นั้น ประชาชนร้อยละ 10.3 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ถูกกลั่นแกล้งทางการเมือง หรืออยากให้ออกไปเร็วๆ เพื่อแก้ไขปัญหาประเทศได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น ส่วนในด้านความนิยมต่อพรรคไทยรักไทย ผลจากการสำรวจครั้งเดียวกันนี้ พบว่า ประชาชนร้อยละ 69.7 นั้นต้องการให้พรรคไทยรักไทยทำหน้าที่เป็นรัฐบาลบริหารประเทศต่อไปอีก โดยมีประชาชนที่ไม่ต้องการเพียงร้อยละ 10.6 เท่านั้น ส่วนผู้ไม่แสดงความเห็นมีร้อยละ 19.7 (สยามรัฐ, 5 พฤษภาคม 2543: 5)

จากผลการสำรวจข้างต้นย่อมสะท้อนให้เห็นได้ว่า ในห้วงที่เกิดภาวะวิกฤติที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนนั้น ย่อมเปิดโอกาสอย่างมากต่อการยอมรับอัศวินให้เข้ามาคลี่คลายสถานการณ์เหมือนดังเช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้โอกาสความล้มเหลวในการปกครองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นวีรบุรุษแก้ไขสถานการณ์ความวุ่นวายในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ แม้วัวของอัศวินที่จะเข้ามาเป็นผู้นำนั้นอาจมีปัญหาในด้านจริยธรรมบางประการที่ยังเป็นที่เคลือบแคลงของประชาชนอยู่บ้างก็ตาม แต่ด้วยความเร่งด่วนเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ประชาชนโดยส่วนใหญ่ต่างก็พร้อมยอมรับในข้อบกพร่องบางประการเหล่านั้นได้ และรวมไปถึงการใช้อำนาจของผู้นำที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย

อย่างไรก็ดี เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากปัญหาวิกฤติของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นด้านความมั่นคง ในบางครั้งจะถูกรัฐบาลหรือกลุ่มที่หวังเข้ามาเป็นรัฐบาลใช้เป็นข้ออ้างถึงความจำเป็นสำหรับการใช้มาตรการที่รุนแรงต่อผู้ที่ทำลายความมั่นคง (Franklin, 1997) ด้วยเหตุนี้การปราบปรามทางการเมืองที่มีนัยของการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงถูกนำมาใช้ภายใต้การปกครองแบบรัฐตำรวจอยู่ตลอดเวลา (Rappert, 1999) ทั้งนี้ความเข้มแข็งของรัฐตำรวจอาจมีมากขึ้นหากรัฐใช้โอกาสที่วิกฤตินี้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในช่วงที่เกิดวิกฤตินั้นรัฐบาลที่ถูกมองว่าเป็นอัศวินหรือวีรบุรุษที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาสามารถที่จะระดมเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ได้โดยเร็ว เพราะฉะนั้นจึงทำให้เห็นถึงโอกาสที่จะเพิ่มสมรรถนะในการสร้างระบบการเมืองที่มีความเข้มแข็งและรัดตึงได้โดยง่าย ดังที่สามารถพิจารณาได้จากกรณีภายหลังของเหตุ

การณ์การก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ประชาชนชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยต่างก็หว่นวิตกถึงภาวะความมั่นคงดังกล่าว ซึ่งประธานาธิบดี George W. Bush ก็ยิ่งอาศัยภาวะวิกฤตินั้นเรียกร้องให้ประชาชนเห็นพ้องกับการใช้มาตรการที่เข้มงวดมากขึ้นในการตรวจตราสอดส่องสังคมได้อย่างง่ายดาย อันเป็นเหตุมาจากที่ประชาชนต่างต้องการให้ปัญหานั้นคลี่คลายหรือยุติลงโดยเร็ว

ความต้องการในการแก้ไขปัญหาย่อมทำให้ประชาชนยอมแลกกับการสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของตน และในขณะเดียวกันก็พร้อมให้การสนับสนุนการใช้อำนาจของอัครวินในฐานะของผู้นำประเทศอีกด้วย ตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ ก็คือ คะแนนความนิยมของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยในภาวะที่เกิดวิกฤติภัยกับสาระสำคัญของกฎหมายที่ถูกบัญญัติตามเหตุการณ์ และนโยบายต่างๆ ที่ถูกปรับเปลี่ยนในห้วงเวลาเดียวกัน เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหานี้ๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ การออกพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เพื่อแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และกรณีการยอมรับของประชาชนต่อนโยบายการปราบปรามที่ใช้ความรุนแรง ซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกับหลักการของสิทธิมนุษยชน เช่น การทำสงครามกับยาเสพติด การทำสงครามกับผู้ที่มีอิทธิพล การปราบปรามการชุมนุมที่ตากใบ เป็นต้น

ถึงแม้จะมีเสียงสนับสนุนจากประชาชนเป็นพื้นฐานที่สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจตรวจสอบและปราบปรามที่รุนแรงให้แก่รัฐบาลก็ตาม แต่ก็พบว่าพฤติกรรมการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นกลับถูกตั้งข้อกังขาจากนักวิชาการและขบวนการภาคประชาชน เพราะวิธีปฏิบัติการในหลายกรณีมีผลต่อการสูญเสียชีวิตของประชาชนผู้บริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม กระแสคัดค้านที่เกิดขึ้นจากภาคประชาชนก็ยังมีไม่เพียงพอที่จะหยุดยั้งการตัดสินใจของรัฐบาลให้ยกเลิกแนวทางการปฏิบัติงานตามนโยบายข้างต้นได้ เพราะกระแสการสนับสนุนตัวนายกรัฐมนตรีนอกจากประชาชนส่วนใหญ่ยังมีมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งต่างเชื่อว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือผู้นำที่มีสามารถสูง และมีนัยของการยอมรับนโยบายของรัฐบาลไปพร้อมกันด้วย

ผลสำรวจของสวนดุสิตโพล เมื่อวันที่ 22 – 28 สิงหาคม พ.ศ. 2548 (สวนดุสิตโพล, 30 สิงหาคม 2548) จากประเด็นคำถามความคาดหวังของประชาชนต่อบุคคลที่คิดว่าจะแก้ปัญหาสังคมไทยได้สำเร็จนั้นพบว่าประชาชนจำนวนร้อยละ 56.46 ยังคงมีความเชื่อมั่นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นคือผู้ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้ปัญหาสังคมนั้นยุติลงได้ และประชาชนอีกจำนวนร้อยละ 52.15 ต้องการให้ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้ามาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ฉะนั้นการใช้วิกฤตการณ์มาสร้างโอกาสนั้นย่อมเป็นบริบทที่เอื้ออำนวยที่สุดแก่รัฐที่ต้องการรวมศูนย์อำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้เหตุผลของความมั่นคงของรัฐ และความปลอดภัยแก่ประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ การโน้มน้าวประชาชนในห้วงเวลาดังกล่าวจึงย่อมกระทำได้ง่ายกว่ายามเหตุการณ์ปกติ และในส่วนของประชาชนเองก็เปิดโอกาสให้อย่างมาก รัฐบาลจึงสามารถใช้ปรากฏการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นมาเป็นโอกาสที่จะยึดเอาสิทธิเสรีภาพของประชาชนไปใช้ภายใต้วิถีทางการปกครองแบบรัฐตำรวจได้

ด้วยเหตุนี้ ย่อมสรุปเงื่อนไขนี้ได้ว่า โครงสร้างทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีเดียวกับการเกิดปัญหาทางการเงิน การคลังของประเทศจนกลายเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อทุกภาคทางสังคม แม้ นายชวน หลีกภัย จะได้รับเสียงตอบรับเข้ามาบริหารราชการแทนรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ก็ตาม แต่ตลอดระยะเวลา 3 ปี วิกฤตการณ์เศรษฐกิจก็ไม่อาจคลี่คลายให้หมดไปได้ ประกอบกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศจัดตั้งพรรคไทยรักไทย และเสนอตัวเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลภายใต้ คำขวัญ "คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อคนไทยทุกคน" ซึ่งสอดคล้องกับกระแสความต้องการ "อัศวิน" เพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหาเป็นอย่างดี ดังที่พบว่า ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ จะมีคดีชุกหุ้มเป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนักคิดและประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็ยังเชื่อมั่นว่าเป็นปัญหาเล็กกว่าความต้องการให้วิกฤตการณ์เศรษฐกิจคลี่คลายหายไป ด้วยเหตุนี้วิธีการแก้ไขปัญหาก็จะต้องอาศัยการลดทอนสิทธิและเสรีภาพของความเป็นพลเมืองบ้าง จึงย่อมเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ด้วยความเต็มใจของประชาชนโดยทั่วไป ดังนั้นในช่วงเวลาคับขัน รัฐบาลได้แอบอ้างโอกาสเพื่อสร้างเงื่อนไขความจำเป็นในการนำระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มาใช้ปกครองประเทศได้อย่างแนบเนียน ซึ่งยากที่ประชาชนส่วนใหญ่จะรู้เท่าทันผู้นำเผด็จการในคราบอัศวินนี้ได้

5.5 วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมภายใต้ระบบอุปถัมภ์

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการเมืองการปกครองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ย่อมพบคำถามว่า ผลจากการปฏิวัติครั้งนั้นมีผลให้สังคมไทยลดระดับวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมที่ผสมผสานอยู่ในโครงสร้างทางสังคมภายใต้ระบบอุปถัมภ์เมื่อครั้งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือไม่ และยังคงเป็นอยู่อย่างไรในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการก่อกำเนิดรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้อย่างไร

หากวิเคราะห์ตามกรอบการศึกษาวัฒนธรรมการเมือง (political culture) โดยทั่วไปย่อมพบว่า เครื่องมือสำคัญที่มีถูกนำมาใช้ในการหาคำตอบก็คือ แนวคิดเรื่องกระบวนการกล่อมเกลารวมทั้งทางการเมือง หรือสังคมประเพณีการเมือง (political socialization) เพราะการกล่อมเกลารวมทั้งกระบวนการส่วนสำคัญให้ประชาชนได้เรียนรู้และถ่ายทอดทัศนคติ ความคิด และความเชื่อ ตลอดจนถึงการรับรู้ต่างๆ ต่อกันและกัน และในท้ายสุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม ดังรวมถึงวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม (วัชรินทร์ ชาญศิลป์, 2530) ที่สามารถเกิดขึ้นผ่านกระบวนการกล่อมเกลารวมทั้งทางการเมืองนี้ด้วย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกล่อมเกลารวมทั้งการเมืองในสังคมไทยจากงานวิจัยหลายชิ้น อาทิ ประภัสร์ เมธีพงศ์ชัย, 2542; วุฒิพงษ์ ไชยพรพัฒนา, 2546; สมหมาย กิตติเอกชัย, 2535; อธิคม สุวรรณประสิทธิ์, 2545; ชูเอก ฉายา, 2539; ศุภกร วิริยานภากรณ์, 2539 และ สัมฤทธิ์ ทองอินทร์, 2533 เป็นต้น ต่างสะท้อนให้เห็นว่ามีตัวการต่างๆ อาทิ เพศ ระดับการศึกษา การอบรมของครอบครัว ประสบการณ์ชีวิต สถานที่ทำงาน สถาบันการศึกษา เป็นต้น ต่างมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมให้เกิดขึ้นได้ และงานการศึกษาเหล่านี้ยังได้สะท้อนให้เห็นอีกว่า ประชาชนหลากหลายสาขาอาชีพมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมแฝงเร้นอยู่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาที่มีการใช้วิธีการอบรมกล่อมเกลารวมทั้งที่แฝงไว้กับทัศนคติอำนาจนิยมนั้นก็ย่อมเป็นส่วนสำคัญให้ ผู้ที่ได้รับการกล่อมเกลารวมทั้งได้ซึมซับไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ภายในระบบการศึกษาดังกล่าว ซึ่งพิจารณารายละเอียดได้จากงานการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกของ อธิคม สุวรรณประสิทธิ์ (2545) เป็นต้น แม้แต่บุคลากรด้านการศึกษา นั้น จากการศึกษาของ สมหมาย กิตติเอกชัย (2535) เรื่องลักษณะอำนาจนิยมของครูในกรุงเทพมหานคร ก็พบว่า ภาพรวมครูในกรุงเทพมหานครมีระดับของลักษณะอำนาจนิยมโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง ซึ่งก็ชี้ให้เห็นเช่นกันถึงการมีทัศนคติที่แฝงเร้นของอำนาจนิยมที่ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาภาพรวมของวัฒนธรรมอำนาจนิยมของชนชั้นกลาง จากการศึกษาของ ประภัสร์ เมธีพงศ์ชัย (2542: บทคัดย่อ) ก็พบว่า ประชากรศึกษา คือชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร จาก 4 อาชีพ คือ ชนชั้นกลางในระบบราชการได้แก่ 1. ข้าราชการชั้น 3 ขึ้นไป ตำรวจทหารชั้นสัญญาบัตร หรือ 2. พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ทำงานโดยใช้วุฒิปริญญาตรีหรือสูงกว่า และกลุ่มนอกระบบราชการได้แก่ 3. ลูกจ้างธุรกิจเอกชนและ 4. เจ้าของกิจการร้านค้าตึกแถว หรือธุรกิจขนาดย่อม พบว่า ประชากรเหล่านั้นชนชั้นกลางมีความโน้มเอียงมาทางวัฒนธรรมแบบ

ประชาธิปไตย ที่แม้มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ ไม่ค่อยยอมจำนนต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธวัฒนธรรมอำนาจนิยมโดยสิ้นเชิง จึงยังมีลักษณะผสมผสานของสองวัฒนธรรมอยู่ในตัวเอง ประการที่สอง ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มตัวอย่างที่มาจากครอบครัวที่มีการอบรมแบบเข้มงวดมากย่อมจะมีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มอื่น ประการที่สาม ระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มที่มาจากสถาบันการศึกษาที่มีระบบการเรียนการสอนแบบอำนาจนิยม ก็จะพบว่า มีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มอื่น ประการที่สี่ ว่าอิทธิพลของสื่อมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยกลุ่มที่ติดตามสื่อประเภทบันเทิงเป็นหลักจะมีลักษณะทางอำนาจนิยมสูงกว่ากลุ่มที่ติดตามข่าวสาร ความรู้ และประการสุดท้าย ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีมีความสัมพันธ์ต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม โดยพบว่ากลุ่มที่มีความเชื่อแบบโบราณจะมีลักษณะทางอำนาจสูงกว่ากลุ่มที่มีความเชื่อเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์ และเมื่อพิจารณาต่อไปก็พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมดนี้ แม้ในภาพรวมจะมีวัฒนธรรมการเมืองค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตย แต่กลับพบว่ายังมีลักษณะทางอำนาจนิยมผสมผสานอยู่พร้อมๆ กันด้วย

ฉะนั้นสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังไม่ได้ปราศจากวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมไปโดยเด็ดขาด ทั้งนี้รากฐานอำนาจนิยมปรากฏอยู่ทั่วทุกมุมของสังคมไทย เพียงแต่อยู่ในรูปของการผสมผสานกันระหว่างความเป็นประชาธิปไตยและอำนาจนิยม ซึ่งมีนัยบ่งบอกว่าคนไทยสามารถยอมรับระบอบอำนาจนิยมเป็นหลักการปกครองได้ เหมือนดังที่คนในสังคมที่ลัทธินาซีฮิตเลอร์เติบโตและคงอยู่ได้นั้น เพราะคนส่วนใหญ่มีบุคลิกภาพอำนาจนิยม ชอบระเบียบวินัยที่เคร่งครัด และนับถือบูชาอำนาจ ตลอดจนมีความยินยอมพร้อมใจที่จะเคารพ เชื่อฟังผู้มีอำนาจ โดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2520: 134)

ด้วยเหตุนี้ หากทำความเข้าใจถึงกระบวนการกล่อมเกลாதองการเมืองร่วมกับรูปแบบการปกครองของรัฐบาลในปรากฏการณ์การเมืองไทยก็จะพบว่า รัฐบาลทหารมักมีอายุยาวนานกว่ารัฐบาลพลเรือนที่มาจากทางเลือกตั้ง ด้วยหลักการปกครองที่ใช้ก็คือ การปกครองแบบเผด็จการและกึ่งเผด็จการหรือประชาธิปไตยครึ่งใบ ประชาชนจำนวนไม่น้อยจึงเกิดความเคยชินและอาจนิยมชมชอบกับวิธีการปกครองแบบอำนาจนิยม เห็นได้จากกรายยอมรับพฤติกรรมการใช้อำนาจในบางครั้งของอดีตนายกรัฐมนตรีบางคนซึ่งขัดกับหลักนิติธรรม เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมั่นคงสงบสุข ทศนคติและค่านิยมดังกล่าวนี้ย่อมสามารถถ่ายทอดและสร้างการยอมรับต่อกันและกันได้ ผลการศึกษาที่ยกไว้ข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า ยังมีประชาชนไทยจำนวนหนึ่งที่พร้อมยอมจำนนต่อ

ระบอบการใช้อำนาจที่อาจกดขี่หรือคุกคามจนไม่ได้รับความเป็นธรรมโดยไม่มีปากเสียง เนื่องจากเป็นคนที่มึนบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมที่ต้องการความมั่นคง ซึ่งระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยมก็สามารถตอบสนองความรู้สึกที่ซ่อนเร้นของคนในบุคลิกภาพดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เพราะระบอบการเมืองเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีความมั่นคงสูง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2520: 134)

กรณีการแก้ไขปัญหาทางสังคมของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายการจัดระเบียบสังคม มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น โดยรัฐบาลได้วางนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานบริการต่างๆ ให้มีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การประกาศกำหนดเขตเพื่อการอนุญาตหรืองดอนุญาตจัดตั้งสถานบริการ (Zoning) การเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับอายุของผู้เข้าไปใช้บริการ (20 ปีบริบูรณ์) การให้สถานบริการเปิด-ปิด ตามเวลาที่กฎหมายกำหนด และการขจัดมิให้มียาเสพติดในสถานบริการ ต่างๆ สถิติการตรวจค้นสถานบริการทั่วประเทศของกรมการปกครองตลอดระยะเวลา 1 ปีพบว่า มีมากถึง 55,276 ครั้ง (โปรดดูตารางที่ 2 รายงานผลจำนวนครั้งที่อำเภอ/กิ่งอำเภอ แต่ละจังหวัดออกตรวจสถานบริการ ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547 – กันยายน พ.ศ. 2548 ในภาคผนวกประกอบ) โดยที่ประชาชนต่างเห็นว่า การปฏิบัติตามนโยบายนี้ของเจ้าหน้าที่รัฐในสถานที่บริการต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้ว (สวนดุสิตโพล, 1 - 9 กันยายน 2544) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าไปตรวจค้นและจับกุมผู้กระทำผิดคดียาเสพติดในสถานบันเทิง ซึ่งมีนัยสะท้อนให้เห็นพร้อมๆ กันด้วยว่า การตรวจตราสอดส่องสังคมอย่างบ่อยครั้งย่อมทำให้ประชาชนเกิดความเคยชินกับการที่รัฐใช้กลไกตำรวจเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ที่ก้าวก้าวหรือเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตส่วนบุคคลอย่างเข้มงวด จึงยอมทำให้รัฐกล้าใช้อำนาจที่ลิดรอนสิทธิและเสรีภาพประชาชนในด้านอื่นๆ ได้อย่างแนบเนียนตามไปด้วย

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าวิถีทางการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้กำลังที่มีนัยขัดกับหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเรื่องการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลแทนการปะทะด้วยความรุนแรงตามวิถีทางอำนาจนิยมนั้นยังคงปรากฏอยู่เสมอ ซึ่งแม้ประเทศไทยจะผ่านเหตุการณ์สำคัญๆ ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง คือ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516, 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กระทั่งนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองจนมีผลให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ก็ตาม แต่ก็ยังพบว่า มีกระแสข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติรัฐประหารโดยคณะทหารอยู่เป็นระยะในปัจจุบัน ดังที่พฤษัย อัสดง ได้กล่าวถึงไว้ว่า

“หลังสิ้นเสียงคำราม ‘ทหารทนมไม่ไหว’ และอาจจะต้อง ‘มีอะไรสักอย่างหนึ่งเกิดขึ้น’ ของบิกต้อย พล.อ.เรืองโรจน์ มหาศรานนท์ ผบ.สส. กระแสข่าวลือ การก่อการรัฐประหาร หรือที่เรียกกันติดปากว่า ปฏิวัติ ก็สะพัดไปทั่วหัวระแหง จากทุกทั่วชั่วอำนาจ ลือกันจนถึงขั้นที่ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี จะอ้างสถานการณ์การเมืองที่ยุ่งเหยิง มีการก่อมีอบหลายมีอบ และการถูกรุกโจมตี ไฟเขียวให้ทหารสายคุมกำลังที่ล้วนอยู่ในคอนโทรลของตนเอง ‘ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมรุ่นเตรียมทหาร 10 เครือญาติ และนายทหารที่รู้จักมักคุ้น ทำการปฏิวัติ หรือเรียกว่ารัฐประหารตัวเอง เพื่อให้ พ.ต.ท.ทักษิณ จัดวางสิ่งต่างๆ ใหม่ได้ตามต้องการ” (พฤษ์ อัสตง, 2548: 25-26)

จากที่กล่าวมานี้จึงย่อมสะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยนั้นยังไม่ได้ปลอดจากทัศนคติและค่านิยมแบบอำนาจนิยมไปเสียทีเดียว อีกทั้งยังอาจกลายเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาเมื่อวิถีทางแบบประชาธิปไตยนั้นไม่บรรลุผลที่น่าพอใจอีกด้วย จึงเห็นว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้ง บทบาทของกลุ่มอำนาจทางการเมืองทั้งหมดล้วนมีกลุ่มทหารเป็นผู้นำเพื่อแย่งชิงอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ และกระทำเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตราบจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองที่นำมาสู่การเลือกตั้งทั่วไป โดยมีนายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งแทนการเสนอชื่อแต่งตั้งจากคณะปฏิวัติรัฐประหาร

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนี้ย่อมสามารถแอบซ่อนอยู่ภายใต้สังคมระบบอุปถัมภ์ได้อย่างแนบเนียน เพราะระบบอุปถัมภ์ก็คือระบบความคิดที่มุ่งให้คนสองระดับ กล่าวคือ ผู้มีกับผู้ไม่มี ต่างกระทำในแง่การตอบสนองต่อกันและกันด้วยอาศัยทรัพยากรของผู้มีมาแลกกับความเคารพเชื่อฟังและการยอมตามของผู้ไม่มีภายใต้หลักความเชื่อในเรื่องบุญคุณ ด้วยเหตุนี้เอง จึงย่อมผลักดันให้ทัศนคติแบบอำนาจนิยมนั้นเกิดขึ้น เพราะอำนาจย่อมทำให้เกิดความเคารพเชื่อฟังและการยอมตาม อีกทั้งความโน้มเอียงไปในแนวทางแห่งอำนาจของคนจำนวนมากในสังคมก็ย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541: 36; อคิน รพีพัฒน์, 2533: 79) โดยวัฒนธรรมการเมืองของไทยยังคงได้รับการเสริมจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่าใดนัก การให้การเรียนรู้เหล่านั้นกลับปลูกฝังให้คนไทยมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมค่อนข้างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546: 37)

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้สังคมไทยจะพยายามสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นมาทดแทนก็ตาม แต่รากเหง้าของระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่อย่างแน่นแฟ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถรักษาระบบการเมืองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่ไว้ได้ ฉะนั้นผู้ที่กุมทรัพยากรที่จำเป็นหรือสิ่งที่มีอยู่อย่างจำกัด หรือผูกขาดอยู่ก็ย่อมทำให้นุคคลหรือกลุ่มเหล่านั้นกลายเป็นผู้มีอำนาจในฐานะของผู้อุปถัมภ์ได้ และในส่วนของประชาชนเองก็ย่อมกลายเป็นผู้รับอุปถัมภ์อย่างที่มีอาจเลียงได้ และเมื่อรัฐบาลได้ดำเนินนโยบายด้วยการเร่งการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมให้ทันกับการสร้างการขยายตัวแข่งขันกับตลาดโลก ประกอบกับแนวโน้มของกระแสโลกาภิวัตน์ได้กลายเป็นตัวเร่งให้การผลิตภายในประเทศนั้นจำเป็นต้องปรับตัวอย่างมาก จึงเป็นผลให้ต้องพึ่งพิงเงินทุนจำนวนมากเพื่อใช้ในการนี้ ดังที่ นิธิเอียวศรีวงศ์ (2536: 94) ได้เคยคาดการณ์ไว้ประการหนึ่ง กล่าวคือ การผลิตในภาคเกษตรกรรมจะเป็นการผลิตที่ใช้ทุนเข้มข้นยิ่งขึ้น และการปรับตัวเข้าสู่ระบบใหม่นี้ พวกที่มีทุนเดิมจะปรับตัวได้ง่ายกว่าชาวนารายเล็ก ซึ่งประสบกับปัญหามากกว่าคนที่ปรับตัวไม่สำเร็จ จะต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร หรือออกจากภาคเกษตรไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป ด้วยเหตุนี้ บทบาทของกลุ่มทุนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรในหลายๆ ด้าน ทั้งเงินตรา และวัตถุดิบ จึงย่อมกลายเป็น “ผู้มี” ที่สามารถเสาะแสวงหาโอกาสได้โดยง่ายจาก “ผู้ไม่มี” ซึ่งก็คือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เนื่องด้วยประชาชนนั้นต้องการทรัพยากรเหล่านี้เพื่อนำมาพัฒนาหรือสร้างเสริมให้มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น รูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงย่อมนำไปสู่เนื้อหาของระบบอุปถัมภ์ที่พัฒนาไปในทิศทางที่แยบยลและซับซ้อนขึ้นกว่าในอดีต

ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ กรณีการดำเนินธุรกิจสินเชื่อบุคคลทำให้เกิดข้อสังเกตว่า แม้นโยบายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะพยายามทำให้ระบบเศรษฐกิจได้ดิน ซึ่งหมายถึงการดำเนินธุรกิจเถื่อนหรือผิดกฎหมายนั้นกลายเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย ดังเช่น การปล่อยเงินกู้นอกระบบ เมื่อพิจารณาให้ดีย่อมพบว่า รัฐบาลได้พยายามแก้ไขด้วยการดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านฯ ละหนึ่งล้านบาท อีกทั้งมีการปราบปรามเจ้าหน้าที่เงินกู้นอกระบบทั้งหลายด้วยการจำแนกให้เป็นผู้มีอิทธิพลก็ตาม ซึ่งก็สามารถช่วยให้ประชาชนจำนวนหนึ่งถอดถอนตนเองจากภาวะการเป็นลูกหนี้นอกระบบได้ แต่จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ประชาชนเหล่านี้กลับต้องกลายเป็นลูกหนี้ของกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลแทน ถือเป็นการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่หรือผู้อุปถัมภ์ใหม่จาก “นายทุนท้องถิ่น” มาเป็น “นายทุนรัฐ” และรวมไปถึงบริษัทต่างๆ ที่จดทะเบียนธุรกิจอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังเช่น บริษัทแคปิตอลโอเค (Capital OK) ให้บริการเงินกู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งบริษัทดังกล่าวนี้มีกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทยเป็นเจ้าของ เป็นต้น จึงยอมทำให้ “นายทุนพรรคไทยรักไทย” ได้มีโอกาสเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหม่ด้วยเช่นกัน

การผลักดันนโยบายปราบปรามกลุ่มผู้มีอิทธิพลนี้ย่อมมีนัยที่เอื้อผลประโยชน์สู่กลุ่มทุนไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะเท่ากับเป็นการลดคู่แข่งชั้นทางธุรกิจจากกลุ่มทุนท้องถิ่นเดิม ซึ่งอาจถูกเรียกเป็น "เจ้าพ่อเงินกู้" หรือ "เจ้าแม่เงินกู้" ที่แต่เดิมทำหน้าที่ให้กู้ยืมกับประชาชน ให้คงเหลือแต่กลุ่มทุนใหญ่ที่จดทะเบียนในระบบราชการได้เท่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายโอนเปลี่ยนแปลงผู้อุปถัมภ์ได้อีกลักษณะหนึ่งคือ การเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์ที่เป็นนายทุนท้องถิ่นมาเป็นกลุ่มทุนใหญ่ในรูปแบบบริษัทจดทะเบียน

ฉะนั้นบทบาทของกลุ่มทุนจึงมีสถานะของการเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งในสองด้าน โดยที่ในด้านแรกก็อาศัยเงินทุนของรัฐตั้งหมายถึงงบประมาณของประเทศ และในอีกด้านหนึ่งก็คือการใช้เงินทุนของกลุ่มในการลงทุนโดยตรง ประกอบกับกลไกของระบบอุปถัมภ์ได้ทำหน้าที่เป็นตัวประสานให้ค่านิยม ความคิด ทศนคติเหล่านี้อยู่ในตัวบุคคลที่ต้องรับอุปถัมภ์ และเมื่อประชาชนจำนวนไม่น้อยต่างก็มีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมจึงยอมพร้อมยอมรับต่ออำนาจของรัฐบาลโดยไม่กล้าปฏิเสธ แม้ว่าการกระทำบางสิ่งบางอย่างของรัฐบาลอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งถึงความผิดพลาด ไม่ชอบมาพากล หรือไม่ชอบธรรมก็ตาม

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นสามารถแฝงเร้นอยู่ในระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยได้อย่างแยบยลและสอดคล้องกันเป็นอย่างดี กระทั่งเป็นผลให้ประชาชนที่ต้องตกอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์นี้ไม่กล้าที่จะออกมาโต้แย้ง คัดค้าน หรือกระทำการอื่นใดที่มีนัยขัดขวางกลุ่มทุนที่เข้ามาเป็นรัฐบาลซึ่งมีฐานะผู้อุปถัมภ์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมต่อประชาชนที่เป็นผู้รับอุปถัมภ์

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมภายใต้ระบบอุปถัมภ์ทางสังคมที่มีอยู่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการสร้างรัฐตำรวจสมัยใหม่ ด้วยเหตุว่า ในห้วงเวลาที่สังคมตกอยู่ในภาวะเช่นนี้ย่อมเปิดช่องแห่งโอกาส (windows of opportunity) ให้รัฐบาลสามารถที่จะใช้ช่องว่างนี้สอดแทรกการใช้อำนาจในแนวทางแบบอำนาจนิยมที่ประชาชนต่างคุ้นเคยทดแทนหรือแทนที่กลุ่มผู้ให้การอุปถัมภ์เดิมในสังคมได้อย่างแนบเนียน อีกทั้งการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมเป็นรากฐานของสังคมย่อมเอื้อโอกาสให้รัฐบาลสร้างการยอมรับจากประชาชนได้ไม่ยาก เพราะประชาชนนั้นมีความเคยชินกับวิถีชีวิตที่ถูกกดขี่และขาดสิทธิและเสรีภาพอยู่แล้ว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ใช้อำนาจเป็นใครๆ ก็ตาม และจะมีการใช้อำนาจในลักษณะใดก็ตาม ประชาชนเหล่านี้ก็ไม่คิดที่จะปฏิเสธทั้งตัวผู้นำและวิธีการเหล่านี้ ฉะนั้นรัฐบาล

จึงยอมสามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจโดยปราศจากการขัดขวางจากประชาชน การใช้อำนาจต่อการปกครองรัฐที่ละเมิดหลักนิติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นและสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้ไม่ยากนักแม้จะมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตามหลักการในระบบประชาธิปไตยก็ตาม เพราะการใช้อำนาจที่ฉ้อฉลเพื่อประโยชน์ของกลุ่มทุนจะถูกแปรสภาพให้กลายเป็นภาพมายาเสมือนจริงว่าเป็นประชาธิปไตยด้วยการอ้างเสียงข้างมากในสภาที่ทำหน้าที่รักษาหรือทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม (เกษียร เตชะพีระ, 2547: 210-212) โดยที่ประชาชนผู้มีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นไม่อาจล่วงรู้ได้เท่าทันหรือกล้าปฏิเสธต่อต้านพฤติกรรมการใช้อำนาจดังกล่าว

5.6 สรุปท้ายบทที่ 5

เมื่อพิจารณาทั้ง 4 ประเด็นข้างต้น จะพบว่าเป็นเงื่อนไขมูลฐานต่อการสร้างระบอบรัฐตำรวจให้เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กล่าวคือ บุคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมคือ เงื่อนไขในระดับตัวบุคคลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่แสดงพฤติกรรมทางการเมืองอย่างสอดคล้องต่อการสร้างระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยม ส่วนบทบาทของกลุ่มทุนพรรคไทยรักไทย กับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และรวมไปถึงวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมในสังคมไทยต่างถือเป็นเงื่อนไขเชิงบริบทโครงสร้างทางสังคมที่สามารถส่งผลต่อการแปรเปลี่ยนระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยให้กลายเป็นรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้

ฉะนั้นจึงยอมตอบข้อคำถามได้อย่างชัดเจนได้ว่า เงื่อนไขทั้งหมดข้างต้นล้วนส่งผลให้รัฐตำรวจสมัยใหม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ในโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี กลับพบว่าในขณะที่เงื่อนไขทั้ง 4 ประการต่างมีส่วนสัมพันธ์ต่อกันและกัน กล่าวคือ เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีบุคลิกภาพอำนาจนิยม ที่มุ่งเน้นการตัดสินใจเด็ดขาด และมีวิธีการปกครองรัฐที่สอดคล้องกับแนวทางของกลุ่มทุน ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันคือมุ่งหวังถึงการเข้าครอบครองผูกขาดสัมปทานรัฐในโครงการใหญ่ๆ และผลประโยชน์อื่นๆ ทางธุรกิจ สถานภาพของพ.ต.ท.ทักษิณ จึงเป็นเสมือนผู้นำของกลุ่มทุนผูกขาด โดยมีทั้งอดีตและตัวแทนเจ้าของกิจการทางธุรกิจขนาดใหญ่คนอื่นๆ เป็นแกนนำขุนพลที่พร้อมจะเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของพรรคไทยรักไทยได้อาศัยจังหวะของกระแสเรียกร้องของประชาชนต่อการสรรหา "อัครวิณ" เพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหาด้านวิกฤติเศรษฐกิจให้คลี่คลายหายไป จึงถือว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความสอดคล้องอย่างมากกับภาพลักษณ์ความเป็นคนเก่งที่ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจของ พ.ต.ท.ทักษิณ กระแสความต้องการเช่นนี้จึงยอมทำให้พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งทั้งสองครั้ง

คือ ในปี พ.ศ. 2544 และ 2548 ด้วยคะแนนเสียงสนับสนุนจำนวนมากจากประชาชน ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบประชานิยม ที่แม้จะมีการใช้วิธีการตรวจตรา สอดส่อง ควบคุมคุมสังคม เป็นวิถีทางในการปกครองบ้านเมืองก็ตาม แต่อันสูงคของการผลักดันให้รัฐบาลกลายเป็นผู้อุปถัมภ์สังคมแทนผู้มีอิทธิพลหรือ "เจ้าพ่อท้องถิ่น" ย่อมทำให้ประชาชนซึ่งมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนั้นพร้อมยอมรับหลักการปกครองในระบบบวรรัฐตำรวจสมัยใหม่อย่างไม่รู้ตัว ด้วยเหตุจากความเคยชินที่ฝังรากลึกอยู่ในทัศนคติทางการเมืองว่าไม่ควรต่อต้านหรือขัดแย้งต่อผู้มีอำนาจ อีกทั้งนโยบายประชานิยมนี้ย่อมมีส่วนทำให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์ต่างรู้สึกที่รัฐบาลนั้นสามารถสร้างรายได้ให้แก่ตนได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันรวดเร็ว นอกจากนี้ ภาพลักษณ์รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ที่มาจากการเลือกตั้งย่อมส่งผลให้รัฐบาลนี้มีความเป็นประชาธิปไตยในสายตาประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งๆ ที่มีการใช้อำนาจในแบบเผด็จการแบบอ่อนๆ อยู่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงย่อมเข้าใจได้ว่าวัฒนธรรมการเมืองคือรากฐานที่สำคัญในการรองรับการใช้อำนาจในวิถีทางระบบบวรรัฐตำรวจสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงบริบทการเมืองไทยภายใต้การศึกษานี้ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญของระบบบวรรัฐตำรวจ อันมีนัยความเป็นเงื่อนไขเสริมสนับสนุนการสถาปนาระบบบวรรัฐตำรวจให้ดูเสมือนมีความชอบธรรมมากขึ้น แม้เจตนารมณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีจุดประสงค์ให้รัฐไทยได้ปกครองอยู่ภายใต้หลักรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) ด้วยพยายามให้ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมีความเข้มแข็ง ภายใต้กระบวนการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพผ่านกลไกทางการเมืองต่างๆ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงดังที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ทางการเมืองแล้วจะพบว่า กลุ่มทุนผูกขาดของพรรคไทยรักไทยพยายามที่จะใช้ฐานอำนาจทางกฎหมายผ่านกระบวนการตีความให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในเรื่องนั้นๆ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเอง อีกทั้งยังมีการสร้างหรือการกล่าวอ้างถึงสถานการณ์วิกฤติถูกประเมินให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกกฎหมายที่มีนัยกระทบกระเทือนถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังเช่นตัวอย่างที่สำคัญก็คือ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เป็นต้น ซึ่งให้อำนาจอย่างกว้างขวางต่อนายกรัฐมนตรี อันยอมทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีอำนาจแบบเผด็จการในพื้นที่ที่ประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว

ดังนั้น หากพิจารณาถึงเงื่อนไขการสร้างระบบบวรรัฐตำรวจ ย่อมสรุปผลการศึกษาในเบื้องต้นได้ว่า มีเงื่อนไขเชิงมูลฐานอย่างน้อย 4 ประการ ที่นำไปสู่ระบบบวรรัฐตำรวจสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยยังมีเงื่อนไขเสริมอื่นๆ เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 และ ฯลฯ ซึ่งรัฐบาลอาศัยการตีความช่องว่างในบทบัญญัติ การอ้างอิงสถานการณ์ให้อำนาจตามรัฐธรรมนูญออก

กฎหมายที่ให้อำนาจแบบเผด็จการต่อผู้ปกครอง และการใช้มาตรการรุนแรงในการแก้ปัญหาซึ่งมีผลให้รัฐไทยตกอยู่ภายใต้ระบอบรัฐตำรวจได้ในท้ายสุด โดยในบทที่ 6 จะได้วิเคราะห์เงื่อนไขเสริมต่อไป